

Till statsrådet och ungdomsministern

Den 6 februari 2003 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppgift att kartlägga och ge närmare kunskap om ungdomar i åldern 16–24 år som inte studerar, arbetar eller söker arbete. Ungdomsstyrelsens generaldirektör Leif Linde förordnades den 7 februari som särskild utredare. Den 24 februari förordnades Fil dr Verica Sojanovic och Fil dr Anders Kassman som sekreterare. Utredningen antog namnet ”Utredningen om unga utanför”.

Till sin hjälp har utredaren bl.a. haft en referensgrupp med framförallt unga personer med erfarenheter från arbete med unga utanför. Referensgruppen har bestått av: Anna Angelin, forskare från Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö universitet; Elisabeth Castaneda, projektledare från Lunda Nova Näringslivscenter som drivs av Spånga-Tensta Stadsdelsförvaltning i samverkan med andra parter; Tomas Eliasson, projektledare Gamla Tingshuset, handledare för ungdomsverksamheten i Östersund; Jan Elofsson, verksamhetschef för Communicare, som verkar för att stimulera ungdomar till nytänkande och entreprenörskap i Värmland; Johan Ingelskog, Ungdomssekreterare vid LO; Linda Sparliden, projektledare vid Lugna gatan, Fryshuset i Stockholm; Sevgi Zengin, Ungdomsrådsledare i Botkyrka kommun; Lena Ståhl och Maria Götherström, departementssekreterare vid arbetsmarknadsenheten, Näringsdepartementet; Annika Bengtsson, departementssekreterare vid gymnasieenheten, Utbildningsdepartementet; Urban Lindberg, departementssekreterare vid Socialdepartementet; Gudrun Dahlberg, departementssekreterare vid ungdomspolitiska enheten, Utbildningsdepartementet.

Många andra har direkt eller indirekt bidragit till att denna utredning blivit till. Först vill vi rikta ett stort tack till alla unga utanför, som låtit sig intervjuas eller har skickat brev till oss och på så sätt generöst bidragit med sina idéer och livserfarenheter. Vi vill också tacka alla personer vid olika myndigheter och organisationer

samt verksamma på fältet som bidragit med expertkunskap. Vi tackar även Svenska kommunförbundet och Lunarstorm som haft upprop på sina webbplatser. Ett särskilt tack går till Fil dr Eva Franzén vid Epidemiologiskt centrum, Socialstyrelsen som skrivit betänkandets andra kapitel och även hjälpt oss med statistiska analyser i framförallt det första kapitlet.

Utredningen överlämnar nu betänkandet "Unga utanför" och har därmed slutfört sitt uppdrag.

Stockholm i oktober 2003,

Leif Linde

/Anders Kassman

Verica Stojanovic

Innehåll

Sammanfattning	9
Författningsförslag	17
1 Hur många och vilka?	19
1.1 Olika sätt att undersöka ungas sysselsättning.....	22
1.2 Unga utanför enligt intervjuundersökningen AKU	23
1.3 Unga utanför enligt LOUISE-registret.....	26
Beskrivning av statistiken.....	27
1.3.1 En uppskattning av antalet unga utanför	27
1.4 Vilka är de unga utanför?.....	30
1.4.1 Utanför 1994.....	30
1.4.2 Utanför 1997.....	37
1.5 Ungas sysselsättning efter utanförskapet.....	43
1.5.1 Utanför under två år.....	47
1.5.2 Inga tydliga könsskillnader men vissa långsiktiga mönster.....	50
1.5.3 Född i annat land	52
1.6 Skillnader mellan olika grupper.....	54
2 Hälsorisker bland unga utanför	57
2.1 Ohälsan bland samtliga 16–24-åringar.....	58
2.2 Ökade hälsorisker bland unga utanför	61

3	Generella och riktade ungdomsåtgärder	63
	Sammanfattning.....	63
3.1	Utbildningssystemet	63
3.1.1	Gymnasieutbildningen.....	64
3.1.2	Folkhögskolor	65
3.1.3	Ungdomars försörjning under utbildningen.....	66
3.2	Arbets- och kompetenslinjen	67
3.2.1	Ungdomsprogram.....	67
3.2.2	Arbetsmarknadsprogram för vuxna.....	71
3.2.3	Övriga insatser	74
3.2.4	Åtgärder för särskilda grupper	76
3.3	Projekt och verksamheter som arbetar för att öppna nya vägar för ungdomar	77
3.4	Försörjning under arbetslöshet	78
3.4.1	Arbetslöshetsersättning.....	78
3.4.2	Socialtjänsten.....	79
4	Att leva utanför	81
	Sammanfattning.....	81
4.1	Vardagen för de unga utanför.....	82
4.2	Tjänstemännens förklaringar till varför unga hamnar utanför.....	84
4.3	Berättelser från unga utanför.....	86
4.3.1	Att leva under svåra hemförhållanden	86
4.3.2	Att ha psykiska eller sociala problem	88
4.3.3	Att ha någon sjukdom eller funktionshinder	90
4.3.4	Att bli förälder i tonåren	94
4.3.5	Att vara utsatt för kränkningar och mobbing	96
4.3.6	Att ha missbruksproblem	98
4.3.7	Att vara född utomlands.....	98
4.4	I mötet med rättsväsendet	101
4.5	mötet med skolan.....	104
4.6	I mötet med arbetsförmedlingen.....	108

4.7	I mötet med de kommunala åtgärderna.....	112
4.8	I mötet med socialtjänsten	115
4.9	Samverkan kring unga utanför	117
5	Överväganden och förslag.....	123
	Sammanfattning av förslagen.....	123
5.1	Hur omfattande är problemet med unga utanför?	124
5.2	Förslag	126
5.2.1	En uppsökande organisaton med ett ungdomsperspektiv.....	126
5.2.2	Pedagogisk utveckling	132
5.2.3	Stärk arbetsförmedlingens möjligheter att arbeta med unga	135
5.2.4	Försök med Navigatorcentra.....	137
	Författningskommentar.....	139
	Referenser	141
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv.....	147
Bilaga 2	Utredningens arbete och metod.....	153
Bilaga 3	Tabeller	169
Bilaga 4	Goda exempel.....	201

Författningsförslag

Lag om kommuners uppföljningsansvar

Utfärdad den xx. Enligt riksdagens beslut.

1 § I denna lag finns föreskrifter om kommuners skyldighet att vidta åtgärder för att stärka ungas förutsättningar och kompetens för gymnasiestudier, annan utbildning och arbete.

Skyldigheten omfattar alla ungdomar i en kommun som inte fyllt 20 år men som fullgjort sin skolplikt och som inte går i gymnasieskola, gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning och som inte har gått igenom utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan eller motsvarande utbildning.

2 § Kommunerna skall kontinuerligt hålla sig informerade om hur de ungdomar som anges i 1 § är sysselsatta.

3 § Kommunerna skall söka upp och återkommande erbjuda individuella insatser till de ungdomar som anges i 1 §. Insatserna skall erbjudas i enlighet med en insatsplan. Insatsplanen skall utformas efter den enskildes behov och förutsättningar och skall upprättas i samråd med den unge samt följas upp kontinuerligt. Insatserna kan bestå av orientering, vägledning, praktik, motivationsskapande åtgärder och kompletterande grundskoleutbildning. Den unge har rätt till heltidsaktiviteter.

4 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om skyldighet för kommunerna att lämna sådana sakuppgifter om verksamheten och sådan verksamhetsredovisning som behövs för uppföljning och utvärdering av verksamheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2005.

Sammanfattning

Uppdraget

I denna utrednings direktiv användes uppgifter från arbetskraftsundersökningarna (AKU) för att göra preliminära beräkningar av antalet unga utanför. AKU visar att antalet 16–24-åringar som inte studerar, arbetar, aktivt söker arbete eller har någon annan känd sysselsättning vuxit markant under 1990-talet.

Vi har använt oss av SCB:s longitudinella databas LOUISE för att analysera hur många och vilka de unga utanför är. I LOUISE finns uppgifter om samtliga invånare äldre än 15 år. Från det totala antalet 16–24-åringar, som 2002 var ca 940 000 personer, har vi kunnat särskilja en grupp om ca 25 000–30 000 personer som har betydande problem att etablera sig i samhället och som därför behöver ett ökat stöd från samhällets sida.

Utvecklingen under 1990-talet

Analyserna av LOUISE visar att antalet 16–19-åringar som var utanför ett år minskade fram till mitten av 1990-talet och därefter kan vi se ett relativt kraftigt ökande antal 16–19-åringar utanför. Antalet 20–24-åringar som befann sig utanför ett år ökade fram till mitten av 1990-talet och minskade därefter men antalet är fortfarande inte nere på samma nivå som 1990.

Vilka är de unga utanför?

Under 2001 var ca 70 000 unga i åldrarna 16–24 år utanför. Bland 16–19-åringarna var det absolut vanligast att återgå till studier efter ett års utanförskap. Tre fjärdedelar av de 16–19-åringar som var

utanför 2000 studerade 2001. Bland de 20–24-åringar som var utanför 2000 var hälften även utanför ett andra år, enbart en av fem studerade detta andra år och en av tio arbetade med en löneinkomst över tre basbelopp.

År 2001 var ca 7 000 stycken 16–19-åringar och 20 000 stycken 20–24-åringar utanför två år. De som är utanför två år har betydligt svårare att etablera sig i samhället. I denna grupp är en stor andel utrikes födda och särskilt sådana med en kortare vistelsetid i landet än fem år är överrepresenterade. Den viktigaste skillnaden mot andra i samma åldrar är att gruppen som varit utanför två år inte har läst färdigt grundskolan i samma utsträckning som genomsnittet. Analyserna av skillnaderna mellan de utanför ett år och de utanför två år visar att det på detta sätt går att urskilja en grupp unga människor som vi storleksmässigt uppskattat till ca 25 000–30 000 stycken 16–24-åringar per år och som har mycket tydliga etableringssvårigheter. För denna grupp är inte detta fråga om något övergående deltagande i en ungdomskultur med långa resor och frivilligt jobbhoppende.

Våra statistiska analyser visar betydligt högre risker att hamna utanför bland dem som inte klarat av grundskolan och att denna nackdel är större för de äldre än de yngre. Dessa överrisker kvarstår när vi kontrollerar för en mängd andra variabler som kön, social bakgrund, boendeort och invandrarstatus. De består även när vi analyserar två olika tidsperioder med olika konjunkturer, 1994–95 respektive 1997–98.

Av de ca 27 000 personer som var utanför både 2000 och 2001 var ca 11 000 utrikes födda och nästan 7 000 av dem hade bott mindre än fem år i Sverige. De med kortare tid än fem år i landet är de som har det svårast att etablera sig i samhället och de äldre har det svårare än de yngre. Bland samtliga 20–24-åringar som var utanför 1990–1991 var en tredjedel utanför 2001. Bland dem som enbart hade bott fem år i landet var det 34 procent som var utanför när vi följde upp deras situation 2001, det vill säga 10 år senare. I samma grupp var det 28 procent som etablerat sig så pass att de hade löneinkomster överstigande tre basbelopp. Detta kan jämföras med den grupp som det gått bäst för; 16–19-åriga svenskfödda män som enbart var utanför ett år. I denna grupp hade 63 procent inkomster över tre basbelopp och enbart 8 procent befann sig utanför tio år senare.

Olika etableringsvägar

Väldigt få i gruppen utanför under två år hittar tillbaks till de kända sysselsättningsalternativen via studier. Skillnaderna mellan de utanför ett och två år är särskilt markanta bland 16–19-åringarna eftersom så många av de utanför ett år i dessa åldrar tar denna väg tillbaka. Bland de 16–19-åringar som var utanför både 1999 och 2000 var enbart 15 procent sysselsatta med studier 2001, att jämföra med 74 procent bland de utanför ett år. Istället var 67 procent av 16–19-åringarna utanför ett tredje år. Etableringsvägen för dem som var utanför två år tycks i huvudsak gå via tillfälliga anställningar, detta gäller i synnerhet för 20–24-åringarna.

Olika levnadsöden

Vi har också genomfört en intervjuundersökning inom ramen för utredningen. Genom intervjuerna får vi en bild av hur unga utanför själva upplever sin situation och hur de upplever bemötandet och hjälpen de får av olika myndigheter. Vi får via intervjuerna en insikt i hur invecklad situationen kan vara för olika ungdomar. I materialet framkommer många skilda levnadsöden som på mycket olika vis lett till att de unga hamnat utanför. De beskriver högst tvivelaktiga uppväxtförhållanden i föräldrahemmet, svåra sociala problem, olika former av sjukdomar eller funktionshinder, missbruk, kriminalitet och samhällets diskriminering. Somliga har även hamnat utanför eftersom de fått barn i unga år och då hoppat av utbildningen. Intervjuerna visar hur dessa ungdomar försöker ta sig fram utifrån sina förutsättningar. Ett genomgående intryck är att de försöker anpassa sig men att de upplever samhällets bemötande som okänsligt. De har kanske problem att passa tider medan skola och arbetsgivare ser det som ett minimikrav att man kan komma i tid. Många har svårt att sätta ord på sina problem. Det handlar om otydliga sociala, psykiska eller funktionella problem som de själva har svårt att formulera sig kring, och som vi med hjälp av våra relativt ytliga intervjuer inte kan sätta fingret på. Det finns inga tydliga övergångar till utanförskapet. Många har svårt att ange ett enskilt steg som viktigare än något annat i den process som lett till att just de är utanför. Det råder dock sällan något tvivel om att de vi intervjuat verkligen betraktar sig som utanför. För

dem är situationen mycket påtaglig. De vill ha ett arbete och kunna försörja sig själva och i förekommande fall även sin familj. Många av de intervjuade har någon form av skolmisslyckande bakom sig. De kan ha blivit mobbade i skolan, de kan ha läs- och skrivsvårigheter eller de kan ha haft någon annan typ av problem som har lett till en ökande frånvaro och senare avhopp, inte sällan så tidigt som i grundskolans sjunde eller åttonde klass.

Även om de eftersträvar arbete tycks inte vägen till detta huvudsakligen gå via utbildning för denna grupp människor. De har inte så svåra problem, eller den typ av problem, som lett till någon form av diagnos vilket skulle ha inneburit att de fått hjälp i ett tidigare skede. De har istället fått klara sig igenom större delen av sin skolgång med de ordinarie resurser som skolan haft att erbjuda. När de slutligen lämnar skolan är det mycket svårt att motivera dem för ytterligare en studieperiod. De har ofta redan fått olika former av stöd och hjälp för att de skall stanna kvar, men det har uppenbarligen inte hjälpt. De har under långa perioder stått i nära kontakt med olika myndigheter och många har levt på socialbidrag eller försörjningsstöd. De flesta har dessutom haft kontakt med arbetsförmedling och försäkringskassa. Vissa har gått igenom perioder av mer omfattande utredningar från psykvård eller liknande. Men de blir efterhand utskrivna från respektive myndighet och den vidare sysselsättningen bygger ofta på egna initiativ.

De unga måste själva söka sig fram för att komma in på arbetsmarknaden, de kan söka via annonser, kontakter eller arbetsförmedlingen, men eftersom de inte har någon avslutad gymnasieutbildning eller någon längre arbetslivserfarenhet har de svårt att göra sig gällande både i kontakter med arbetsförmedlingen och i direkta kontakter med arbetsgivare. Våra intryck från intervjuerna är att dessa ungdomar, i likhet med andra, har mycket starka drivkrafter att försörja sig själva och att finna en givande sysselsättning. Många av dem vi talat med har mycket komplexa etableringssvårigheter. De känner sig utanför, de vill delta, de vill försörja sig själva och de har kontakter med samhället, men de saknar någon som stöttar dem mer långsiktigt och ser situationen från deras synvinkel. De har misslyckats i de ordinarie systemen. De är medvetna om detta. Ingen behöver säga det till dem igen, vad som behövs är att någon ser deras nuvarande situation ur ett helhetsperspektiv och hjälper dem att finna en väg till en ljusare framtid. De unga utanför som vi intervjuat saknar ofta egna

kontakter inom arbetsmarknaden, de har en bristfällig utbildning, de har ingen eller ringa arbetslivserfarenhet. Dessa gemensamma brister är dock sekundära och bottnar i andra mer primära problem. Vårt intryck är att samhällets insatser för att åtgärda de primära problemen har varit relativt omfattande men att det saknas en struktur för att komma förbi de sekundära problemen som dessa unga människor stöter på när de själva skall konkurrera på en hård arbetsmarknad.

Unga utanför är ett samhällsproblem

Utan att genomföra några egentliga beräkningar kan vi konstatera att dessa unga människor själva får utstå de viktigaste konsekvenserna av sitt utanförskap men att även samhället har mycket att vinna på att finna en plats för dem. Samhället har säkerligen redan lagt en avsevärd resurs i både tid och pengar för att försöka etablera dessa personer, men det har inte lyckats. Den enda lösningen som vi kan se är att lägga ännu större resurser på att etablera de unga utanför. Det kommer att kosta men det lönar sig säkert på sikt, även rent samhällsekonomiskt. Vad har den 30–35-åring som under stora delar av 1990-talet befunnit sig utanför för framtid? Vad har han eller hon kostat i personligt lidande och hur mycket har han eller hon kostat i enbart försörjningsstöd?

Vi påstår inte att det finns någon enkel eller billig lösning på problemet med unga utanför. Vi säger tvärtom att det här är ett komplicerat och svåråtgärdat problem men att samhället har allt att tjäna på att anstränga sig ytterligare för att försöka finna olika åtgärder för att minska antalet unga som befinner sig utanför. Samtidigt tycks det finnas behov av att stärka de centrala aktörernas mer kortsiktiga vinstmöjligheter inom detta område.

Rekommendationer och placeringar måste alltid utgå från individens bästa. Det får inte vara så att det finns kortsiktiga vinster i att rekommendera en ung människa att söka sig till en praktikplats, istället för att gå på ett individuellt program, att föredra ett individuellt program framför ett nationellt program och så vidare.

Utredningens förslag

Vi kan inte föreslå någon enskild politisk reform som i ett slag skulle lösa problemet med unga utanför. Den politiska utmaningen är att skapa en organisation som gör att man som ung utanför får så individuellt stöd som möjligt av en instans med relevant kompetens och arbetsmetoder med sikte på en framtida etablering på arbetsmarknaden.

Kommunerna ansvarar för unga under 20 år

Vårt huvudsakliga förslag innebär att kommunerna skall ha ett lagstadgat ansvar att ordna en uppsökande organisation som aktivt söker upp och stödjer varje individ upp till 20 år som inte har någon känd sysselsättning. Organisationen skall bistå dessa individer med förslag på stöd och utvecklingsinsatser som ger kompetens för vidare studier och arbete. Organisationen skall förena ett övergripande uppföljningsansvar med det generella ansvaret att erbjuda gymnasieutbildning. Vi föreslår även att det skall finnas skyldigheter för berörda myndigheter att aktivt medverka i denna samverkan. Detta kan t.ex. ske med hjälp av tydliga uppdrag i respektive regleringsbrev. Målet för organisationen bör vara att samtliga unga under 20 år har en sysselsättning som på bästa sätt bidrar till deras personliga utveckling mot en framtida etablering på arbetsmarknaden eller ger en god grund för fortsatta studier. Även om antalet personer som den föreslagna organisationen kommer att komma i kontakt med inte är särskilt stort så är det en problemtyngd grupp det är fråga om. Organisationen bör därför förfoga över en budget som åtminstone inte är mindre per person än kostnaden för en ordinarie gymnasieutbildning. Vi föreslår att de medel som i dag används inom Arbetsmarknadsstyrelsen för de Kommunala ungdomsprogrammen fördelas till kommunerna.

Vi föreslår att en statlig myndighet tilldelas i uppdrag att följa kommunernas verksamhet, bidra med metodutveckling och utvärdera olika åtgärders effektivitet. För dessa ändamål bör statistiska uppgifter samlas som kan användas för såväl lokala som nationella analyser av situationen för alla unga utanför upp till 25 års ålder.

Pedagogisk utveckling

En majoritet av de unga utanför har inte kommit igenom grund- och/eller gymnasieskolan. Detta faktum ställer stora krav på en fortsatt utveckling av skolans möjligheter att ge alla den utbildning de behöver för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. De individuella programmen måste fortsätta att utvecklas mot en ännu större individualisering. Det måste vara elevens behov som styr utbildningsinsatserna och inte utbildningsresurserna som styr elevens möjligheter till individuella lösningar. De unga som i dag är utanför behöver en mer kompensatoriskt inriktad utbildning som tydligare kan utgå från den enskilda individens behov. Vi föreslår att gymnasieskolans möjligheter att upphandla tjänster från andra aktörer såsom studieförbund och folkhögskolor utökas. För att öka antalet lärlingsplatser föreslår vi att en särskild förhandlare utses som ska arbeta för att arbetsmarknadens parter träffar avtal även inom icke traditionella lärlingsområden. Vi föreslår också att ett portfoliosystem för validering av informellt lärande i exempelvis föreningsliv och internationellt ungdomsutbyte inrättas.

Stärk arbetsförmedlingens möjligheter att arbeta med unga

Arbetsförmedlingen bör vara en viktig resurs och samarbetspartner i den kommunala organisationen som stödjer alla unga upp till 20 års ålder. Samtidigt bör arbetsförmedlingens ordinarie resurser och fulla kapacitet stå öppna för alla arbetssökande över 18 års ålder. Det är mycket viktigt att unga som söker arbete får den individuella stöd och det personliga bemötande som de behöver och inte mer eller mindre rutinmässigt lotsas vidare från arbetsförmedlingen till den kommunala organisationen. Varje myndig individ som söker ett arbete skall veta att det är till arbetsförmedlingen hon kan vända sig. Denna vetskap skall heller inte vara förgäves utan arbetsförmedlingen skall bemöda sig om att matcha den sökande mot tillgången på arbetsmarknaden. För att unga med särskilda behov skall kunna få ett starkare fotfäste på arbetsmarknaden anser vi att möjligheterna att erbjuda arbetsmarknadsutbildning redan från 18 års ålder bör byggas ut och

att det i särskilda fall även bör finnas möjligheter att använda sig av anställningsstöd i upp till sex månader.

Vi föreslår att arbetsmarknadsstyrelsens samarbete med folkhögskolorna, SAGA-projektet, där långtidsarbetslösa deltagare i Aktivitetsgarantin kan gå i utbildning, utökas så att även långtidsarbetslösa under 25 år kan delta. Vi föreslår även en förlängd längsta utbildningstid inom detta projekt från 6–12 månader. För att ytterligare stärka arbetsförmedlingens arbete med målgruppen över 20 år föreslår vi att tremånadersregeln i den nuvarande Ungdomsgarantin görs om till en individuell rätt till en handlingsplan för utvecklande aktivitet inom 14 dagar. Detta skulle även innebära att det inte finns en given tid då kommunen tar över ansvaret för den sökande utan att det individuella behovet avgör verksamheten och därmed lämplig huvudman.

Försök med Navigatorcentra

Vi föreslår som en snabbt genomförbar åtgärd en försöksverksamhet i ca tio kommuner som vi valt att kalla "Navigator" – som skulle kunna bidra till kunskapsutveckling inom detta område. Försöken skulle kunna hämta inspiration från andra liknande idé- och utvecklingscentra som redan finns både i Sverige och utomlands och som bedriver verksamhet bland utsatta ungdomar. I samarbete med arbetsförmedlingen, kommunen och det lokala näringslivet skulle en sådan verksamhet kunna utgöra en fast punkt för unga utanför. Olika organisationer för funktionshindrade och andra berörda organisationer kan även bidra med värdefull kompetens till denna verksamhet. Inom verksamhetens ramar bör deltagarna kunna komplettera de delar av grund- och gymnasieskolan som inte är kursplanestyrd och på så sätt underlätta arbetsförmedlingens jobbmatchning. Andra viktiga uppgifter inom denna typ av försöksverksamhet kan vara att utveckla metoder för validering av informellt kunnande och skapa nätverk för utbyte av praktikplatser sinsemellan.

1 Hur många och vilka?

I Sverige bor det ungefär 940 000 personer mellan 16 och 24 år. Under 1990-talet har antalet personer i dessa åldrar minskat med 120 000 individer. Under de närmaste tio åren beräknas åldersgruppen att växa till ungefär samma storlek som vid ingången av 1990-talet och därefter återigen minska. Framtidens unga människor blir tvungna att försörja en allt äldre befolkning. Andelen äldre väntas öka de kommande åren och fram till 2030 kommer antalet personer i arbetsför ålder att minska betydligt.

Vid 16 års ålder har de allra flesta ungdomar gått igenom den obligatoriska grundskolan. Efter detta börjar det stora flertalet direkt i gymnasiet och många läser sedan vidare vid högskola eller universitet. Vid 25 års ålder har över hälften av de unga kvinnorna och knappt 40 procent av männen påbörjat en högskoleutbildning (Ungdomsstyrelsen 2003a). Den vanligaste sysselsättningen för unga 16–19-åringar är studier. Under 2002 studerade 57 procent medan 29 procent arbetade och enbart 3 procent av alla 16–19-åringar var arbetslösa¹. Bland 20–24-åringarna var det 23 procent som ägnade sig åt studier medan 60 procent arbetade och 5 procent var arbetslösa².

Andelarna i arbete har minskat sedan 1990 i bägge åldersgrupperna medan andelarna i studier ökat. Andelarna studerande har dock inte ökat i samma takt som andelarna i arbete har minskat. Den i särklass största förändringen av de ungas sysselsättning är att de fasta anställningarna minskat kraftigt i båda åldersgrupperna. Bland 16–19-åringarna har de fast anställda minskat med 70 000 personer eller 44 procent sedan 1990 och bland 20–24-åringarna

¹ Dessa uppgifter avser andelar av det totala antalet invånare i dessa åldrar. Detta gäller även andelen arbetslösa. Arbetslösa brukar annars vanligen anges som andelar av arbetskraften vilket ger en högre siffra. Andelarna arbetslösa av arbetskraften var 9,6 procent bland 16–19-åringarna och 8,3 procent bland 20–24-åringarna under 2002.

² Se förra fotnoten.

med hela 195 000 personer eller 53 procent. Dessa uppgifter är hämtade från SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU) som beskriver aktuella sysselsättningsförhållanden och ger information om utvecklingen på arbetsmarknaden. AKU har genomförts under lång tid och används framförallt för att räkna fram det officiella arbetslöshetsstalet. Arbetskraftsundersökningen är en telefonintervjuundersökning som varje månad riktar sig till ett urval av 22 000 personer i åldrarna 15–74 år.

Tabell 1.1a. Sysselsättningens förändringar enligt AKU bland 16–19-åringar, 1990–2002

16–19-åringar	1990		2002		Förändring 1990–2002	
	Antal	Andel av folkmängden	Antal	Andel av Folkmängden	Antal	Procent
Folkmängd	457 000		420 000		-37 000	-8 %
I arbetskraften	229 000	50 %	134 000	32 %	-95 000	-41 %
<i>Därav:</i>						
Sysselsatta	217 000	48 %	121 000	29 %	-96 000	-44 %
<i>Därav:</i>						
Fast anställda	105 000	10 %	35 000	4 %	-70 000	-66 %
Tillfälligt anställda	108 000	10 %	82 000	9 %	-26 000	-8 %
Medhjälpare i familjen eller företagare	4 000	1 %	4 000	1 %	0	0 %
Arbetslösa	11 000	2 %	13 000	3 %	2 000	18 %
Ej i arbetskraften totalt	227 000	50 %	282 000	67 %	55 000	24 %
<i>Därav:</i>						
Studerande	212 000	46 %	239 000	57 %	27 000	13 %
Värnpliktiga	4 000	1 %	4 000	1 %	0	0 %
Hemarbetande	2 000	0 %	0	0 %	-2 000	-100 %
Pensionerade	0	0 %	0	0 %	0	
Långvarigt sjuka	1 000	0 %	2 000	0 %	1 000	100 %
Utlandsarbete	2 000	0 %	2 000	0 %	0	0 %
Övrigt	7 000	1 %	35 000	8 %	28 000	400 %

Tabell 1.1b. Sysselsättningens förändringar enligt AKU bland 20–24-åringar, 1990–2002

20–24-åringar	1990		2002		Förändring 1990–2002	
	Antal	Andel av folkmängden	Antal	Andel av Folkmängden	Antal	Procent
Folkmängd	601 000		517 000		-84 000	-14 %
I arbetskraften	498 000	83 %	340 000	66 %	-158 000	-32 %
<i>Därav:</i>						
Sysselsatta	483 000	80 %	311 000	60 %	-172 000	-36 %
<i>Därav:</i>						
Fast anställda	370 000	35 %	175 000	19 %	-195 000	-53 %
Tillfälligt anställda	100 000	9 %	127 000	14 %	27 000	27 %
Medhjälpare i familjen eller företagare	13 000	1 %	9 000	1 %	-4 000	-31 %
Arbetslösa	16 000	3 %	28 000	5 %	12 000	75 %
Ej i arbetskraften totalt	107 000	18 %	175 000	34 %	68 000	64 %
<i>Därav:</i>						
Studerande	67 000	11 %	119 000	23 %	52 000	78 %
Värnpliktiga	10 000	2 %	3 000	1 %	-7 000	-70 %
Hemarbetande	9 000	1 %	6 000	1 %	-3 000	-33 %
Pensionerade	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Långvarigt sjuka	2 000	0 %	6 000	1 %	4 000	200 %
Utlandsarbete	4 000	1 %	8 000	2 %	4 000	100 %
Övrigt	13 000	2 %	34 000	7 %	21 000	161 %

Den antalsmässigt största förändringen av ungas sysselsättning är alltså att antalet fast anställda bland de unga vuxna minskat dramatiskt men den procentuellt största förändringen som framträder i AKU gäller kategorin övrigt. Bland 16–19-åringarna har antalet övriga ökat med 400 procent, från 7 000–35 000 personer och bland 19–24-åringarna har antalet ökat med 161 procent, från 13 000–34 000 personer. Det stora antalet svenska ungdomar i denna position mellan kända sysselsättningsalternativ har rönt såväl nationell som internationell uppmärksamhet vilket bl.a. annat diskuteras i en rapport från Näringsdepartementet (Ds 2002:30).

Det är dessa personer som denna utredning skall handla om. Att andelarna i kategorin övrigt ökar är egentligen inget specifikt ung-

domsproblem då samma förändring återfinns inom hela befolkningen. Antalet personer mellan 16 och 64 år som kategoriserats som övrigt i AKU har fördubblats mellan 1990 och 2002. Detta har ej ägnats någon större uppmärksamhet i denna utredning utan vi har koncentrerat oss på sakfrågan om de unga utanför. När vi analyserar dessa förändringar bör vi även hålla i minnet att de ungas sysselsättning har förändrats under 1990-talet så att fler står utanför arbetskraften eftersom de i stället studerar. Räknat som procentenheter är förändringarna bland dem som står utanför arbetskraften inte lika dramatiska. För 16–19-åringarna i kategorin övrigt utgör ökningen 9 procentenheter, från 3 till 12 procent och för 20–24-åringarna i samma kategori 7 procentenheter, från 12 till 19 procent.

1.1 Olika sätt att undersöka ungas sysselsättning

Unga människor mellan 16 och 24 år befinner sig i en etableringsfas. Det är i dessa åldrar många övergår från studier till arbete, flyttar hemifrån och kanske skaffar sig en livspartner. Livet är på många vis inte lika ordnat som för både äldre och yngre. Många börjar leva ett singelliv men behåller ofta det ena benet kvar i föräldrahemmet, många vill pröva sig fram innan nya band knyts alltför hårt. Det är vanligt att resa och se sig om. Få har fler än sig själva att försörja. Barnen kommer senare i livet.

Många ser på dessa år som en bekymmerslös tid då man har möjlighet att pröva sig fram. Det är samtidigt en period med stora problem. Det är inte lätt att välja rätt yrkesutbildning, det är inte alla som har råd att resa, unga utan arbetslivserfarenhet har svårt att hitta arbete och bostäder finns oftast där ingen vill eller har möjlighet att bo.

Ungdomarnas rörlighet gör att det kan vara svårt att kategorisera dem på samma sätt som den övriga befolkningen. Det är svårare att kategorisera en persons sysselsättning när hon eller han omväxlande lever på studielån, arbete och kanske föräldrarnas inkomster. Många som bor i andra eller tredje hand finns inte registrerade på den aktuella adressen, vilket även gör det svårare att nå dem med olika undersökningar.

Vi har i denna undersökning försökt använda oss av några olika metoder för att identifiera de unga som befinner sig utanför skola, arbetsliv, ungdomspraktik, värnplikt osv. I huvudsak har vi funnit

att den bästa metoden för att göra en uppskattning av populationens storlek är att analysera registrerade inkomstuppgifter. Vi har givit SCB i uppdrag att producera ett antal tidsserier och tabeller utifrån databasen LOUISE i syfte att beskriva hur antalet unga utanför utvecklats 1990–2001. Vi har även tittat närmre på uppgifterna i AKU, men funnit att denna undersökning inte täcker våra behov. I samarbete med Socialstyrelsens epidemiologiska centrum (EpC) har vi analyserat deras socialmedicinska databas för att beskriva vilka ungdomar som har störst risk att hamna utanför och vilken typ av hälsoproblem dessa riskerar att möta på lite längre sikt.

För att komma ungdomarnas egna upplevelser av sin situation lite närmare har vi genomfört intervjuer med ett trettiotal ungdomar som vi kommit i kontakt med via olika yrkesgrupper som arbetar med unga. Vi har dessutom uppmanat unga att själva skriva till oss via en mycket välbesökt webbplats.

1.2 Unga utanför enligt intervjuundersökningen AKU

AKU är i huvudsak utformad för att ge snabb information om andelarna sysselsatta respektive arbetslösa varje månad. Statistiken publiceras ca två veckor efter varje undersökningsmånads slut. Undersökningarnas resultat används även för att uppskatta års- och kvartalsgenomsnitt.

Frågorna i AKU behandlar individens förhållanden på arbetsmarknaden en viss given vecka, kallad mätveckan, men för att klassificera de svarande i olika grupper, så att inte alla behöver svara på samtliga frågor finns inledande frågor om sysselsättning, facktilhörighet osv. Till dem som är utan arbete ställs en fråga om hur man huvudsakligen betraktar sig – svaren kodas i bl.a. följande grupper: student, hemarbetande, arbetssökande, värnpliktig, ledig, pensionär etc. Statistiken ovan i tabell 1 grundar sig på denna fråga.

De bästa uppskattningarna av antalet utanför vi kan få från AKU utgår från mätveckan och SCB:s kriterier för att kategoriseras som arbetslös. En person är arbetslös enligt AKU – som alltså utgör Sveriges officiella statistik på området – om han eller hon inte är sysselsatt (utförde minst en timmes arbete under mätveckan, eller skulle ha gjort det om han eller hon inte varit frånvarande) och hon eller han 1) vill arbeta 2) kan börja ett arbete inom 14 dagar 3) har

sökt arbete under de senaste fyra veckorna eller inväntar att börja ett nytt arbete inom fyra veckor.

Tabell 1. 2. Unga 16–24 år som ej tillhörde arbetskraften och ej studerade eller var värnpliktiga under AKU:s mätvecka 1990 och 2002

	1990	2002	Förändring	Förändring i %
1. Ville inte arbeta	39 000	58 000	19 000	48 %
<i>Därav:</i>				
Övrigt	18 000	39 000	21 000	117 %
<i>Därav:</i>				
Vill vara ledig	–	33 000	–	–
2. Kunde inte arbeta	5 000	2 000	-3 000	-60 %
<i>Därav:</i>				
Övrigt	2 000	1 000	-1 000	-50 %
3. Sökte inte arbete	18 000	44 000	26 000	144 %
<i>Därav:</i>				
Övrigt	3 000	12 000	9 000	300 %
<i>Därav:</i>				
Avvaktar nytt arbete	–	7 000	–	–
Totalt	62 000	104 000	42 000	68 %

De personer som återspeglas i denna tabell är alltså inte arbetslösa enligt den officiella statistiken men de har inget arbete, studerar inte och befinner sig inte i något arbetsmarknadspolitiskt program. Sammantaget rörde det sig under 2002 om i genomsnitt 104 000 personer i åldrarna 16–24 år som inte hade någon känd sysselsättning och alltså i denna bemärkelse befann sig utanför. Detta antal har dubblats sedan 1990. Tittar vi på delposterna ser vi att det största antalet intervjuade uppgav att de inte ville arbeta under den aktuella veckan. Detta är det första svarsalternativ som de intervjuade ställs inför och svarar de att de inte vill arbeta hoppar intervjuaren över de övriga alternativen. Fler har alltså möjlighet att svara på denna fråga än de övriga vilket säkerligen bidrar till att svaret blir vanligare. Av dem som angivit att de inte ville arbeta var den viktigaste anledningen att de helt enkelt ville vara lediga. Antalet som uppgav att de inte kunde arbeta var mycket litet och det har tvärtemot de övriga anledningarna till att stå utanför

minskat sedan 1990. Slutligen var det relativt många – och en ökande andel – som sa att de inte kom sig för att söka något arbete.

104 000 personer utgjorde ca 11 procent av alla 16–24-åringar 2002. Drygt hälften av dessa uppgav att de inte ville arbeta. Vi vet inte så mycket om varför de inte ville arbeta och vi skall komma ihåg att detta är urvalsundersökningar där en grov uppskattning ger att urvalet består av ca 1 500 stycken 16–19-åringar och 1 900 stycken 20–24-åringar per månad. Från dessa urval skall även bortfallet dras ifrån, som lågt räknat varierat mellan ca 10 och 15 procent under 1990-talet. Dessa beräkningar ger att det ovan uppskattade antalet om 104 000 personer baseras på ca 3 300 personers svar. Försöker vi dela in dessa i alltför små underkategorier blir uppskattningarna alldeles för osäkra för att vara användbara och vi kan därför inte få något bättre svar på våra frågor från AKU.

Det finns även andra problem med att använda AKU i våra syften. Statistiken i AKU utgör årsmedeltal av situationen under en viss mätvecka. Detta innebär att uppskattningen ovan inte säger något om hur långvarig situationen varit för de unga respondenterna. Frågorna avser varför man inte ville eller kunde arbeta en viss mätvecka. Denna undersökningsmetod tycks mer lämpad för dem som befinner sig på en stabil arbetsmarknad med en mindre varierande sysselsättning. Om sysselsättningen varierar tycks det lättare att hamna utanför i statistiken. Ett tecken på detta är att relativt många uppgav att de avvaktade ett nytt arbete som anledning till att de inte arbetade under mätveckan.

De vanligaste skälen till att inte arbeta – viljan att vara ledig samt att de intervjuade inte kommit sig för att söka något arbete – är också relativt vanligare bland de yngre i åldersgruppen 16–19 år. Statistiken påverkas säkerligen av att många unga studerar och inte gör så under sommarmånaderna. Frågar AKU under dessa månader ligger dessa svar säkert nära till hands för många unga. Detta gör i sin tur att årsmedelvärdet ökar och att AKU ger en överskattning av antalet unga som är mer långvarigt utanför.

1.3 Unga utanför enligt LOUISE-registret

Beskrivning av statistiken

I SCB:s databas LOUISE finns uppgifter om samtliga personer över 15 års ålder som varit folkbokförda i landet den 31/12 1990–2001. Detta material, som alltså utgör ett totalräknat register och inte besväras av några urvalsproblem, medger även analyser av mindre grupperns förhållanden. Utöver rena antalsskattningar av gruppen unga utanför kan vi se vilken bakgrund de unga utanför har och vilken sysselsättning de har ett antal år efter det att de varit utanför. Databasen innehåller en mängd olika arbets- och sysselsättningsrelaterade variabler.

Vi har använt oss av inkomstuppgifter för att bilda en indikator på antalet unga utanför respektive år³. Som utanför har vi räknat alla dem som har inkomster under de normala inkomstnivåerna från hel- eller deltidsstudier, värnpliktstjänstgöring, sjukskrivning, pension, föräldraledighet, lönearbete eller arbetslöshetsersättning. För löneinkomster, arbetslöshetsersättning, sjukersättning och pension har gränsen för utanförskap lagts vid ett basbelopp. De som har handikappsersättning eller föräldrapenning har räknats bort helt. För dem med värnpliktersättning och studiemedel har gränsen lagts så att både hel- och deltidsstuderande räknats bort och de med normala inkomster från värnpliktstjänstgöring inte räknats med. Inkomster från ekonomiskt bistånd i form av socialbidrag eller försörjningsstöd finns inte med i beräkningarna. Detta innebär att flera av dem vi räknat som utanför får sin försörjning tryggad från socialtjänsten. Vi har strävat efter att betrakta detta som just ett försörjningsstöd och inte låtit det inverka på om man är att betrakta som utanför eller inte. Det centrala i våra analyser är om man har en känd sysselsättning, och därmed kan betraktas som etablerad, och inte vilka inkomster man förfogar över⁴.

En viktig nackdel med denna metod att räkna sig fram till antalet utanför är att vi inte på detta sätt lyckats identifiera ungdomar inom de Kommunala ungdomsprogrammen och inte heller de som varit aktiva inom Ungdomsgarantin och där fått en lägre ersättning

³ Bearbetningarna av LOUISE-registret har skett i nära samarbete med Eva Franzén vid Socialstyrelsens Epidemiologiska centrum.

⁴ Som vi senare skall se i tabell 1.3 och 1.6 levde ungefär en fjärdedel av de utanför i hushåll som mottog socialbidrag vid tiden för utanförskapet.

än ett basbelopp per år⁵. För att få en mer rättvisande uppskattning av antalet unga utanför har vi därför i efterhand räknat bort det genomsnittliga antalet deltagare i de Kommunala ungdomsprogrammen och Ungdomsgarantin⁶.

1.3.1 En uppskattning av antalet unga utanför

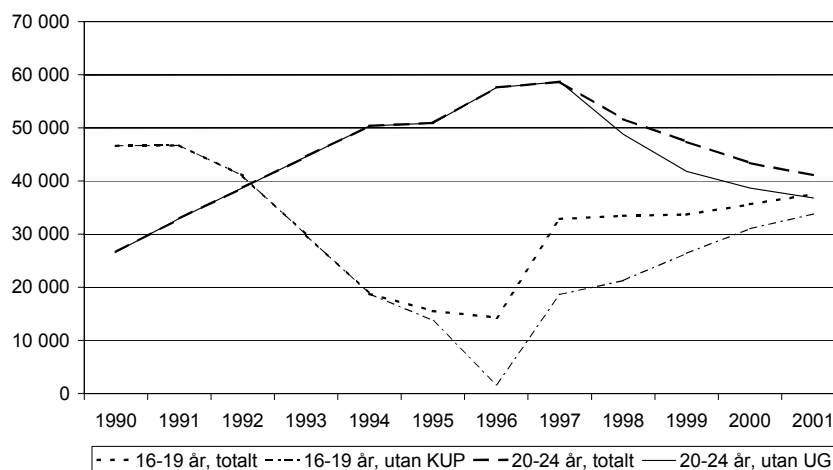
I tabellen nedan ser vi att antalet unga utanför skiljer sig stort inom de analyserade åldersgrupperna. I början av den analyserade perioden, 1990, var antalet 16–19-åringar som var utanför enligt dessa uppgifter ca 47 000 personer. Detta antal minskade drastiskt fram till 1996 då antalet var så lågt som strax under 2 000 personer. Efter detta ökade antalet 16–19-åringar utanför till ca 34 000 personer 2001. För 20–24-åringarna går trenden i motsatt riktning jämfört med den yngre åldersgruppen. Antalet 20–24-åringar utanför började på en relativt låg nivå 1990, ca 27 000 personer, för att i motsats till de yngre sedan öka till en högsta notering om ca 59 000 personer 1997 och därefter minska till ca 37 000 personer 2001. Antalet 20–24-åringar som befinner sig utanför har därmed ökat med ca 10 000 personer sedan 1990 medan antalet 16–19-åringar minskat med ca 13 000 personer under samma period.

Sammantaget gör detta att det totala antalet unga i åldrarna 16–24 år som enligt dessa beräkningar befunnit sig utanför har hållit sig på en relativt konstant nivå kring 70 000 personer mellan 1990–2001. Under samma tid har Sveriges befolkning i dessa åldrar minskat något. Av denna anledning har den procentuella andelen unga utanför ökat från ca 7 procent 1990 till ca 8 procent 2001.

⁵ Deltagarna i de Kommunala ungdomsprogrammen får sin ersättning från kommunen vilket gör att de inte är möjliga att särskilja från andra löneinkomster i LOUISE. Basbeloppet 1990 var 29 700 kr och 2001 var det 36 900 kr. Antalet unga utanför i åldern 16–19 år uppvisade i det ursprungliga materialet från SCB av okänd anledning ett osannolikt högt värde för 1993. Antalet har därför korrigerats genom interpolering detta år.

⁶ Analyserna av ungdomarnas bakgrundsförhållanden och uppföljningen av sysselsättningen bygger dock på samtliga som uppfyller kriterierna för utanförskap.

Diagram 1. 1. Totalt antal unga utanför enligt inkomstskattningar 1990–2001, med och utan de Kommunala ungdomsprogrammen (16–19-åringar) och Ungdomssgarantin (20–24-åringar).

Eftersom den huvudsakliga sysselsättningen skiljer sig markant mellan 16–19-åringarna och 20–24-åringarna bör vi leta efter förklaringen till de skilda utvecklingstendenserna på olika håll. Den yngre åldersgruppen befinner sig i långt större utsträckning inom utbildningsväsendet än den äldre. Antalet studerande 16–19-åringar nådde en topp 1994 då antalet var 273 000⁷. Sedan dess har antalet minskat med 34 000 till 239 000 personer under 2002. Antalet studerande 20–24-åringar har även det ökat under en längre tid fram till en topp 1998 då antalet var ca 140 000 studerande, sedan dess har det sjunkit med 21 000 personer till dagens 119 000. Samma utveckling mätt som andelar av åldersgruppen ger för 16–19-åringarna följande siffror 1990: 46 procent, 1994: 66 procent och 2002: 57 procent och för 20–24-åringarna: 1990: 11 procent, 1998: 26 procent och 2002: 23 procent. Det är således stora skillnader mellan den yngre och äldre gruppens huvudsakliga sysselsättning men förändringarna inom de båda grupperna ser likartad

⁷ Uppgifterna om befolkningens sysselsättning har vi hämtat från AKU där inget annat anges.

ut. Arbetslösheten stiger kraftigt i början av 1990-talet för att därefter sakta sjunka, men inte riktigt komma ner på samma låga nivå som före 1990-talet. Studiedeltagandet ökar långsamt, sedan lång tid, och når sin topp någon gång kring 1990-talets mitt, varefter det sakta minskar. Samma strukturella förändringar gäller alltså för både 16–19-åringar och 20–24-åringar, med den skillnaden att en större andel av 16–19-åringarna befinner sig inom utbildningsväsendet medan 20–24-åringarna till största delen befinner sig på arbetsmarknaden.

Under det tidiga 1990-talet reformerades gymnasieskolan. De tvååriga yrkesinriktade gymnasielinjerna avskaffades och programgymnasiet med det individuella programmet infördes. Samtidigt decentraliserades skolan vilket medförde att den blev en tydligare kommunal angelägenhet. Gymnasiereformen och förordningen om det individuella programmet trädde i kraft den första juli 1992. Då infördes också en skyldighet för kommunerna att erbjuda alla ungdomar gymnasieutbildning fram till den 30 juni det år de fyller 20 år. I reformen betonades elevernas möjligheter att göra självständiga val av program och kurser. Elevernas val skulle utgöra utgångspunkt för dimensioneringen av gymnasieskolan (Skolverket 2002c). De första eleverna gick ut de nya treåriga gymnasieprogrammen 1996. Detta innebär att mellan 1992 och 1996 minskade andelen ungdomar i åldrarna under 20 år som inte gick i gymnasieskolan, framförallt eftersom de gick ett år längre i gymnasiet. De första årskullarna med de nya målrelaterade betygen lämnade gymnasieskolan 1997, samma år infördes möjligheten att höja ett gymnasiebetyg genom prövning i komvux vilket innebar en dramatisk ökning av andelen unga studerande under 20-årsålder i komvux. Under 1990-talet har även andelen av de elever som påbörjat gymnasieskolan och som fått slutbetyg inom tre år minskat från 70 procent 1994 till 65 procent 1999. Det är möjligt att dessa förändringar kan utgöra en del av förklaringen till de oväntade resultaten för 16–19-åringarna men den observerade förändringen kräver vidare undersökningar för att klarläggas ytterligare. Till viss del kommer vi att återkomma till detta längre fram men vi vill betona vikten av vidare utredning inom detta område.

1.4 Vilka är de unga utanför?

För att analysera vilka ungdomar det är som befunnit sig utanför har vi genomfört logistiska regressionsanalyser med risken att vara utanför under ett respektive två år som beroendevariabler. Dessa analyser har genomförts vid två skilda tidpunkter med olika konjunkturen. Den första analysen avser gruppen utanför under 1994 och 1994–1995 då arbetslösheten var hög och de andra analyserna gäller situationen 1997 och 1997–1998 då arbetslösheten hade sjunkit till en betydligt lägre nivå⁸. Avsikten med att analysera skillnaderna mellan de som varit utanför ett år och de som varit utanför två år är att inkomstuppgifterna aldrig kan bli annat än en ganska grov indikator på gruppen utanför. Genom att analysera de som varit utanför två år försöker vi utkristallisera en grupp med mer allvarliga sysselsättningsvårigheter från den större gruppen med mer tillfälliga grunder för utanförskapet.

1.4.1 Utanför 1994

Analyserna av situationen 1994 baseras på samtliga 996 000 invånare i åldrarna 16–24 år. Enligt våra beräkningar var 69 000, eller motsvarande 7 procent, utanför 1994. Av dessa var 28 000, 3 procent, utanför även påföljande år. Både de utanför ett år och de utanför två år hade ungefär samma könsfördelning som den övriga befolkningen. En större andel av dem utanför ett år och en ännu större andel bland dem som var utanför två år bodde i de tre storstadsområdena. Bland samtliga 16–24-åringar var 90 procent födda i Sverige, 10 procent var födda i något annat land och fyra procent var utrikes födda med en kortare vistelsetid i landet än fem år. Här finns mycket stora skillnader mot dem som var utanför. Hela 39 procent av dem utanför ett år och 48 procent av dem utanför två år var utrikes födda. Av dessa var det 70 respektive 71 procent som hade kommit till landet för mindre än fem år sedan. Gruppernas studiebakgrund skiljer sig även kraftigt från övriga. Bland samtliga var det enbart 2 procent som hade en kortare utbildning än grundskola. Bland de utanför under ett år var det 16 procent som hade en sådan kort utbildningstid och bland de utanför under två år var andelen hela 23 procent. Även de sociala

⁸ Vi hade naturligtvis gärna analyserat en ännu senare period men detta var inte möjligt p.g.a. tillgången till datamaterial. De följande analyserna har skett i nära samarbete med EpC och med användning av deras databas.

skillnaderna är stora när vi tittar på gruppernas föräldrar. Grupperna utanför var klart överrepresenterade bland låginkomsttagarna, bland dem med kortare utbildning och bland dem med invandrabakgrund. De utanför ingick i dubbelt så stor utsträckning som normalbefolkningen i hushåll som mottog socialbidrag under året.

Tabell 1. 3. Antalet 16–24-åringar och andelarna av dem som var utanför 1994 samt 1994–95

	Totalt		Utanför 1994		Utanför 1994–1995	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Samtliga	996 338	100	69 147	100	28 338	100
<i>Därav:</i>						
Ålder:						
16–19	411 248	41	18 772	27	6 579	23
20–24	585 090	59	50 375	73	21 759	77
Kön:						
Kvinna	487 633	49	35 226	51	13 523	48
Man	508 705	51	33 921	49	14 815	52
H-region:						
Stockholm/Södertälje	186 694	19	16 820	24	7 836	28
Göteborg	61 639	6	5 053	7	3 604	13
Malmö/Lund	105 554	11	8 454	12	2 363	8
Mellanstora städer	178 802	18	10 601	15	8 707	31
Södra mellanbygden	354 393	36	22 284	32	3 918	14
Norra tätbygden	48 992	5	2 772	4	1 060	4
Norra glesbygden	60 264	6	3 163	5	850	3
Svensk född	893 412	90	42 024	61	14 859	52
Utrikes född	102 926	10	27 123	39	13 479	48
<i>Därav:</i>						
Utrikes född med vistelsetid <5 år	40 815	4	19 171	28	9 607	34
Högsta avslutade utbildning						
Mindre än grundskola	24 137	2	11 062	16	6 533	23
Grundskola	295 978	30	25 084	36	9 327	33
Gymnasium	535 576	54	27 514	40	10 161	36
Eftergymnasial utbildning	140 647	14	5 487	8	2 317	8

	Totalt		Utanför 1994		Utanför 1994–1995	
	N	Procent	N		N	Procent
Föräldrars högsta utbildning						
Mindre än grundskola	133 927	13	25 876	37	12 998	46
Grundskola	74 008	7	5 532	8	2 348	8
Gymnasium	461 180	46	24 086	35	8 741	31
Eftergymnasial utbildning	327 223	33	13 653	20	4 251	15
Moderns arbetsinkomst*						
Kvartil 1	296 336	30	40 786	59	19 224	68
Kvartil 2	232 729	23	10 343	15	3 543	13
Kvartil 3	232 816	23	9 491	14	3 070	11
Kvartil 4	234 457	24	8 527	12	2 501	9
Faderns arbetsinkomst*						
Kvartil 1	330 131	33	43 247	63	20 198	71
Kvartil 2	221 359	22	10 601	15	3 722	13
Kvartil 3	221 676	22	7 930	11	2 395	8
Kvartil 4	223 172	22	7 369	11	2 023	7
Svenskfödda föräldrar	772 900	78	33 203	48	11 040	39
Utrikes född förälder	223 444	22	35 950	52	17 298	61
<i>Därav:</i>						
Utrikes född förälder med <5 års vistelsetid	17 212	2	4 264	6	1 765	6
Ingår i hushåll som mottog socialbidrag 1994	122 845	12	16 515	24	7 008	25

* Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

Under 1994 dominerades gruppen utanför, som vi också tidigare kunnat se, klart av den äldre gruppen mellan 20–24 år. Av samtliga 69 000 var 50 000 eller 73 procent 20–24 år. Detta medför att det är de äldres karaktäristika som till stor del formar de sammanlagda resultaten för hela gruppen 16–24 år. Skillnaderna mellan de båda åldersgrupperna är dock inte särskilt markerade utom inom ett par områden. Bland de yngre är en något större andel män, en något större andel kommer från Stockholmsområdet en mindre andel är utrikes födda och en betydligt mindre andel har avslutat sin grundskoleutbildning. Det är lite svårare att tolka skillnader i föräldrarnas sociala bakgrund eftersom den skiljer sig mer mellan de olika åldersgrupperna som helhet. Men i huvudsak tycks de yngres föräldrar oftare komma från den grupp som inte har avslutat grundskolan. Skillnaderna mellan de olika åldrarna när det gäller att ha avslutat grundskolan kan ju tyckas ganska naturlig, kanske även

skillnaderna när det gäller den egna invandrabakgrunden, eftersom de äldre haft längre tid på sig att invandra eller att gå färdigt grundskolan. Men om vi jämför andelarna i hela befolkningen som avslutat grundskolan och de som är utrikes födda finns inga större skillnader mellan de olika åldersgrupperna. Skillnaderna gäller enbart i de grupper som varit utanför.

Med hjälp av stegvis logistisk regression kan vi analysera hur de olika bakgrundsförhållandena samspelar eller motverkar varandra. I den första av dessa analyser har vi tittat på köns- och åldersskillnader. I den andra modellen introduceras bostadsortens storlek. Den tredje modellen innehåller även den egna högsta avslutade utbildningen. I den fjärde inför vi den egna personens invandrabakgrund och slutligen analyserar vi i den femte och sista modellen även hur föräldrarnas sociala tillhörighet samspelar med övriga variabler för att förklara de ungas utanförskap. Skattningarna i dessa modeller anges i oddskvoter. Siffran 1.0 innebär att skillnaden mot jämförelsegruppen är obefintlig. Oddsens är då lika stora att hamna utanför vilken grupp man än tillhör.

Tabell 1. 4. Logistiska regressionsmodeller för unga utanför 1994, oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Kön (man som ref.)					
Kvinna	1,09	1,08	1,10	1,05	1,04
Ålder (16–19 som ref.)					
20–24 år	1,97	1,94	3,84	3,70	3,17
Bostadsregion (Stockholm/Södertälje som ref.)					
Mellanstora städer		0,69	0,76	0,84	0,84
Södra mellanbygden		0,67	0,69	0,79	0,79
Norra tätbygden		0,58	0,64	0,78	0,80
Norra glesbygden		0,64	0,67	0,81	0,78
Göteborg		0,88	0,93	0,95	0,94
Malmö/Lund		0,90	0,99	0,98	0,98
Högsta avslutade utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola			7,68	1,97	1,86
Gymnasium			0,19	0,18	0,21
Eftergymnasial			0,33	0,32	0,36
Födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet				2,40	1,22
Utrikes född med mindre än 5 år i landet				12,49	6,89
Moderns arbetsinkomst (kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					1,59
Kvartil 2					1,10
Kvartil 3					1,02
Faderns arbetsinkomst (kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					1,65
Kvartil 2					1,20
Kvartil 3					0,99
Föräldrarnas högsta avslutade utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola					0,91
Gymnasium					0,89
Eftergymnasial					0,88
Föräldrars födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet					1,49
Utrikes född med mindre än 5 år i landet					0,70

* Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

I den första modellen för dem som varit utanför ett år kan vi se att könsskillnaderna är väldigt små när vi kontrollerar för åldersskillnaderna. Modellen visar dock, som vi tidigare visat, att åldersskillnaderna är relativt stora. I denna enkla modell var det betydligt större risk att hamna utanför 1994 i åldersgruppen 20–24 år jämfört med åldersgruppen 16–19 år, oddsen är dubbelt så höga. Dessa skillnader kvarstår i nästa modell när vi lägger till boendeort som oberoende variabel. Här kan vi se att boendeorten har en relativt stor betydelse. Oddsen är lägre att hamna utanför i framförallt den norra tät- eller glesbygden jämfört med Stockholmsområdet. I den tredje modellen lägger vi till den egna utbildningsbakgrunden och denna har en väldigt stark betydelse för risken att hamna utanför. Oddskvoterna är i denna modell över sju gånger högre för dem som inte gått ut grundskolan jämfört med dem som har det. Dessutom förstärker denna variabel åldersskillnaderna så att även åldern får en större betydelse när den samspelar med utbildningen. Delvis är detta dock ett skensamband vilket vi märker när vi lägger till invandrarbakgrunden i analysen. Att vara utrikes född förklarar en stor del av de tidigare observerade skillnaderna, men inte allt. I den femte och sista modellen har vi även kontrollerat för föräldrarnas utbildning, invandrarbakgrund och inkomster. I denna slutgiltiga modell kan vi se att oddsen för att hamna utanför är högre för den äldre åldersgruppen jämfört med yngre, skillnaderna mellan de olika bostadsorterna är relativt små, den egna utbildningen är viktig liksom även föräldrarnas inkomster och invandrarstatus. Den absolut viktigaste förklaringen finner vi dock i om man själv har kommit till landet för mindre än fem år sedan. För denna grupp är oddsen sju gånger så höga jämfört med dem som är födda i landet. Denna skillnad kvarstår alltså när vi kontrollerar för alla andra skillnader som vi haft möjlighet att analysera, inklusive den egna studiebakgrunden.

Tabell 1. 5. Logistiska regressionsmodeller för unga utanför 1994–1995, oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Kön (man som ref.)					
Kvinna	0,89	0,88	0,88	0,83	0,82
Ålder (16–19 som ref.)					
20–24 år	2,20	2,14	4,19	3,80	3,32
Bostadsregion (Stockholm/Södertälje som ref.)					
Mellanstora städer		0,60	0,68	0,75	0,74
Södra mellanbygden		0,59	0,62	0,71	0,69
Norra tätbygden		0,46	0,53	0,64	0,64
Norra glesbygden		0,47	0,51	0,61	0,58
Göteborg		0,83	0,89	0,91	0,89
Malmö/Lund		0,92	1,03	1,02	1,00
Högsta avslutade utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola			7,00	2,21	2,08
Gymnasium			0,15	0,16	0,21
Eftergymnasial			0,32	0,33	0,38
Födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet				2,75	1,13
Utrikes född med mindre än 5 år i landet				6,69	2,52
Moderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					1,95
Kvartil 2					1,24
Kvartil 3					1,08
Faderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					2,14
Kvartil 2					1,43
Kvartil 3					1,06
Föräldrarnas högsta utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola					0,80
Gymnasium					0,76
Eftergymnasial					0,80
Föräldrars födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet					1,69
Utrikes född med mindre än 5 år i landet					1,41

*: Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

Tabell 1. 6. Antalet 16–24-åringar och andelarna av dem som var utanför 1997 samt 1997–98

	Totalt		Utanför 1997		Utanför 1997–1998	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Samtliga	952 659	100	91 497	100	30 910	100
<i>Därav:</i>						
Ålder						
16–19	403 220	42	32 848	36	5 693	18
20–24	549 439	58	58 649	64	25 217	82
Kön						
Kvinna	466 060	49	46 509	51	14 529	47
Man	486 599	51	44 988	49	16 381	53
H-region						
Stockholm/Södertälje	184 918	19	19 905	22	7 806	25
Göteborg	93 953	10	9 651	11	3 475	11
Malmö/Lund	61 484	6	6 386	7	2 414	8
Mellanstora städer	347 428	36	31 247	34	10 116	33
Södra mellanbygden	164 136	17	15 203	17	4 481	14
Norra tätbygden	55 866	6	4 872	5	1 430	5
Norra glesbygden	44 874	5	4 233	5	1 188	4
Svensk född	845 633	89	66 869	73	19 116	62
Utrikes född	107 026	11	24 628	27	11 794	38
<i>Därav:</i>						
Utrikes född med vistelsetid <5 år	37 445	4	13 145	14	6 794	22
Högsta avslutade utbildning						
Mindre än grundskola	24 223	3	21 000	23	6 187	20
Grundskola	309 622	33	32 696	36	9 737	32
Gymnasium	472 190	50	23 936	26	12 956	42
Eftergymnasial utbildning	145 463	15	13 535	15	2 030	7

	Totalt		Utanför 1997		Utanför 1997–1998	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Föräldrars högsta utbildning						
Mindre än grundskola	98 138	10	20 935	23	10 456	34
Grundskola	75 072	8	8 693	10	3 252	11
Gymnasium	435 536	46	37 824	41	11 431	37
Eftergymnasial utbildning	343 913	36	24 045	26	5 771	19
Moderns arbetsinkomst*						
Kvartil 1	280 326	29	43 654	48	18 721	61
Kvartil 2	223 917	24	18 027	20	4 891	16
Kvartil 3	223 423	23	16 097	18	4 134	13
Kvartil 4	224 993	24	13 719	15	3 164	10
Faderns arbetsinkomst*						
Kvartil 1	311 848	33	46 342	51	19 782	64
Kvartil 2	213 260	22	17 743	19	5 011	16
Kvartil 3	213 422	22	14 744	16	3 492	11
Kvartil 4	214 129	22	12 668	14	2 625	8
Svenskfödda föräldrar	724 194	76	53 929	59	14 596	47
Utrikes född förälder	228 465	24	37 568	41	16 314	53
Därav: Utrikes född förälder med <5 års vistelsetid	19 711	2	3 515	4	1 297	4
Ingår i hushåll som mottog socialbidrag 1990	129 254	14	22 515	25	8 783	28

* Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

Fortfarande är könsskillnaderna små. De från Stockholm är överrepresenterade liksom de utrikesfödda. I stora drag återkommer samma mönster som vi observerat under den tidigare perioden. Det finns dock vissa skillnader. Skillnaderna är störst när vi tittar på populationens födelseland. De utanför 1997 och 1997–98 skiljer sig inte lika markant i detta avseende från den övriga befolkningen. Fortfarande är 14 procent av dem utanför ett år och 22 procent av dem utanför två år utrikes födda med kortare vistelsetid än fem år. Men detta skall jämföras med 28 respektive 34 procent bland dem utanför 1994–95. I åldersgruppen som helhet skedde ingen motsvarande förändring mellan dessa år.

Tabell 1. 7. Logistiska regressionsmodeller för unga utanför 1997, oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Kön (man som ref.)					
Kvinna	1,09	1,09	1,14	1,11	1,10
Ålder (16–19 som ref.)					
20–24 år	1,35	1,34	3,07	2,90	2,61
Bostadsregion (Stockholm/Södertälje som ref.)					
Mellanstora städer		0,83	0,90	0,96	0,97
Södra mellanbygden		0,87	0,88	0,96	0,96
Norra tätbygden		0,81	0,87	0,98	1,00
Norra glesbygden		0,89	0,89	1,01	0,97
Göteborg		0,95	0,99	1,00	1,01
Malmö/Lund		0,96	1,03	1,02	1,02
Högsta avslutade utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola			3,22	1,80	1,66
Gymnasium			0,11	0,12	0,13
Eftergymnasial			0,30	0,31	0,34
Födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet				1,87	1,16
Utrikes född med mindre än 5 år i landet				3,54	3,01
Moderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					1,44
Kvartil 2					1,15
Kvartil 3					1,07
Faderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*					
Kvartil 1					1,39
Kvartil 2					1,15
Kvartil 3					1,05
Föräldrarnas högsta utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola					0,98
Gymnasium					0,96
Eftergymnasial					0,92
Föräldrars födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet					1,30
Utrikes född med mindre än 5 år i landet					0,51

* Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

Risken att hamna utanför ett år är fortfarande större bland de utrikesfödda och särskilt för dem med enbart fem års vistelsetid i landet, även om vi kontrollerar för alla de andra variablerna som vi haft möjlighet att analysera. Även åldern är fortsatt viktig liksom den egna utbildningen och föräldrarnas ekonomi. Alla dessa variabler ger alltså även under denna period en bit av förklaringen till ungas utanförskap. Invandrarbakgrunden är dock inte längre lika starkt utslagsgivande som den var 1994.

När vi analyserar gruppen som var utanför två år finner vi större skillnader mellan de olika tidsperioderna än vad vi hade förväntat. I den fullständiga modellen finns ingen effekt alls av vilket land man är född i. Till viss del är detta resultat troligen något förvillande eftersom vi i denna modell kontrollerar för föräldrarnas födelseland och denna variabel möjligen tar ut delar av effekten av den förra.

Tabell 1. 8. Logistiska regressionsmodeller för unga utanför 1997–1998, oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Kön (man som ref.)					
Kvinna	0,87	0,86	0,89	0,87	0,86
Ålder (16–19 som ref.)					
20–24 år	3,19	3,16	6,61	6,23	5,61
Bostadsregion (Stockholm/Södertälje som ref.)					
Mellanstora städer		0,73	0,81	0,87	0,86
Södra mellanbygden		0,77	0,77	0,86	0,84
Norra tätbygden		0,72	0,80	0,90	0,91
Norra glesbygden		0,78	0,79	0,90	0,85
Göteborg		0,88	0,93	0,95	0,94
Malmö/Lund		0,93	1,00	0,99	0,98
Högsta avslutade utbildning (grundskola som ref.)					
Mindre än 9-årig grundskola			4,56	3,20	3,02
Gymnasium			0,09	0,10	0,13
Eftergymnasial			0,36	0,38	0,43
Födelseland (svenskfödd som ref.)					
Utrikes född med mer än 5 år i landet				2,25	1,10
Utrikes född med mindre än 5 år i landet				2,01	1,01

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
Moderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*				
Kvartil 1				1,85
Kvartil 2				1,25
Kvartil 3				1,12
Faderns arbetsinkomst (Kvartil 4 som ref.)*				
Kvartil 1				1,97
Kvartil 2				1,40
Kvartil 3				1,13
Föräldrarnas högsta utbildning (grundskola som ref.)				
Mindre än 9-årig grundskola				0,72
Gymnasium				0,78
Eftergymnasial				0,81
Föräldrars födelseland (svenskfödd som ref.)				
Utrikes född med mer än 5 år i landet				1,49
Utrikes född med mindre än 5 år i landet				1,30

* Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

I modellen finns fortfarande en skillnad mellan de helsvenska och de med minst en förälder från ett annat land men den kraftigt försämrade prognosen för de som själva invandrat för mindre än fem år sedan är alltså borta. De viktigaste variablerna för att förstå gruppen utanför 1997–98 är åldern i samspel med den egna utbildningen och till viss del föräldrarnas ekonomi. Åldern får ökad betydelse när vi tillför den egna utbildningen i analysen. Detta senare resultat liknar de som vi fick i analyserna av situationen 1994–95. Sammantaget antyder analyserna att den egna utbildningen är central för att förstå vilka grupper som riskerar att hamna utanför på lite längre sikt. Utbildningen samspelar med åldern och föräldrarnas ekonomi samt om föräldrarna invandrat till landet eller inte. Dessa resultat är relativt robusta. De har visat sig gälla oavsett om vi analyserar situationen 1994–95 eller 1997–98. Något förvånande kan vi konstatera att den starka effekten av variabeln utrikes född med mindre än fem år i landet inte finns kvar i den slutgiltiga modellen för dem som var utanför 1997–1998. Denna variabels förklaringsvärde minskar under bägge tidsperioderna när vi analyserar gruppen som varit utanför två år. Den minskar också när vi lägger till föräldrarnas situation och den minskar mellan de båda tidsperioderna. Det finns således ett mönster som i samspel gör att effekten till slut uteblir helt. Vi tolkar detta som tecken på

att gruppen utanför under två år är starkare marginaliserad vilket gör att den enskilda effekten av den egna invandringen försvagas när vi analyserar föräldrarnas bakgrund och inriktar oss på dem som varit utanför två år. Samtidigt har konjunkturläget förbättrats och sammansättningen av gruppen utrikes födda förändrats. Kommittén för välfärdsbokslut pekar på att kriget i det forna Jugoslavien medförde en markant våg av utomnordiska invandare 1993–1994 som naturligtvis ställer alldeles särskilda krav på samhällets integrationspolitik under och strax efter just dessa år (SOU 2001:79).

Könsskillnaderna är inte i någon av analyserna av någon betydande storlek. De regionala skillnaderna tycks inte heller vara avgörande och inte heller föräldrarnas utbildningsbakgrund.

1.5 Ungas sysselsättning efter utanförskapet

I det följande försöker vi ge en bild av hur de som varit utanför efterhand kommer in i de av samhället kända sysselsättningsalternativen. Även här har vi utgått från inkomstuppgifter och kategoriserat sysselsättningen efter inkomsternas härkomst. På detta sätt kan vi åskådliggöra vilken huvudsaklig sysselsättning de unga människorna har haft ett, tre respektive fem år efter deras utanförskap. Vi har även tagit fram uppgifter om deras senaste kända sysselsättning under 2001¹⁰.

¹⁰ Uppföljningen av sysselsättningen bland de unga utanför bygger på balanserade paneler. De som inte finns med i populationen samtliga år har tagits bort från materialet. Detta har vi gjort för att minska risken för överskattning av grupper som flyttat från landet utan att anmäla detta till myndigheterna. Eftersom vi har olika lång uppföljningsperiod för dem som var utanför i början av 1990-talet och de som var utanför i slutet av perioden innebär detta samtidigt en underskattning av antalet utanför under tidigare år. Av denna anledning bör det största intresset ägnas åt den procentuella fördelningen som kan jämföras mellan åren.

Tabell 1. 9. Sysselsättning ett år senare bland 16–19-åringar utanför 1990, 1994 och 2000

	Utanför 1990, sysselsättning 1991, N = 43 366	Utanför 1994, sysselsättning 1995, N = 16 985	Utanför 2000, sysselsättning 2001, N = 35 234
	Procent	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	1	1	1
Studier	68	51	74
Arbetsmarknadsutbildning	0	1	0
Föräldraledighet	1	4	1
Värnplikt	0	1	0
Arbetslös	0	0	0
Sjuk, pensionär etc.	1	2	2
Övrigt	9	6	3
Utanför	19	34	19
Totalt	100	100	100

Tabell 1. 10. Sysselsättning ett år senare bland 20–24-åringar utanför 1990, 1994 och 2000

	Utanför 1990, sysselsättning 1991, N = 20 357	Utanför 1994, sysselsättning 1995, N = 44 384	Utanför 2000, sysselsättning 2001, N = 41 970
	Procent	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	8	6	10
Studier	12	14	18
Arbetsmarknadsutbildning	4	10	1
Föräldraledighet	5	8	4
Värnplikt	2	1	0
Arbetslös	0	1	0
Sjuk, pensionär etc.	4	1	2
Övrigt	20	14	16
Utanför	44	42	49
Totalt	100	100	100

När vi jämför de olika åldersgruppernas sysselsättning året efter det att de varit utanför ser vi relativt stora skillnader. I den yngre åldersgruppen dominerar studier som den överlägset vanligaste sysselsättningen det första året efter utanförskapet. Av dem som var utanför 1990 studerade 68 procent året efter, 1994 studerade 51 procent och 2000 studerade 74 procent. Bland de i åldrarna 20–24 år var den vanligaste sysselsättningen att de fortsatte vara utanför även detta år. Sysselsättningen är mer spridd i dessa åldrar men det är tydligt att studier inte är lika dominerande längre och att utanförskap under två år heller inte är särskilt ovanligt bland de som redan varit utanför ett år.

Vid uppföljningen fem år senare är studier fortfarande den vanligaste sysselsättningen bland 16–19-åringarna, både bland dem som var utanför 1990 och dem som var utanför 1994. Men studier är inte alls en lika dominerande sysselsättning som tidigare. Cirka 29 procent av de utanför 1990 och 31 procent av de utanför 1994 var i studier fem år senare. Cirka 18 procent av 16–19-åringarna tillhörde vad vi benämnt kärnarbetskraften och hade löneinkomster överstigande tre basbelopp. Dessa två sysselsättningsalternativ ser relativt likartade ut för båda grupperna. Betydligt färre av dem som var utanför 1990 var dock utanför fem år senare, i jämförelse med dem utanför 1994. Den tidigare gruppens sysselsättning var i stället mer jämnt fördelad bland de olika alternativen. Det var vanligare att de befann sig i arbetsmarknadsutbildning, att de var föräldralediga, att de var värnpliktiga, att de hade arbetslöshetsersättning eller att de befann sig i kategorin övrigt (som i huvudsak består av dem med löneinkomster mellan ett och tre basbelopp). Den enda sysselsättningskategorin som var mindre vanlig i den tidigare gruppen var den som består av dem som fått sjukersättning, sjukpension m.m.

Tabell 1. 11. 16–19-åringar utanför 1990 och 1994 med uppföljning fem år senare

	Utanför 1990, sysselsättning 1995, N = 43 366	Utanför 1994, sysselsättning 1999, N = 16 985
	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	18	18
Studier	29	31
Arbetsmarknadsutbildning	7	2
Föräldraledighet	5	6
Värnplikt	7	2
Arbetslös	1	0
Sjuk, pensionär etc.	3	5
Övrigt	16	11
Utanför	14	23
Totalt	100	100

Tabell 1. 12. 20–24-åringar utanför 1990 och 1994 med uppföljning fem år senare

	Utanför 1990, sysselsättning 1995, N=20 357	Utanför 1994, sysselsättning 1999, N=44 384
	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	19	30
Studier	12	17
Arbetsmarknadsutbildning	5	3
Föräldraledighet	9	9
Värnplikt	0	0
Arbetslös	3	2
Sjuk, pensionär etc.	7	3
Övrigt	17	13
Utanför	28	22
Totalt	100	100

Bland 20–24-åringarna var andelen utanför efter fem år fortfarande hög, både bland dem som var utanför 1990, liksom bland dem som var utanför 1994. I den senare årskullen har dock de flesta sysselsättning inom kärnarbetskraften fem år senare. Denna andel ökade från 19–30 procent. Så gott som samtliga övriga alternativ är mindre vanliga i den senare gruppen, inklusive alternativet att vara utanför. Det är enbart andelen föräldralediga som är konstant.

Fler arbetade således fem år senare bland de 20–24-åringarna som var utanför 1994 än bland dem som var utanför 1990. Vi kan göra lite olika tolkningar av detta. Det kan dels vara fråga om en selektionseffekt, dels en konjunkturreffekt och det kan naturligtvis röra sig om en kombination av dessa. Selektionen skulle i så fall bero på att det var betydligt färre som var utanför 1990 än 1994. Arbetsmarknaden var bättre då och det var lättare att finna en sysselsättning. Den lilla grupp som ändå befann sig utanför, under dessa förhållanden, var hårdare selekterad och skiljde sig troligen därmed redan initialt mer från de övriga än den grupp som befann sig utanför 1994, då arbetsmarknaden var sämre och en dubbelt så stor grupp var utanför. Konjunkturreffekten skulle vara att när vi följer upp den grupp som var utanför 1990 fem år senare, befinner vi oss under en djup lågkonjunktur 1995 med hög arbetslöshet, särskilt bland unga, och då många av det skälet valde alternativa sysselsättningar, som till exempel studier. Mitten av 1990-talet var även en period med en ovanligt aktiv arbetsmarknadspolitik för unga. De som var utanför 1994 följs upp 1999 då arbetsmarknaden återhämtat sig betydligt och de konjunkturberoende programmens omfattning redan minskats.

1.5.1 Utanför under två år

Att vara utanför under ett år kan utgöra ett svårt avbräck i en ung människas utveckling. Flera av dem vi intervjuat pekar på att redan efter en månad så börjar man krypa efter väggarna och undra vad man egentligen skall ta sig till, hur kunde det gå så här?

Samtidigt skall vi komma ihåg att de siffror vi redovisat utgör uppskattningar och inte nödvändigtvis innebär att alla dessa ungdomar befunnit sig utanför under hela året. Det finns ett visst utrymme att pendla mellan olika sysselsättningar, bidrag osv. Det kan även vara så att en del befunnit sig på långresa en bit av året och därför haft ovanligt låga inkomster eller att de tagit ett sabbatsår

från studierna. Det är dock inte så vanligt att man är ute och reser två år i taget, att man tar två sabbatsår eller att man lever på föräldrarna under två år. Vi har därför även följt upp dem som varit utanför två år i rad.

Tabell 1. 13. 16–19-åringar utanför 1990–1991, 1994–1995 och 1999–2000 med uppföljning ett år senare

	Utanför 1990–1991, sysselsättning 1992, N = 8 050	Utanför 1994–1995, sysselsättning 1996, N = 5 669	Utanför 1999–2000, sysselsättning 2001, N = 6 047
	Procent	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	1	1	2
Studier	20	16	15
Arbetsmarknadsutbildning	4	2	0
Föräldraledighet	3	4	3
Värnplikt	2	1	0
Arbetslös	0	0	0
Sjuk, pensionär etc.	0	2	4
Övrigt	14	7	8
Utanför	57	67	67
Totalt	100	100	100

Tabell 1. 14. 20–24-åringar utanför 1990–1991, 1994–1995 och 1999–2000 med uppföljning ett år senare

	Utanför 1990–1991, sysselsättning 1992, N = 6 723	Utanför 1994–1995, sysselsättning 1996, N = 14 535	Utanför 1999–2000, sysselsättning 2001, N = 15 900
	Procent	Procent	Procent
Kärnarbetskraft	3	3	7
Studier	8	13	13
Arbetsmarknadsutbildning	7	4	1
Föräldraledighet	4	6	4
Värnplikt	1	0	0
Arbetslös	0	0	0
Sjuk, pensionär etc.	1	1	2
Övrigt	13	11	14
Utanför	64	62	59
Totalt	100	100	100

För det första kan vi upprepa att det är betydligt färre inom båda åldersgrupperna som befunnit sig i denna situation. Vi har redan tidigare kunnat konstatera att det är betydligt vanligare att vara utanför två år bland 20–24-åringarna än bland 16–19-åringarna. Vi kan nu även se att vägen ut ur utanförskapet tycks skilja sig stort mellan de som varit utanför ett respektive två år. Bland de som var utanför två år i rad är det överlägset vanligaste alternativet att de är utanför även ett tredje år. Detta gäller både för 16–19-åringarna och för 20–24-åringarna. Andelarna som var utanför ett tredje år varierade mellan 57–67 procent bland dem som var utanför 1990–1991, 1994–1995 och 1999–2000. Skillnaderna mellan de utanför ett och två år är störst i den yngre gruppen men framtidsprognoserna är fortfarande sämst för de äldre. Bland dem som vi kunnat följa längst tid, de som var utanför 1990–1991, är det 30 procent av 20–24-åringarna som var utanför även 2001, bland 16–19-åringarna var motsvarande andel 21 procent. Av de yngre befann sig 32 procent i kärnarbetskraften 2001, med en inkomst överstigande tre basbelopp och 30 procent av de äldre befann sig där. Den yngre gruppen tycks inte ha tagit sig in på arbetsmarknaden via studier, på samma sätt som de som enbart var utanför ett år, utan fler tycks

ha tagit sig dit via tillfälliga anställningar och arbetsmarknadsutbildning. En annan stor skillnad som framförallt tonar fram i den yngre åldersgruppen, är att betydligt fler av dem som var utanför två år i dag får sjukersättning eller förtidspension alternativt aktivitetsersättning. Hela 14 procent av dem utanför 1990–1991 och 11 procent av dem utanför 1994–1995 får sådan ersättning, jämfört med 6 respektive 8 procent av dem som var utanför ett år vid samma tid. Resultaten pekar på att vi genom att följa upp dem som var utanför två år funnit en grupp unga människor som under lång tid levt utanför de kända sysselsättningsalternativen. Denna grups sysselsättning har visserligen förändras så att fler och fler går till den reguljära arbetsmarknaden men det är nästan lika många som fortfarande efter tio års tid befinner sig utanför. Vägen ut ur utanförskapet tycks för denna grupp oftare gå via tillfälliga arbeten och arbetsmarknadsutbildning än vad som är vanligt bland dem som enbart var utanför ett år. Skillnaderna mellan de olika åldersgrupperna tycks inte vara lika betydande för denna mer marginaliserade grupp.

1.5.2 Inga tydliga könsskillnader men vissa långsiktiga mönster

Könsmönstren är inte särskilt tydliga i gruppen unga utanför men de finns. Det sammanlagda antalet unga utanför har varit förvånansvärt jämnt fördelat mellan unga kvinnor och män. Detta gäller både dem som var utanför ett år liksom de som var utanför två år.

Tabell 1. 15. Sysselsättning 2001 bland 16–19-åringar utanför ett och två år 1990 uppdelat efter kön

	Utanför 1990, sysselsättning 2001		Utanför 1990–1991, sysselsättning 2001	
	Män, N = 21 977	Kvinnor, N = 21 369	Män, N = 4 329	Kvinnor, N = 3 721
Kärnarbetskraft	62	45	38	25
Studier	10	14	6	12
Arbetsmarknadsutbildning	2	2	3	2
Föräldraledighet	1	16	2	16
Värnplikt	0	0	0	0
Arbetslös	2	1	2	1
Sjuk, pensionär etc.	6	6	13	15
Övrigt	8	7	12	10
Utanför	10	8	23	19
Totalt	100	100	100	100

Tabell 1. 16. Sysselsättning 2001 bland 20–24-åringar utanför ett och två år 1990 uppdelat efter kön

	Utanför 1990, sysselsättning 2001		Utanför 1990–1991, sysselsättning 2001	
	Män, N = 10 204	Kvinnor, N = 10 153	Män, N = 3 487	Kvinnor, N = 3 236
Kärnarbetskraft	40	36	31	29
Studier	4	9	5	9
Arbetsmarknadsutbildning	3	2	2	2
Föräldraledighet	3	13	3	13
Värnplikt	0	0	0	0
Arbetslös	2	1	2	1
Sjuk, pensionär etc.	12	11	12	9
Övrigt	14	9	15	9
Utanför	22	18	31	28
Totalt	100	100	100	100

De skillnader som ändå finns tar längre tid än så för att utvecklas. Ju längre tid vi följer de ungas sysselsättning ju mer framträder ett mönster som vi känner igen från det övriga samhället. De unga kvinnorna blir mer och mer sysselsatta med sina barn och de studerar i större utsträckning än sina jämnåriga manliga kamrater. Detta gör att männen blir mer överrepresenterade bland dem som fortfarande är utanför efter en längre tid men även att föräldraledigheten byts mot arbete så att fler män än kvinnor är sysselsatta inom kärnarbetskraften efter en längre uppföljningsperiod. Dessa könsskillnader tycks inte påverkas av ålder, konjunktur eller om man varit utanför ett eller två år.

1.5.3 Född i annat land

De som är födda i ett annat land än Sverige har under hela 1990-talet varit överrepresenterade bland de utanför i det material vi har tillgång till. Bland alla 16–19-åringar som var utanför 1990 var 11 procent födda i ett annat land. Detta skall jämföras med 6 procent av alla 16–19-åringar. Bland 20–24-åringarna var hela 31 procent av dem utanför 1990 födda i ett annat land medan det var 9 procent av samtliga 20–24-åringar som var födda utomlands. Av de utrikes födda som var utanför 1990 hade 47 procent av 16–19-åringarna kommit till landet för mindre än fem år sedan och hela 72 procent av 20–24-åringarna. Bland dem som var utanför två år vid samma period var överrepresentationen ännu större. Av de 16–19-åringar som var utanför 1990 och 1991 var 18 procent utrikes födda och 49 procent av dessa hade kortare vistelsetid än fem år. Motsvarande andelar bland 20–24-åringarna visar att 32 procent var utrikes födda och 66 procent av dem hade mindre än fem år i landet.

Tabell 1. 17. Sysselsättning 2001 bland 16–19-åringar utanför ett och två år 1990 uppdelat efter födelseland

	Utanför 1990, sysselsättning 2001			Utanför 1990–1991, sysselsättning 2001		
	Svensk-födda, N = 38 433	Utrikes-födda, N = 4 933	Utrikesfödda med kortare vistelsetid än fem år, N = 2 335	Svensk-födda, N = 6 564	Utrikes-födda, N = 1 486	Utrikesfödda med kortare vistelsetid än fem år, N = 729
Kärnarbetskraft	56	38	34	34	24	24
Studier	12	12	13	9	9	8
Arbetsmarknadsutbildning	2	2	3	3	2	3
Föräldraledighet	8	9	10	8	9	10
Värnplikt	0	0	0	0	0	0
Arbetslös	1	2	2	2	2	2
Sjuk, pensionär etc.	6	6	4	15	9	6
Övrigt	7	12	12	11	12	12
Utanför	8	19	22	19	32	34
Totalt	100	100	100	100	100	100

Tabell 1. 18. Sysselsättning 2001 bland 20–24-åringar utanför ett och två år 1990 uppdelat efter födelseland

	Utanför 1990, sysselsättning 2001			Utanför 1990–1991, sysselsättning 2001		
	Svensk-födda, N = 14 132	Utrikes-födda, N = 6 225	Utrikesfödda med kortare vistelsetid än fem år, N = 4 488	Svensk-födda, N = 4 589	Utrikes-födda, N = 2 134	Utrikesfödda med kortare vistelsetid än fem år, N = 1 410
Kärnarbetskraft	40	34	35	32	26	28
Studier	6	7	8	6	7	7
Arbetsmarknadsutbildning	2	3	4	2	2	2
Föräldraledighet	8	8	9	8	7	9
Värnplikt	0	0	0	0	0	0
Arbetslös	1	2	2	1	2	1
Sjuk, pensionär etc.	13	8	6	12	8	7
Övrigt	11	12	11	12	12	11
Utanför	18	26	24	27	36	34
Totalt	100	100	100	100	100	100

Situationen för dessa grupper har inte förbättrats tio år senare. Andelarna utrikes födda bland befolkningen ökade så att 11 procent av 16–19-åringarna och 12 procent av 20–24-åringarna var utrikes födda. Samtidigt ökade andelarna utrikes födda bland dem utanför under ett år till 20 procent av 16–19-åringarna och 33 procent av 20–24-åringarna. Av dessa hade 42 respektive 62 procent kortare vistelsetid än fem år. Av de 16–19-åringar som var utanför två år var 34 procent utrikes födda och 56 procent av dessa hade en kortare vistelsetid än fem år. Bland 20–24-åringarna var det 35 procent som var utrikes födda och 64 procent av dem som hade mindre än fem år i landet.

Det tycks även vara så att såväl de kortsiktiga som långsiktiga utsikterna är sämre för gruppen utrikes födda. Av samtliga 16–19-åringar som var utanför 1990 var 19 procent utanför även 1991. Bland de utrikes födda var det 31 procent som var utanför även påföljande år. Bland 20–24-åringarna är skillnaderna mindre: 44 procent av samtliga som var utanför 1990 var så även 1991 och bland de utrikes födda var det 46 procent som var utanför även 1991. Av dem som var utanför två år, 1990–1991 respektive 1994–1995 sjönk andelarna utanför långsammare bland de utrikes födda och ännu långsammare bland dem med en kortare vistelsetid än fem år.

1.6 Skillnader mellan olika grupper

I inledningen av detta kapitel redovisade vi tidsserier över hur antalet unga utanför varierat mellan 1990–2001. Ungefär hälften av dessa är kvinnor och hälften män. En oproportionerligt stor andel av gruppen utanför är födda utomlands och av dessa har en mycket stor andel bott i Sverige under mindre än fem års tid vid tiden för utanförskapet. Vi har även kunnat visa att en relativt stor andel av dem som är utanför även är utanför påföljande år. Gruppen som är utanför två år har svårare att komma in på den reguljära arbetsmarknaden eller att återgå till studier. Särskilt i den yngre gruppen återgår många av dem som varit utanför enbart under ett år till studier året därpå. Som högst är denna andel 74 procent bland dem som var utanför 2000¹¹. Det är en stor skillnad mot dem i samma

¹¹ Möjligen kan denna observation utgöra en del av förklaringen till att antalet 16–19-åringar som är utanför ett år ökat under senare delen av 1990-talet och tidiga 2000-talet. Den höga

ålder som var utanför både 1999 och 2000, varav enbart 15 procent återgick till studier året därpå. I denna grupp var det istället vanligast att vara utanför ett tredje år.

Under 2001 fanns det i Sverige, enligt våra beräkningar, sammanlagt ca 27 000 unga utanför som även var utanför året innan, då de var 16–24 år¹². Av dessa personer som alltså har betydligt svårare att komma tillbaka in i samhället tillhörde ca 7 000 eller 25 procent den yngre åldersgruppen, 15 000 eller 54 procent var män, 11 000 (39 procent) var födda utomlands och 7 000 av de utrikes födda kom till Sverige för mindre än fem år sedan. Enligt den senaste statistiken vi har tillgång till och som gäller 1997–98 vet vi att gruppen utanför två år då i något större utsträckning än förväntat kom från Stockholmsområdet – även då var grupperna utrikes födda kraftigt överrepresenterade liksom de som hade kortare utbildning än grundskolan. Från denna tid vet vi även att ungdomarnas familjebakgrund spelar in och att 28 procent eller närmare 9 000 av 31 000 ingick i hushåll som mottog socialbidrag under året.

Andelen yngre i gruppen utanför två år halverades under 1990-talet. Andelen kvinnor höll sig konstant kring hälften. Andelen utrikes födda har hela tiden varit väldigt stor. Samtidigt måste vi komma ihåg att även om risken att hamna utanför är större för dem med invandrabakgrund så är fortfarande de som är födda i Sverige antalsmässigt fler än de utrikesfödda. Cirka 21 000 av de utanför 2000–01 var födda i Sverige medan 7 000 var utrikesfödda med kortare vistelsetid än fem år. Våra statistiska analyser visar att en stor del av gruppen utanför har det gemensamt att de inte läst färdigt grundskolan och att denna nackdel samspekar med åldern så att problemen att ta sig in i samhället blir större ju äldre man är. Cirka 6 000 av sammanlagt 24 000 stycken 16–24-åringar som inte hade avslutat sin grundskoleutbildning var utanför 1997–98. En viktig fråga för den fortsatta forskningen inom detta område blir att ta reda på i vilken utsträckning den ofärdiga utbildningen är ett tecken på andra problem som dessa ungdomar har eller om deras problem kan avhjälpas genom att de kompletterar sin grundutbildning.

andelen som återgår till studier påföljande år antyder att denna grupps utanförskap består av mer tillfälliga studieavbrott.

¹² Dessa beräkningar störs av att vi inte kunnat identifiera de som varit aktiva inom de Kommunala ungdomsprogrammen och får därför tas som ungefärliga uppskattningar. Andelarna som var utanför två år är dock relativt lika andelarna 1990, då vi ännu inte hade dagens Kommunala ungdomsprogram. Skillnaden är en procentenhet för 16–19-åringarna och 5 procentenheter för 20–24-åringarna.

2 Hälsorisker bland unga utanför

Forskningen om konsekvenserna av arbetslöshet visar att förlusten av ett arbete för de flesta människor utgör en negativ händelse som kan påverka bland annat hälsan. Huvuddelen av denna forskning har rört vuxna människor och deras situation, men det finns även flera studier som pekar på att arbetslöshetens konsekvenser är negativa för just ungdomars hälsa (se t.ex. Hammarström 1996). I detta kapitel undersöker vi vilka risker som de unga utanför har att hamna i slutenvård med olika former av diagnoser som indikerar ett sämre hälsotillstånd.

Studier av arbetslöshet och hälsa vilar vanligtvis på olika teoretiska utgångspunkter. Tidigare var det vanligt att man betonade arbetslöshetens skadliga inverkan på människor genom framför allt de ekonomiska konsekvenser som den medför. Denna aspekt har dock under de senaste decenniernas arbetslöshetsforskning fått stå tillbaka till förmån för studier av arbetslöshetens icke-ekonomiska konsekvenser. Under senare tid har arbetets sociala värde alltmer kommit att betonas. Ett arbete kan ge individen självkänsla och en plats i tillvaron. Om arbete är betydelsefullt för individen kan således arbetslöshet innebära en prestigeförlust och utgöra ett hot mot såväl självrespekten som den egna identiteten. Vidare brukar arbetslöshet uppfattas som en riskfaktor när det gäller såväl förlust av tidsstruktur på dagen som förlust av sociala nätverk och stöd.

Vi kommer inte i denna analys att helt och hållet kunna avgöra vad som orsakar vad. Som vi redan tidigare varit inne på är det svårt att avgöra sambandens riktning med de metoder vi använder oss av: Påverkar utanförskapet hälsotillståndet (exposition) eller är det tvärtom dålig hälsa som genom en selektionsprocess påverkar sannolikheten att hamna utanför? Sådana orsaksförhållanden går inte att helt och hållet reda ut med de metoder vi använt här. Men vi försöker så långt som möjligt kontrollera för olika variabler som

tidigare forskning visat har inverkan på risken att bli arbetslös eller utan sysselsättning. Det är vidare troligt att både selektionsprocessen eller expositionen ser olika ut under olika konjunkturlägen. I tider av högkonjunktur ökar sannolikt selektionseffekten, dvs. andelen människor som redan har dålig hälsa och välfärd blir arbetslösa i större utsträckning än andra. I tider av lågkonjunktur, som kännetecknas av fler arbetslösa, är det sannolikt exponeringseffekterna som dominerar, dvs. andelen människor vars hälsa försämras som en följd av arbetslösheten ökar i förhållande till de som blir arbetslösa som en följd av dålig hälsa. För att uttala sig om de hälsomässiga effekterna av utanförskapet måste man kunna följa individerna över tid och dessutom mäta hälsan vid ett flertal tillfällen.

Vi använder SCB:s databas LOUISE samt Socialstyrelsens patientregister för att analysera två olika perioder med skilda konjunkturlägen, 1994–1995 respektive 1997–1998. I patientregistret finns uppgifter om alla vårdtillfällen i slutenvård på sjukhus i Sverige. Vi har valt att beskriva olika hälsoproblem som är förhållandevis vanliga hos ungdomar; psykiatrisk sjuklighet, missbruk och självmordsförsök. Våra utfall är baserade på de diagnoser som ställdes av ansvarig läkare i samband med att patienten skrevs ut från sjukhuset. Flera vårdtillfällen under en och samma observationsperiod med en viss diagnos genererar bara ett utfall. På så vis representerar våra uppgifter den andel av befolkningen som vid något tillfälle under observationstiden har vårdats med respektive diagnos. Det bör påpekas att våra utfall kan sägas representera toppen av ett isberg eftersom många unga människor med betydande psykiatrisk sjuklighet eller missbruksproblem aldrig vårdas på sjukhus för detta.

2.1 Ohälsan bland samtliga 16–24-åringar

I tabellen nedan ser vi hur många promille av samtliga 16–24-åringar som skrevs ut från slutenvård med olika diagnoser vid två olika perioder; 1994–1995 och 1997–1998. Vi ser att den oftast förekommande vården sker p.g.a. psykiatriska problem. Totalt var det drygt 5 000 ungdomar som vårdades inom slutenvård med psykiatrisk diagnos vid bägge dessa tidsperioder. De övriga hälsoutfallen är något mindre vanligt förekommande. När det gäller vård för alkohol- respektive narkotikamissbruk eller vård för

självordsförsök förekommer dessa diagnoser för 2 000–2 500 personer i varje hälsokategori bland samtliga 16–24-åringar. Flera olika demografiska och individuella faktorer framstår som viktiga när vi studerar hur de olika diagnoserna fördelar sig bland samtliga 16–24-åringar. Könsaspekten är en sådan faktor. Det är vanligare att kvinnor vårdas för psykiatriska problem och för självmordsförsök än män. Däremot förekommer män oftare bland dem som vårdas för alkohol- och narkotikamissbruk. Vård för alkoholmissbruk varierar kraftigt med åldern. Det är bland den yngre åldersgruppen, 16–19 år, som vård för alkoholmissbruk är mest förekommande och den vanligaste orsaken till denna vård är akut alkoholtintoxikation.

Tabell 2.1. Andelar av samtliga 16–24-åringar som skrivits ut från slutenvård med olika diagnoser 1994–1995 och 1997–1998, promille

År	Psykiatrisk vård		Alkoholmissbruk		Narkotikamissbruk		Självord	
	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753
Totalt	5,4	5,4	2,0	2,7	1,2	2,7	3,0	2,7
Kön								
Man	4,4	4,1	2,6	3,1	1,5	3,1	2,0	1,6
Kvinna	6,4	6,8	1,4	2,2	0,9	2,2	4,2	3,9
Ålder								
16-19 år	5,0	4,9	2,7	3,5	1,0	3,5	3,4	3,0
20-24 år	5,7	5,7	1,6	2,0	1,4	2,0	2,8	2,4
H-region								
Stockholm/Södertälje	6,0	5,3	3,6	3,0	2,5	3,0	3,4	2,9
Mellanstora städer	5,4	5,4	1,5	2,6	1,0	2,6	2,8	2,6
Södra mellanbygden	5,3	5,3	1,7	2,6	0,8	2,6	3,2	2,3
Norra tätbygden	5,4	5,9	2,7	4,2	0,7	4,2	2,7	3,1
Norra glesbygden	4,3	4,9	2,2	3,1	0,5	3,1	3,2	2,7
Göteborg	5,4	5,1	1,1	1,5	0,9	1,5	3,5	3,2
Malmö/Lund	5,1	6,4	2,1	2,5	1,8	2,5	2,7	2,5
Svensk född	5,0	5,0	2,1	2,7	1,1	2,7	2,8	2,5
Utrikes född	8,8	8,2	1,9	2,8	2,1	2,8	5,4	4,5
Utrikes född med vistelsetid <5 år	7,5	6,6	0,9	1,4	1,1	1,4	3,9	3,5
Utbildning								
Mindre än 9-årig grundskola	17,8	17,4	2,7	3,8	4,6	3,8	6,5	6,2
Grundskola	8,6	8,4	4,0	4,9	2,7	4,9	5,3	4,6
Gymnasium	3,9	3,6	1,4	1,7	0,6	1,7	2,2	1,8
Eftergymnasial utbildning	2,3	2,5	0,5	0,9	0,1	0,9	1,0	0,8

År	Psykiatrisk vård		Alkoholmissbruk		Narkotikamissbruk		Själv mord	
	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753	1994-1995 N = 991 815	1997-1998 N = 945 753
Föräldrars högsta utbildning								
Grundskola	7,9	8,1	2,0	2,9	1,8	2,9	4,4	3,5
Gymnasium	6,0	6,2	2,5	3,6	2,2	3,6	4,4	3,5
Tvåårig högskola	5,0	5,2	2,2	2,9	1,3	2,9	3,0	2,8
Treårigt universitet	4,8	4,6	1,7	2,1	0,7	2,1	2,2	2,1
Moderns arbetsinkomst*								
Kvartil 1	8,2	7,9	2,6	3,4	2,2	3,4	4,6	4,0
Kvartil 2	4,5	5,0	1,7	2,5	0,9	2,5	2,6	2,3
Kvartil 3	4,3	4,2	2,1	2,5	1,0	2,5	2,5	2,2
Kvartil 4	3,9	3,8	1,6	2,1	0,8	2,1	2,1	1,9
Faderns arbetsinkomst								
Kvartil 1	7,9	7,9	2,7	3,6	2,2	3,6	4,7	4,1
Kvartil 2	5,0	4,7	2,1	2,7	1,0	2,7	2,8	2,4
Kvartil 3	4,0	4,1	1,7	2,3	0,8	2,3	2,3	2,0
Kvartil 4	3,5	3,7	1,5	1,8	0,5	1,8	1,6	1,7
Svenskfödda föräldrar	4,7	4,7	1,9	2,6	0,9	2,6	2,6	2,3
Utrikes född föräldrar	8,0	7,4	2,5	3,0	2,2	3,0	4,7	3,98
Utrikes född föräldrar med vistelseid <5 år	8,3	6,3	1,9	2,1	1,7	2,1	4,3	4,5
Socialbidragstagare	13,7	13,7	4,5	5,6	4,6	5,6	8,0	7,0
icke socialbidragstagare	3,0	2,9	1,3	1,8	0,2	1,8	1,6	1,4

*- Inkomsterna är uppdelade i kvartiler. Den första kvartilen är den med lägst inkomst.

Vidare visas i tabellen att bostadsregionen, här mätt som H-region, också modererar hälsoutfallet för ungdomar. Över lag kan konstateras, med några undantag, att boendet i storstad medför en ökad sannolikhet för sämre hälsa. Ett undantag från detta är alkoholmissbruk. I tabellen ser vi att vård för alkoholmissbruk är vanligt förekommande i såväl norra tätbygden som i norra glesbygden.

Ungdomarnas etniska ursprung påverkar också deras hälsotillstånd. Jämför vi inrikes födda med utrikes födda framkommer det att de utrikes födda ungdomarna generellt sett har sämre hälsa. Framförallt är de överrepresenterade bland de som vårdats för en psykiatrisk diagnos och för självmordsförsök. När det gäller de ungdomar som varit i landet i mindre än fem år är andelen något lägre än för utrikes födda generellt. Detta tyder eventuellt på att de utrikes föddas hälsotillstånd inte beror på migrationsfaktorer i form av att de är nya i landet utan att det istället är faktorer som senare bidrar till det försämrade hälsoutfallet. En alternativ förklaring är att nyinvandrade ungdomar med missbruk eller psykiatrisk sjuklighet inte är lika

bekanta med de vårdresurser som finns i Sverige för psykiska problem och missbruk som andra ungdomar.

Vidare ser vi i tabellen att hälsoutfallet varierar kraftigt med ungdomarnas utbildningsnivå. Tydligast framträder de utan fullständig grundutbildning. Bland dessa ungdomar finns en stark överrepresentation av ohälsa. Detsamma gäller även de med endast grundskoleutbildning. Bakom dessa resultat döljer sig sannolikt både exponerings- respektive selektionsfaktorer som förklarar utfallet. Tabellen visar emellertid att andelen med ohälsa minskar i takt med ungdomarnas utbildningsnivå. Social klasstillhörighet eller position, här mätt i form av moderns och faderns arbetsinkomst, föräldrarnas utbildningsnivå samt socialbidragstagande, tillsammans med eventuellt invandrarbakgrund, tycks också ha betydelse för ungdomarnas hälsa. Sammanfattningsvis kan konstateras att dessa traditionella socioekonomiska faktorer påverkar ungdomarnas hälsotillstånd i känd riktning, dvs. låg utbildning respektive låga inkomster hos föräldrarna ökar sannolikheten för ohälsa hos ungdomarna. Detsamma gäller även för invandrarbakgrund. Att tillhöra ett hushåll som mottar socialbidrag visar sig här vara en central riskfaktor. Andelen ungdomar som lever i hushåll som mottar socialbidrag tenderar i mycket högre grad också att vårdas för hälsoproblem. Detta tycks gälla samtliga av de hälsoutfall som vi har undersökt.

2.2 Ökade hälsorisker bland unga utanför

Redovisningen av hälsotillståndet har så här långt gällt förekomsten av ohälsa bland alla unga 16–24-åringar. För att se hur de unga utanför skiljer sig från andra unga i samma åldrar använder vi oss av logistisk regression. Resultaten från de estimerade multivariata modellerna ger oss kunskap om huruvida det föreligger en överrisk för ohälsa bland de utanför även då hänsyn tagits till ett antal centrala faktorer som vi från tidigare forskning vet påverkar risken att drabbas av ohälsa och som vi även sett gälla i vårt material.

Tabell 2.2. Logistiska regressionsmodeller för olika hälsoutfall för unga utanför 1994–1995 och 1997–1998, oddskvoter

	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Psykiatrisk vård 1994-1995	3,88	3,87	3,72	3,65	2,55
Psykiatrisk vård 1997-1998	3,78	3,80	3,69	3,58	2,47
Alkoholmissbruk 1994-1995	3,51	3,26	4,13	3,89	2,62
Alkoholmissbruk 1997-1998	3,21	3,23	3,49	3,30	2,35
Narkotikamissbruk 1994-1995	14,94	13,47	17,24	15,65	7,98
Narkotikamissbruk 1997-1998	3,21	3,23	3,49	3,30	2,35
Självdöd-/försök 1994-1995	3,57	3,36	3,19	3,19	2,31
Självdöd-/försök 1997-1998	3,09	3,07	3,85	2,77	1,97

Modell 1 = justerat för ålder och kön; *modell 2* = justerat för ålder, kön och bostadsregion; *modell 3* = justerat för ålder, kön, bostadsregion och invandring; *modell 4* = justerat för ålder, kön, bostadsregion, invandring och föräldrarnas utbildning; *modell 5* = justerat för ålder, kön, bostadsregion, invandring, föräldrarnas utbildning, eventuellt socialbidragstagande samt moderns arbetsinkomst.

I tabellen framkommer att det är en kraftig överrisk för de unga utanför att vårdas för någon form av ohälsa i förhållande till övriga ungdomar. I modellerna 1–4 är oddskvoterna nästan uteslutande överstigande tre (observera att de stora skillnaderna i oddskvoter för vård av narkotikamissbruk troligen beror på förändringar i diagnosklassifikationerna). Trots att vi i dessa modeller har tagit hänsyn till faktorer som ålder, kön, bostadsregion, invandring och föräldrarnas utbildning kvarstår en kraftig överrisk för ohälsa bland de unga utanför. Först i den femte och sista modellen där vi tar hänsyn till ungdomarnas socioekonomiska bakgrund, minskar överrisken något. Oddskvoten för ohälsa är fortfarande i denna slutgiltiga modell i genomsnitt över två. Vi kan i tabellen ovan även se att riskerna inte skiljer sig mycket åt mellan de två olika analyserade tidsperioderna. Resultaten ger inte underlag för några slutsatser om skilda selektionsprocesser under olika konjunkturlägen.

Sammanfattningsvis innebär resultaten att det föreligger en mycket kraftig överrisk för psykiatrisk sjuklighet och missbruk hos de unga utanför och att denna överrisk bara till en förhållandevis måttlig del kan förklaras av de olika gruppernas sociala sammansättning. Även om vi utifrån dessa resultat inte kan dra några långtgående slutsatser om orsaksförhållandena bakom dessa överrisker visar analyserna att gruppen unga utanför löper betydligt större risk att drabbas av olika former av ohälsa än andra jämförbara grupper som har en känd sysselsättning.

3 Generella och riktade ungdomsåtgärder

Sammanfattning

De flesta ungdomar går igenom både grundskolan och gymnasiet, en växande andel läser även vidare vid högskola eller universitet. Grundskolan är obligatorisk för alla, kommunerna har ansvar att erbjuda alla en gymnasieplats och det är öppet för alla behöriga att söka till högskolan. Dessa utbildningsformer är generella. Det finns även olika former av riktade ungdomsåtgärder, som t.ex. KUP och UG, som riktar sig till arbetslösa ungdomar och ytterligare andra åtgärder som riktar sig till särskilt utsatta grupper av ungdomar som t.ex. arbetshandikappade och invandrare.

Ett fåtal kommuner arbetar mer specifikt med att finna och utveckla arbetsmetoder för att stödja de ungdomar som befinner sig utanför. Några metoder som förekommer är intensifierad vägledning, samverkan mellan olika myndigheter och användande av särskilda ungdomshandläggare. Denna typ av stödåtgärder når dock inte ut till alla ungdomar som behöver dem. Det saknas i dag en anpassad och generell politik för att söka upp och ge stöd till alla dem som befinner sig utanför.

3.1 Utbildningssystemet

Enligt skollagen skall alla barn och ungdomar ha ”tillgång till en likvärdig utbildning oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förutsättningar” (Utbildningsdepartementet 2000). 2000-talets skola skall vara en skola för alla där samtliga barns och ungas förutsättningar tas till vara. Individen skall stå i centrum och eleverna erbjudas stöd så att de klarar skolans uppställda mål. Minimikraven är att alla som går ut grundskolan skall kunna läsa och skriva.

3.1.1 Gymnasieutbildningen

Kommunerna är skyldiga att erbjuda gymnasieutbildning, antingen på nationella program eller specialutformade eller individuella program, till och med det första kvartalet då den unge fyller 20 år. Gymnasieskolans mål är att kvalificera ungdomar för ett deltagande i samhällslivet och för ett utvecklande arbetsliv (Utbildningsdepartementet 2000).

Det finns idag 17 nationella program med 44 nationellt fastställda inriktningar. Utbudet av program är olika från kommun till kommun. Programmen kan ha både nationellt fastställda och lokalt inriktade kurser. Kommuner kan också ha specialutformade program.

Individuella program (IV) är till för ungdomar som saknar behörighet att söka till gymnasieskolans nationella eller specialutformade program. Enligt statistik från Skolverket saknar idag mer än var tionde elev behörighet till gymnasieskolan, dvs. har lägst betyget godkänt i svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik. Individuella program syftar till att förbereda ungas övergång till nationella eller specialutformade gymnasieprogram. Inom de individuella programmen finns också introduktionskurser för invandrare (IVIK) och lärlingsutbildningar. Att gå en lärlingsutbildning innebär att eleven är anställd vid ett företag och studerar kärnämnen i gymnasieskolan. Individuella program kan inriktas mot ett nationellt program (PRIV). Eleven kan läsa större delen av ett nationellt program eller enstaka nationella kurser.

Det finns även en gymnasiesärskola för elever som inte kan nå skolans mål beroende på utvecklingsstörning, funktionshinder eller autism. Gymnasiesärskolan vänder sig i första hand till elever som gått i den obligatoriska särskolan på grundnivån. Det finns nationella, specialutformade och individuella program. Alla program inom gymnasiesärskolan, utom de individuella, är fyraåriga.

I Gymnasiekommitténs slutbetänkande "Åtta vägar till kunskap: en ny struktur för gymnasieskolan" (SOU 2002:120) föreslås en ny struktur för gymnasieskolan som bygger på successiva val. Vidare föreslås att de individuella programmen skall tas bort och att alla elever oberoende av förkunskaper skall ges rätt att antas preliminärt till en reguljär studieväg i gymnasieskolan. Elever som saknar godkända betyg i de behörighetsgivande ämnena skall läsa dessa ämnen parallellt med gymnasieutbildningen.

Forskaren Jonas Olofsson på ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala föreslog i sin nyutkomna rapport "Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola – arbetsliv: en jämförelse mellan olika utbildningsmodeller" (2003) en utökad satsning på yrkesutbildningar. I rapporten befarar Olofsson att breddning av gymnasieutbildningen i förlängningen kan marginalisera en växande grupp unga, som är mer praktiskt lagda. Detta är något som vi anser bör uppmärksammas. Även ungdomar som är skoltrötta och har andra komplexa problem behöver kanske en mer yrkesinriktad utbildning då de ofta vill ut på arbetsmarknaden så fort som möjligt.

Fram till dess att ungdomar har fyllt 20 år har de rätt att påbörja en utbildning i gymnasieskolan. Därefter finns möjlighet till olika former av kommunal vuxenutbildning. Idag finns det kommunal vuxenutbildning (komvux) och utbildning för utvecklingsstörda vuxna (särsvux). Utbildningarna omfattar dels grundläggande vuxenutbildning motsvarande grundskolan respektive grundsärskolan, dels frivillig utbildning motsvarande gymnasieskolans och gymnasiesärskolans kurser.

På de kommunala vuxenutbildningarna bestämmer eleven själv studietakten, om de vill kombinera studierna med arbete eller praktik och antalet ämnen liksom kombinationen av dessa. Ungdomar som är nyanlända till Sverige kan från och med det andra kalenderhalvåret det år de fyller 16 år läsa Svenska för invandrare (sfi) för att få kunskaper i det svenska språket och om det svenska samhället (Skollagen 13 kap. 6 §).

3.1.2 Folkhögskolor

Gruppen 18–24-åringar utgör idag ungefär hälften av hela studerandegruppen vid folkhögskolorna. Här finns olika grupper av ungdomar; arbetslösa, funktionshindrade och de som saknar gymnasiekompetens men också ungdomar som efter genomgången gymnasieskola vill fördjupa ett intresse (skriftlig uppgift från Folkbildningsrådet).

Folkhögskolor anordnar både allmänna och särskilda kurser. På folkhögskolans allmänna kurser, där ungdomar kan komplettera sina gymnasiestudier, kan skolorna helt fritt anta den som fyller 18 år eller är äldre under det kalenderår kursen börjar. Den studerandes hemkommun kan också bestämma att en elev som går

ett individuellt program i gymnasieskola får sin undervisning förlagd till en folkhögskola. I dessa fall kan studerande, som ännu inte fyllt 18 år senast det kalenderår kursen börjar, bedriva sina studier på en folkhögskolas allmänna kurs om kommunen står för kostnaden. Utan hinder härav får en folkhögskola anta en yngre elev som går på ett individuellt program i gymnasieskolan (SFS 1991:977 med ändringar 1998:973 och 2000:1451). År 2001 gick ca 200 elever under 18 år på folkhögskolans allmänna kurs (skriftlig uppgift från Folkbildningsrådet). Dock anser Skolverket m.fl. att folkhögskolestudier för ungdomar under 18 år på uppdrag av hemkommunen strider mot Entreprenadlagen (SFS 1993:802), vilket lett till en oklar situation, där kommuner efter anmärkning avstår från lösningar som annars skulle ha passat enskilda ungdomar.

Ungdomarna kan även gå på särskilda kurser (t.ex. musik, konst, u-land, bibel etc.). En del av de särskilda kurserna är eftergymnasiala yrkesutbildningar som direkt kan leda till arbete. På folkhögskolans särskilda kurser och korta kurser finns inte någon nedre åldersgräns stipulerad i statsbidragsförordningen. Folkbildningsrådet har själva beslutat om att deltagare i dessa kurser ska vara 13 år eller äldre. I de långa särskilda kurserna deltar dock endast ett fåtal ungdomar under 18 år och det handlar då oftast om specialanpassade kurser p.g.a. funktionshinder.

Enligt folkhögskolorna själva finns det många fördelar med att gå på folkhögskola. Det finns en lugn studiemiljö, personalen arbetar efter flexibla upplägg, ungdomar får ett bra bemötande och har täta vuxenkontakter, ungdomar tränas i demokrati, ungdomarna kan erbjudas internat vid behov. Andra positiva saker med folkhögskola är att det finns goda möjligheter att väva in skapande verksamheter eller andra profileringar i de teoretiska ämnena (skriftlig uppgift från Folkbildningsrådet).

3.1.3 Ungdomars försörjning under utbildningen

Utbildning kan finansieras på åtminstone tre sätt. Ungdomar som läser på gymnasieskola har rätt till studiebidrag. Om studier bedrivs på grundskole- eller gymnasienivå, komvux eller folkhögskola kan ungdomar få studiemedel (CSN) tidigast fr.o.m. det andra kalenderhalvåret det år de fyller 20 år. Då de inte har fyllt 20 år kan de ansöka om studiehjälp. Studiehjälp får endast ungdomar själva

eller deras föräldrar om de inte tjänar mer än 125 000 kronor/år. För studier på eftergymnasial nivå eller på högskolans basår finns det ingen nedre åldersgräns för att få studiemedel.

3.2 Arbets- och kompetenslinjen

Den svenska arbetsmarknadspolitikens huvuduppgift är sedan mitten av 1990-talet att "främja tillväxt och sysselsättning genom ökad flexibilitet på arbetsmarknaden, bryta de obalanser som finns på olika delarbetsmarknader, motverka inflationsdrivande flaskhalsar, stärka arbetskraftens kompetens och förebygga segregation och permanent utslagning av personer från arbetslivet (SOU 1996:34, s. 103).

Hörnstenen i den svenska arbetsmarknadspolitikerna har länge varit arbetslinjen som drivits med en aktiv arbetsmarknadspolitik. Detta innebär att arbetslösa i första hand skall erbjudas arbete och i andra hand utbildning eller åtgärd och i sista hand passivt kontantstöd (SOU 1996:34).

Under senare år har arbetslinjen utvecklas till arbets- och kompetenslinje. Detta innebär att när det inte finns arbete skall arbetslösa erbjudas en lämplig utbildning eller en praktikplats som i framtiden kan leda till ett arbete. Målet med denna "nya" arbetsmarknadspolitik är att via omfattande arbetsmarknads- och utbildningspolitik skapa en flexibel arbetsmarknad. För att följa kompetenslinjen byggdes flera utbildningsområden ut; kunskapslyftet, kvalificerad yrkesutbildning, högskolan, forskning och forskarutbildning samt förskolan.

3.2.1 Ungdomsprogram

Ungdomar som inte går i skolan eller arbetar kan vända sig till sin hemkommun eller till arbetsförmedlingen och delta i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder för ungdomar – s.k. ungdomsprogram.

Speciellt utformade arbetsmarknadspolitiska program för ungdomar som bygger på kombinationer av utbildning och praktik var något som startades redan under 1980-talet.

Ungdomsprogram är verktyg för att motverka långtidsarbetslöshet¹ bland unga som oberoende av konjunkturläget har svårigheter på arbetsmarknaden. Ungdomsprogram ger också möjligheter för unga att genom individuella insatser förbereda och stärka sitt inträde på den reguljära arbetsmarknaden eller utbildningen (Näringsdepartementet 2002).

Kommunala program för arbetslösa ungdomar

För ungdomar under 20 år finns ungdomsinsatsen Kommunala program för arbetslösa ungdomar (KUP). KUP innebär att ungdomar som är inskrivna på arbetsförmedlingen inom 100 dagar, från den dag de blivit arbetslösa, skall erbjudas av sin hemkommun att delta i utbildning eller en praktikplats hos privata eller offentliga arbetsgivare. Varje person som deltar i ett kommunalt program för ungdomar omfattas av ett försäkringsskydd och likställs med en arbetstagare när det gäller vissa bestämmelser i arbetsmiljölagen då han eller hon praktiserar.

AMS finansierar KUP och kommunen bedriver verksamheten och betalar ut ersättning till ungdomarna. Ersättningen är olika beroende på om den unge har fullföljt treårigt gymnasium och fått ett slutbetyg respektive saknar fullföljd gymnasieutbildning. För ungdomar med avslutat gymnasium beslutar kommunen om ersättningen. Ungdomar utan gymnasieutbildning får enligt direktiv från AMS det lägsta beloppet 1 360 kronor per månad vilket efter skatt motsvarar studiebidraget. Om en person har rätt till arbetslöshetskassa bör han/hon inte anvisas till att delta i KUP utan till andra arbetsmarknadspolitiska program.

Ungdomsgarantin

Ungdomar i åldern 20–24 som är arbetslösa och anmälda på arbetsförmedlingen kan sedan den första januari 1998 delta i Ungdomsgarantin² (UG). Ungdomsgarantin innebär att kommuner frivilligt tar på sig en skyldighet att aktivera 20–24 åringar som varit arbetslösa i högst 100 dagar. Enligt de senaste tillgängliga uppgifterna erbjuder 220 av landets 290 kommuner

¹ Ungdomar under 25 år räknas som långtidsarbetslösa då de har varit arbetslösa i fyra månader eller mer.

² Före detta Utvecklingsgarantin.

Ungdomsgarantin som ett arbetsmarknadspolitiskt program för ungdomar. Ungdomsgarantin omfattar olika aktiveringsprogram som kommuner och arbetsförmedlingen tillsammans kan teckna avtal om. Aktiveringsprogrammen är främst praktik eller praktik varvad med utbildning. Praktiken sker oftast i kommunens egen verksamhet och utbildningen handlar främst om baskunskaper samt IT-kurser (Ungdomsstyrelsen, 1999).

Om avtal finns mellan kommunen och arbetsförmedlingen måste arbetsförmedlingen under den arbetslöses första 90 dagar erbjuda ungdomar arbete, reguljär utbildning eller något lämpligt arbetsmarknadspolitiskt program. Efter denna period är det kommunens skyldighet att erbjuda en aktiverande och utvecklande insats högst 10 dagar därefter.

Om inget avtal finns så är det arbetsförmedlingens ansvar att sätta ungdomar i åtgärd. Då övergår inte ansvaret till kommunen.

Varje deltagare omfattas av ett försäkringsskydd och likställs med en arbetstagare när det gäller vissa bestämmelser i arbetsmiljölagen då han eller hon praktiserar.

Målet med Ungdomsgarantin är att utveckla ungdomarnas egen kompetens så att deras möjligheter att få ett arbete eller påbörja studier förbättras. Insatserna är individuellt anpassade, är på heltid och får pågå i högst tolv månader. Programmen för kompetensutveckling är olika. Ungdomar kan t.ex. höja sin baskunskap inom ett ämne, varva utbildning med praktik eller enbart praktisera för att få yrkeserfarenhet.

En sammanfattande benämning på den ersättning ungdomar som deltar i olika arbetsmarknadspolitiska program (t.ex. Ungdomsgarantin) får är *aktivitetsstöd*. Aktivitetsstöd som betalas ut av försäkringskassan är skattepliktigt och pensionsgrundade. Ungdomar som har arbetslöshetsersättning eller är utförsäkrade får aktivitetsstöd med samma belopp som de skulle ha haft vid arbetslöshet, dvs. minst 320 kronor per dag. De som inte uppfyller villkoren för arbetslöshetskassa får 223 kronor per dag. Till den som uppbär försörjningsstöd betalar kommunen utvecklingsersättning motsvarande försörjningsstödet. För att få aktivitetsstöd måste en närvarorapport lämnas.

Då företag, organisationer eller kommuner anordnar verksamhet inom Aktivitetsgarantin utbetalas en verksamhetsersättning på högst 150 kronor per dag.

Vilka effekter har ungdomsprogrammen?

Ungdomsprogrammen har både fördelar och nackdelar. Enligt en effektstudie som Statskontoret gjorde 1999 av ungdomsåtgärden (idag kallat program) Utvecklingsgarantin (nu Ungdomsgarantin, UG) tyder mycket på att deltagarna fått arbete snabbare än om de hade varit arbetslösa. Praktik däremot, som finns som en aktivitet i de flesta ungdomsprogram, hade enligt utvärderarna en undanträngningseffekt för ordinarie arbete, dvs. förmedlarna förmedlade oftare praktik än ordinarie arbete. Ungdomsprogrammen ledde också ofta till en inläsningseffekt där ungdomarna blev kvar på olika praktikplatser utan att aktivt söka arbete (Forslund 1996 och IFAU 2002).

En studie från Ungdomsstyrelsen (2000) visade att Utvecklingsgarantin i huvudsak är en lyckad åtgärd men att programmet inte vänder sig till alla ungdomar då ungdomar med missbruk, psykisk ohälsa och andra sociala svårigheter ibland nekas att delta utifrån arbetsmarknadspolitiska ställningstaganden och ekonomiska ramar.

IFAU:s utvärdering år 2002 visade tvärt emot detta att det inte finns några bevis för att Utvecklingsgarantin förbättrar arbetsmarknadssituationen för ungdomar, vilket antyder att tidiga ingripanden i arbetslöshetsperioden inte är viktiga.

AMS årsrapport 2002 visar liknande resultat. Här påpekar man att olika program och insatser ligger olika nära ett arbete och att lägst andel i arbete efter avslutat program har de program och insatser som framförallt syftar till att ge någon form av tillfällig sysselsättning. Rapporten visar att andelen i arbete efter Utvecklingsgarantin inte ökar över tiden och att sannolikheten att få ett arbete efter avslutat program är beroende av konjunkturläget.

Kommunernas syn på ungdomsåtgärderna

I början på september i år genomförde Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet en webbenkät om bland annat kommunernas syn på ungdomsåtgärder. 173 kommuner svarade på enkäten. Sju av tio kommuner angav att anvisningarna till KUP hade minskat eller var oförändrade medan tre av fyra kommuner angav att anvisningarna till UVG hade minskat eller var oförändrade trots att ungdomsarbetslösheten stigit i landet. På

frågan vad kommunerna anser vore de bästa åtgärderna för att halvera långtidsarbetslösheten bland ungdomar, svarade de bland annat att ungdomsprogrammen behövs och att det behövs större möjligheter till lokalt anpassade åtgärder. Vidare menade kommunerna att ungdomarna behöver mer individuell hjälp och stöd, att det behövs personer som aktivt arbetar med ungdomar under längre perioder, att det behövs mer satsning av arbetsförmedlingen på individuella insatser och matchning mot jobb och att åtgärderna/insatserna skall vara längre. Det finns också behov av en nära samverkan mellan olika aktörer (t.ex. – arbetsförmedling, försäkringskassa, privata näringslivet m.fl.). Ungdomar bör också aktiveras tidigare och lärlingsutbildningar bör anordnas (Svenska Kommunförbundet, 2003).

3.2.2 Arbetsmarknadsprogram för vuxna

Aktivitetsgarantin

Ungdomar som är 20 år eller äldre och riskerar att bli långtidsinskrivna (dvs. har varit arbetslösa mer än 24 månader) eller har det besvärligt på arbetsmarknaden, t.ex. på grund av att de inte har gymnasiebetyg eller har ett/flera arbetshandikapp kan delta i Aktivitetsgarantin.

I Aktivitetsgarantin samlas de arbetssökande i mindre grupper och skapar tillsammans med en handledare en handlingsplan. Planen skall leda till att ett större självförtroende utvecklas hos ungdomarna och att de i framtiden söker mer aktivt eller strävar efter ny kompetens. Ungdomar i Aktivitetsgarantin har tillgång till flera förberedande arbetsmarknadspolitiska program som är individuellt utformade t.ex. jobbklubbar, vägledning enskilt och i grupp, projektarbeten, arbetspraktik, orienteringskurser, kom-igång-kurser eller möjlighet att läsa på folkhögskola (se nedan). Ibland är insatserna vägledande, rehabiliterande eller har orienterande karaktär. Tiden på de förberedande insatserna är högst sex månader. Programmen skall leda till att arbetslösa ungdomar hittar framkomliga vägar på arbetsmarknaden.

Det finns inte några särskilda regler för ungdomars deltagande i Aktivitetsgarantin vilket innebär att de kan delta i åtgärden utan tidsgräns. Detta till skillnad från Ungdomsgarantin där den unge kan delta i högst 12 månader.

Att tacka nej till Aktivitetsgarantin är svårt och risken är stor att mista ersättningen från a-kassan. Ungdomar befinner sig i Aktivitetsgarantin tills de hittar ett reguljärt arbete som varar i minst sex månader, påbörjar en utbildning som inte berättigar till aktivitetsstöd eller själva väljer att lämna garantin och mista sitt aktivitetsstöd. Ett uppehåll från Aktivitetsgarantin kan göras högst 20 dagar per år.

Olika förberedande insatser

På Datortek/aktivitetscenter i kommunerna kan arbetslösa ungdomar i åldern 20–24 år på halvtid få träning i vissa dataprogram och den andra halvtiden har de möjlighet att delta i olika aktiviteter som syftar till att underlätta deras chanser till att få arbete. Ungdomar på Datortek får även vägledning inför deras val av yrke och utbildning. De som har rätt till ersättning från arbetslöshetskassa får aktivitetsstöd med motsvarande belopp. Den som inte har rätt till sådan ersättning får aktivitetsstöd med 223 kronor per dag. Stödet betalas ut av försäkringskassan då närvarorapporten blivit inlämnad.

Jobbsökarkurser eller yrkesvalkurser kan ges på heltid av arbetsförmedlingen. På jobbsökarkurser lär sig ungdomar främst hur de skall skriva ansökningar samt hur de skall bete sig på anställningsintervjuer.

Aktiviteter inom ramen för arbetslivsinriktad rehabilitering ges till ungdomar som på grund av arbetshandikapp eller andra skäl behöver stöd för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden.

Ibland behöver ungdomar gå på förberedande eller orienterade utbildningar innan de skall ingå i ett annat arbetsmarknadspolitiskt program. Dessa utbildningar är oftast upphandlade av Länsarbetsnämnden. Endast arbetshandikappade, långtidsinskrivna invandrare och deltagare i Aktivitetsgarantin får gå förberedande eller orienterade utbildningar på kommunal eller statlig vuxenutbildning (Komvux) eller folkhögskola.

Ungdomar som fyllt 20 år kan av arbetsförmedlingen tilldelas arbetspraktik. Då betalar arbetsgivaren ett finansieringsbidrag från 1 000 upp till 3 000 kronor till staten.

Det finns olika förberedande utbildningar som arbetsförmedlingen anordnar. Utbudet av utbildningar varierar från län till län.

Länsarbetsnämnden/Arbetsförmedlingen kan samverka med andra partner (ett företag, en kommun eller en organisation) på arbetsmarknaden för att ordna aktiviteter – projekt med arbetsmarknadspolitisk inriktning – vilka inte kan ske inom ramen för övriga arbetsmarknadspolitiska program. Partner som väljer att i samverkan med Länsarbetsnämnden/Arbetsförmedlingen anordna projekt kan få projektstöd. Ungdomar som deltar i dessa projekt får aktivitetsstöd som ersättning.

Anställningsstöd

Den som fyllt 20 år, är långtidsinskriven³ och har deltagit i Aktivitetsgarantin under en längre sammanhängande period kan av arbetsförmedlingen anvisas till allmänt⁴ eller särskilt anställningsstöd⁵. Detta innebär att arbetsgivaren (privat som offentlig) får en viss procent av lönekostnaden för att tillsvidare prov- eller visstidsanställa en arbetslös ungdom från sex månader upp till 24 månader. Ungdomar som anställs med särskilt anställningsstöd har anställningsförmåner enligt kollektivavtalet som gäller inom branschen, men lagen om anställningsskydd (LAS) gäller inte för dem. Så länge ungdomar är anställda ingår de i Aktivitetsgarantin dit de också återvänder när anställningen upphört.

Arbetsmarknadsutbildningar (AUB)

Arbetsmarknadsutbildningar (AUB) som ges till ungdomar som fyllt 20 år ska vara yrkesinriktade eftersom de skall leda till arbete. Utbildningar finns inom många olika sektorer; datateknik, teknik och naturvetenskap, kultur och media, ekonomi, försäljning, samhällsvetenskap, pedagogik, vård och omsorg, kontor och lager, kundservice, restaurang och storhushåll, bygg- och anläggning,

³ Inskriften på arbetsförmedlingen i mer än två år.

⁴ För att få detta stöd skall ungdomar ha varit arbetslösa eller deltagit i ett arbetsmarknadspolitiskt program i 12 månader.

⁵ För att få detta stöd skall ungdomar varit arbetslösa eller deltagit i ett arbetsmarknadspolitiskt program i 18 månader.

hantverksarbete inom tillverkning, maskin- och processoperatörsarbete och transport och maskinförararbete. Liksom förberedande utbildningar är arbetsmarknadsutbildningar olika fördelade i län och kommuner i Sverige.

3.2.3 Övriga insatser

Interpraktik och volontärtjänst

Interpraktik är ett stipendium som arbetslösa ungdomar i åldern 20 till 30 år kan söka. Bedömningen om en ungdom kan söka det arbetsmarknadspolitiska programmet Interpraktik gör arbetsförmedlingen. Målet med programmet är att främst stödja långtidsarbetslös och lågutbildad ungdom så att dessa ungdomar höjer sin kompetens med hjälp av praktik och utbildningsplatser under en period på sex månader i Europa eller övriga världen (Ungdomsstyrelsen, 1999).

Stipendiet söks hos Internationella programkontoret och täcker en resa tur och retur till praktiklandet, försäkring samt ett bidrag varje månad som ska täcka mat och boende. Ungdomar ordnar själva sin praktikplats.

Det finns flera organisationer, föreningar, projekt och förbund i Sverige som anordnar volontärtjänster (internationella arbeten) under någon period i olika länder för ungdomar i åldern 18–25 år. T.ex. olika kyrkor och församlingar Svenska Baptisternas Ungdomsförbund (SBUF), Jämshögs församling, Grytnäs församling, Falu Kristine Församling, Stefansgården, Immanuel församlingen i Malmö, Röda Korsets ungdomsförbund och EFS Missionsförening i Östersund. Även arbetsmarknadsenheten i olika kommuner anordnat volontärtjänster (t.ex. Falu, Mora, Pajala och Borlänge kommun). Andra arrangörer är t. ex. landstinget i Dalarna, kultur och fritidsnämnden (i t.ex. Hedemora, Jönköping och Oskarshamns kommun), Hassela utbildningscenter, Viksjöforsbaletten, Invandrarkontoret i Hudiksvall, Gamla Tingshuset, Ungdomens Hus i Gnesta Kommun, Kulturcentrum Tegelhuset i Malmö, Aktörerna i Helsingborg, Unga örnars riksförbund, Boomerangprojektet i Karlstad, Communicare i olika orter, Urkraft, Rädda Barnen, Samverkansprojektet i Lidköping och Naturskyddsföreningen i Söderköping.

Det finns flera mål med volontärtjänster. Några är att ge unga människor en meningsfull fritid, träning i demokrati, en trygg gemenskap, möjligheter för enskilda och grupper av unga att möta andra unga runt om i Europa, att främja det informella lärandet samt ge ungdomar en möjlighet att mötas och få nya erfarenheter, att ge ungdomar språkkunskaper, att ge ungdomar interkulturella erfarenheter och sociala färdigheter, personlig utveckling, känsla av europeisk samhörighet och att öka ungdomars anställningsbarhet.

Den statliga myndigheten Ungdomsstyrelsen ansvarar för EU:s utbytesprogram Ungdom för Europa (UfE), Europeisk Volontärtjänst (EVT) och EU-programmet Ungdom. Sedan starten år 2000 har mer än 4 700 svenska ungdomar deltagit i projekt inom EU-programmet Ungdom. EU-programmet Ungdom består av följande aktiviteter för ungdomar; Ungdomsutbyte, Volontärtjänst och Ungdomsinitiativ. Den sistnämnda aktiviteten handlar inte om internationella resor utan här arbetar ungdomar utifrån lokal anknytning med olika projekt som har internationell och europeisk utblick.

I samtliga aktiviteter inom EU-programmet Ungdom prioriteras ungdomar som annars står utanför internationella utbyten, är missgynnade eller exkluderade på olika sätt eller saknar möjligheter att organisera och planera egna projekt. Det handlar om arbetslösa, funktionshindrade eller ungdomar som av socioekonomiska skäl inte har haft möjlighet att delta i internationella projekt (Ungdomsstyrelsen 2003b).

Den europeiska volontärtjänsten som Ungdomsstyrelsen ansvarar för kräver inga förkunskaper och varar mellan sex och tolv månader. Ungdomar kan hjälpa hemlösa, barn och gamla, vara med och restaurera gamla hus, rensa floder, syssla med teater osv. Ungdomar som deltagit i volontärtjänst får ett intyg från europeiska kommissionen som visar att de deltagit samt ett omdöme.

En utvärdering av EU-programmet Ungdom gjord av Ungdomsstyrelsen på uppdrag europeiska kommissionen visar bland annat att ungdomar med sämre förutsättningar får ut mest av sina utbyten. Flera ungdomar i utvärderingen fick ökad studiemotivation och arbetslösa ungdomar fick arbete eller gick vidare till studier efter att ha varit volontärer (Ungdomsstyrelsen 2003b).

3.2.4 Åtgärder för särskilda grupper

Åtgärder för ungdomar med arbetshandikapp

Ungdomar med psykiska, intellektuella och funktionsnedsättande arbetshandikapp kan förutom många av de ovan nämnda åtgärderna efter en utredning på arbetsförmedlingen få anställning hos Samhall. Samhall är ett statligt bolag som erhåller statsbidrag för att bereda arbete för personer med nedsatt arbetsförmåga vars behov inte kan tillgodoses på annat sätt. Bolaget finns inom industrisektorn som service- och tjänstesektorn.

Arbetsförmedlingen lämnar lönebidrag till arbetsgivare som anställer en person med nedsatt arbetsförmåga. Lönebidraget kan lämnas i högst fyra år. Hur stort bidraget är beror på lönekostnaden för den anställde och den anställdes arbetsförmåga.

Stöd till personligt biträde och särskilt introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS) är ett annat arbetsmarknadspolitiskt program vars syfte är att förbättra de handikappades inträde på arbetsmarknaden. Stöd till personligt biträde innebär att arbetsgivaren kompenseras för att ha avsatt personalresurser för att stödja den arbetshandikappade i hans/hennes arbete. Stödet är på högst 50 000 kronor per år. Till företagare som har arbetshandikapp får stöd lämnas med högst 100 000 kronor per år.

Särskilt introduktions- och uppföljningsstöd är ett annat individuellt stöd som den arbetshandikappade kan få inför en anställning. Då anlitas en SIUS-konsulent (med särskild kompetens i introduktionsmetodik) för att samarbeta med arbetsplatsen om introduktionen men även för att utarbeta en handlingsplan tillsammans med den arbetshandikappade. Stödet kan pågå högst ett år.

Vidare kan de arbetshandikappade få stöd till individuella hjälpmedel på arbetsplatsen. Ersättningen som är högst 50 000 kronor kan både beviljas arbetsgivaren och den funktionshindrade. När det gäller datorbaserade hjälpmedel är summan högre.

Ifall arbetslösa arbetshandikappade ungdomar vill starta eget kan arbetsförmedlingar bidra med särskilt stöd vid start av näringsverksamhet. Arbetsförmedlingen bedömer först om affärsidén är lönsam innan de beviljar bidrag. Ersättningen ligger på 60 000 kronor per person. Stödet är en skattepliktig intäkt.

Åtgärder för invandrarungdomar

Invandrarungdomar som har svårt att komma in på arbetsmarknaden kan av arbetsförmedlingen idag hänvisas till åtgärden *Arbetsplatsintroduktion för vissa invandrare*. Programmet är en försöksverksamhet som kommer att bedrivas i 20 kommuner fram till 31 december 2005. Invandrare som har rätt att delta i dessa åtgärder är flyktingar, invandrare som deltar/har deltagit i kommunens introduktionsprogram eller invandrare som varit långtidsarbetslösa men som bedöms ha förutsättningar för att ta ett arbete direkt. Personer i detta program får en specialutbildad arbetsförmedlare som de kan få stöd av under sex månader. Ersättningen kan antingen vara lön eller aktivitetsstöd.

3.3 Projekt och verksamheter som arbetar för att öppna nya vägar för ungdomar

Flera myndigheter och organisationer i olika kommuner i Sverige samt andra utomlands arbetar på olika sätt med att finna och utveckla arbetsmetoder för att nå ungdomar som inte går i skolan eller arbetar. De arbetsmetoder som används idag är :

- samverkan mellan olika myndigheter (t.ex. FAS i Nybro, projektet Hemmasittarna i Solna, FAS i Irland och Connections Service i Storbritannien)
- intensifierad individfokuserad vägledning (t.ex. projektet Vågbrytaren i Sandviken, Liljeholmsprojektet i Stockholm, KASAM i Sollentuna, projektet Skrivknuten i Stockholm, New Deal i Storbritannien och etniska konsulenter i Danmark)
- särskilda ungdomshandläggare (t.ex. i Halmstad och Kalmar)
- erbjudande om hjälp i en stödjande miljö (t. ex aktiviteterna i Aleskogen eller på försvarshögskolan i Halmstad och kurser på Folkhögskolor)
- aktiviteter utifrån ungdomarnas egna intressen (t.ex. Pannhuset i Göteborg, Fryshuset i Stockholm, Drömmarnas Hus i Malmö, Communicare i Karlstad och olika Frontloerberprojekt i Danmark)
- specialinriktade utbildningsinsatser (Second Chance i Sverige och Storbritannien)
- erbjudande om testning av baskunskaper (t.ex. Gateway Center i Storbritannien)

(läs mer i bilaga fyra).

Dessa projekt och verksamheter når dock inte alla ungdomar som behöver hjälp. Det som saknas idag är en anpassad generell politik för att förhindra att *någon* ungdom alls hamnar i utanförskap.

3.4 Försörjning under arbetslöshet

3.4.1 Arbetslöshetsersättning

Arbetslöshetsersättningen består idag av två delar: ett grundbelopp och en inkomstrelaterad ersättning. För att ha rätt till arbetslöshetsersättning krävs att vissa kvalifikationskrav är uppfyllda.

För det första måste ungdomarna uppfylla vissa grundvillkor som innebär att de skall vara inskrivna på arbetsförmedlingen och söka arbete aktivt även utanför sin kommun eller i ett annat yrke. De måste också kunna arbeta minst 3 timmar varje dag och minst 17 timmar i veckan.

När ungdomarna varit medlemmar i en arbetslöshetskassa sammanhängande i tolv månader har de uppfyllt medlemsvillkoret. Sedan återstår arbetsvillkoret att uppfylla. För att bli berättigade till arbetslöshetsförsäkring måste ungdomar under en 12 månaders period före arbetslösheten ha arbetat ”minst sex månader med minst 70 timmar per kalendermånad eller arbetat minst 450 timmar sammanhängande i sex kalendermånader och minst 45 timmar i var och en av de månaderna”.

Ungdomar som blir arbetslösa innan de tolv månaderna gått ut kan ansöka om ersättning från grundförsäkringen⁶ och få ett grundbelopp på högst 320 kronor per dag när de fyller 20 år.

Det finns en arbetslöshetskassa, Alfakassan, som är fristående fackförbunden och där ungdomarna kan få både grundbelopp och inkomstrelaterad ersättning. Ungdomar får ersättningen i 300 dagar

⁶ Tidigare kallat det Kontanta arbetsmarknadsstödet (KAS). Ungdomar som studerar på heltid i minst ett läsår och har varit berättigade till studiesocialt stöd kan också vara berättigade till grundbeloppet även om de inte varit medlemmar i en arbetslöshetskassa. Ungdomar måste då ha varit anmälda tio månader som arbetssökande eller förvärvsarbetat i minst 90 dagar. Ersättningen är 80% av den tidigare lönen. Detta kallas studerandevillkoret. Från och med 1 mars i år gäller att även ungdomar som deltagit i aktivitetsgarantin kan vara berättigade till ersättning utan att ha uppfyllt arbetsvillkoret, om de enligt överenskommelse i handlingsplanen lämnat aktivitetsgarantin och avslutat en utbildning på heltid som omfattat minst ett läsår och som berättigat till studiesocialt stöd.

medan äldre än 67 år får det i 450 dagar. Ersättningen är skattepliktig och pensionsgrundande.

Det finns en lägsta respektive en högsta dagpenning i arbetslöshetsförsäkringen beroende på vilken inkomst ungdomarna haft innan de blivit arbetslösa. Från och med 1 juli 2002 ligger dagpenningsstorleken de första hundra dagar på 730 kronor och därefter på högst 680 kronor per dag. Lägsta dagpenningen ligger på 320 kronor. Ersättningen gäller under en ersättningsperiod i högst 300 dagar. För att få ytterligare en ersättningsperiod krävs att ungdomar uppfyller ett nytt arbetsvillkor. Ibland kan arbetsförmedlingen bedöma att en ungdom inte skall ingå i Aktivitetsgarantin och då kan en ny ersättningsperiod erbjudas trots att ungdomar inte uppfyllt nytt arbetsvillkor.

Den som nekar till att ta ett "tillgängligt eller lämpligt" arbete eller att delta i ett program som arbetsförmedlingen erbjuder riskerar att få nedsättning i dagpenning eller avstängning från ersättningen.

3.4.2 Socialtjänsten

Alla som inte kan få sin försörjning tillgodosedd på annat sätt kan ansöka om att få ett individuellt behovsprövat ekonomiskt bidrag (socialbidrag/försörjningsstöd). Ungdomar måste då vara inskrivna som arbetssökande på arbetsförmedlingen och söka arbete aktivt. När det gäller ungdomar under 25 år har socialtjänsten dessutom rätt att kräva att ungdomar deltar i praktik eller någon kompetenshöjande/kvalitetshöjande verksamhet som kommunen anvisar.

Socialtjänsten har både åtgärdsprogram för ungdomar (se bilaga fyra) samt individriktade insatser för barn och unga som görs med stöd av lagarna SoL – socialtjänstlagen, och LVU – Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Försörjningsstödet (som är en del av det ekonomiska bidraget och täcker delen som har med försörjningen att göra, t.ex. mat, hyra och kläder) är uppdelat i en *riksnorm* och *skäliga kostnader*. Riksnormen⁷ bestäms varje år av regeringen och avser utgifter för kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien samt dagstidning, telefon och TV-avgift. Skäliga kostnader avser

⁷ Riksnormen för ensamboende ligger idag på 2 520 kronor och för samboende på 4 570 kronor (<http://www.sos.se>).

utgifter för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring och medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa.

4 Att leva utanför

Sammanfattning

Att leva utanför innebär inte bara ett mänskligt lidande utan det medför även stora kostnader för samhället. Ingen av de vi intervjuat har frivilligt ställt sig utanför. De har i många fall hamnat utanför redan under skoltiden, det är också många som hamnat fel i övergången mellan skola och arbetsmarknad.

Det finns många olika förklaringar till att de hamnat utanför. Det kan handla om strukturella problem som rör olika lagar och regler som styr ungdomarnas tillvaro, sociala problem i deras hemmiljö, dit vi även räknar föräldrarnas närvaro och engagemang eller individuella förklaringsfaktorer som t.ex. studiebegåvning, anpassningsförmåga, funktionshinder osv.

Många av dem vi intervjuat upplever det som ett stort problem att den samhälleliga strukturen inte räcker till för dem. De har svårt att veta vem de skall vända sig till för att få den hjälp de behöver. Intervjuerna med tjänstemännen visar också att det behövs en samverkan mellan olika myndigheter för att ungdomar inte skall falla mellan olika myndigheters ansvarsområden. Åldersregler för studier och deltagande i arbetsmarknadspolitiska åtgärder upplevs av både unga och tjänstemän som komplicerade och svåra att förstå. Dessa problem skulle kanske kunna uppvägas med ett tydligare ansvar hos någon part att stötta just de unga utanför.

De flesta av de vi intervjuat har en arbetarklassbakgrund, lever på försörjningsstöd och har omfattande och sammansatta problem. Främst märks sociala problem, psykisk ohälsa och funktionshinder. De har ofta enbart grundskola som högsta utbildning, vilket är mycket bekymmersamt i ett samhälle där det ställs höga krav på kunskap och utbildning och det är vanligast att man bedöms utifrån formella meriter. Många som har haft problem i skolan har tagit med sig dem ut på arbetsmarknaden. Det handlar om inlärnings-svårigheter, läs- och skrivsvårigheter och koncentrationsproblem.

Några har funktionshinder t.ex. läs- och skrivsvårigheter eller ADHD. En del har varit utsatta för mobbning i skolan eller för trakasserier i hemmet. Några har blivit föräldrar under tonåren. Vissa ungdomar har försökt fly undan sig själva. Detta har skett på de mest skilda sätt, det förekommer missbruk, självmordsförsök, ätstörningar, kriminalitet osv. En del har haft psykiska eller sociala problem där institutionerna blivit deras andra hem.

Utanförskapet är alltså inte den enda orsaken till att dessa ungdomar mår dåligt. De känner sig diskvalificerade redan innan de gått färdigt skolan och långt innan de etablerat sig på arbetsmarknaden, eftersom de känner att de inte kommer att klara av situationen. Dessa ungdomar klarar inte den snabba tidtabell som olika åtgärder följer utan behöver mer stöd och tidskrävande hjälp.

På grund av att samhället inte ser dem upplever de inte ungdomstiden som en period värdefull i sig utan snarare som en period av ständig kamp om social status, där de är förlorare.

4.1 Vardagen för de unga utanför

De vi har intervjuat har i genomsnitt varit utanför i knappt tre år. Det är en lång tid att befinna sig i en marginell ställning och det har i många fall lett till att de intervjuade förändrat sin vardag. De kan t.ex. ha lagt om dygnsrytmen och uppfattar inte längre tiden på samma sätt som dem med en mer inrutad vardag. De kan även ha en förändrad syn både på sig själva, omgivningen och på samhället de lever i.

Den första tiden utanför upplevde de flesta av de vi intervjuat som en temporär befrielse från skolan eller från arbetet. De tyckte det kändes skönt att äntligen få vila ut och göra vad de ville. Efter återhämtningsperioden, några månader senare, började de känna av hopplösheten och hur svårt det är att sätta igång och göra någonting. Deras självförtroende förändrades efterhand när de insåg att det inte alls var så lätt att hitta en sysselsättning efter en tid utanför.

*Kalle*¹ 19 år, från Helsingborg, som levt i ett och ett halvt år utanför säger att han söker arbete men att det inte finns så många

¹ Alla intervjuades namn är utbytta.

jobb som just han kan söka på en arbetsmarknad där utbildningsnivån har stor betydelse:

Jag har varken gymnasium, ingen arbetslivserfarenhet, inget körkort, ingenting... Så det finns inte så mycket att skryta om så det är lite svårt.

Olika personer ser sig själva och tolkar sitt utanförskap utifrån olika livssammanhang. Många ungdomar i vårt material har trots sina unga år av olika skäl haft ett tufft liv bakom sig. Flera har haft problem redan i barndomen, t.ex. med fysisk och psykisk misshandel, incest, självmordsförsök. Utanförskapet är alltså inte den enda orsaken till att dessa ungdomar mår dåligt. De känner sig diskvalificerade redan innan de går ut skolan och hamnar på arbetsmarknaden, eftersom de känner att de inte kommer att klara av situationen. De är sargade människor som inte alltid orkar förhålla sig till sin splittrade tillvaro. De har dålig självkänsla, psykosomatiska symptom och känner sig uppgivna.

Alla de som vi intervjuat berättar att de trodde att deras åskådarroll på utbildnings- och arbetsmarknaden skulle vara kortvarig. I dag har de insett att så inte är fallet. För många har denna insikt medfört sociala verkningar som känslor av vantrivsel och maktlöshet liksom irritation och osäkerhet inför känslan av att inte duga någonting till:

Mitt psyke har blivit mycket sämre alltså jag blir väldigt irriterad än vad jag brukar bli innan. Jag kan ju inte göra någonting utan man får söka arbete sen så får man vänta och sen får man vänta och sen så får man aldrig några brev... sen så ringer man och undrar var breven tar vägen, ja då är tjänsten redan tillsatt, men man har inte fått reda på hur. (Stefan, 21 år från Helsingborg)

Flera ungdomar känner vrede över att vara utanför, att leva i ett påtvingat utanförskap och att inte behövas på arbetsmarknaden.

Fredrik 19 år, från Borås, ser ingen framtid i Sverige och har börjat söka arbete utomlands. Han skriver till Lunarstorm att han är trött på att vara arbetslös och diskriminerad:

Ni snackar om att ungdomen är er framtid. MEN TA HAND OM DEN DÅ! Tror ni att alla vill gå i skolan? NEJ. Just nu vill jag jobba men det finns inge jobb för en 19 åring utan gymnasiekompetens. Jag tycker svenska statens politik i denna fråga är tyranni. Alla är inte lika och detta är något ni måste inse. Lägg ner AMS för dom hjälper ju bara dom som dom tycker är värda att hjälpa. Om jag skulle bli uteliggare skulle inte någon mer än min familj bry sig. Fixa jobb åt dom unga! Förstör inte en hel generation.

Nästan ingen av de intervjuade eller textförfattarna har några tydliga framtidsplaner utstakade. De befinner sig istället i en cyklisk tid, där ingen utvecklings- eller framstegstanke existerar.

Flera tjänstemän berättar att många av ungdomarna de mött är negativt inställda till att göra någonting alls. Detta kan bero på att de förlorat tron på att få hjälp:

Det kanske inte är så konstigt om man varit utanför systemet redan ett par år... De har liksom inte den här planeringen. De har inte framtidstro på det här sättet att det här vill jag bli. Redan när de är 18-19 år så upplever de sig själva att vara utanför samhället. Det är rätt så uppgivet när de inte ser något mål. (En arbetsmarknadssekreterare i Växjö)

4.2 Tjänstemännens förklaringar till varför unga hamnar utanför

Enligt de tjänstemän vi intervjuat kan flera faktorer ligga bakom att ungdomar i dag hamnar utanför. Det handlar om strukturella problem som t.ex. systemets uppbyggnad och de krångliga lagar som styr det, sociala problem som t.ex. ungdomarnas hemmiljö, föräldrars närvaro och engagemang och dessutom anges en rad individuella förklaringsfaktorer som t.ex. studiebegåvning, anpassningsförmåga, funktionshinder och ambitioner:

Jag tror inte att gymnasieskolan är för alla i dag... Vad det beror på vet jag inte. Men många ungdomar som vi träffar har hoppat av... Jag vet inte vad gymnasieskolan har för uppdrag eller mål när det gäller att ha koll på alla men jag antar att det inte ser ut så att de har en skyldighet att hålla alla fast vid sig eller de kan ju inte göra det heller... men det är ju därifrån de hoppar av. (En arbetsmarknadssekreterare i Växjö)

Jag tror att 1990-talets lågkonjunktur, alla besparingar som gjordes, alla kuratorer, alla psykologer, skolsköterskor och extrapersonal som försvann på skolorna... har jätttestor betydelse att man ser att den här gruppen ökar. Jag är helt övertygad om det. (En ungdomskonsulent i Växjö)

Fyller ungdomar 20 år sent på året men börjar en utbildning t.ex. i januari, så riskerar de att bli utan studiemedel eftersom lagen säger att man måste ha fyllt 20 år under höstterminen det år man påbörjar sin utbildning. Likadant är det om de går ut med ofullständiga betyg från grundskolan, söker sig till IV-programmet men klarar sig inte där heller och söker slutligen då vidare till Komvux. Det de då kan göra är att antingen vända sig till föräldrarna eller till mottagningsenheten. Här är dock chanserna små eftersom föräldrarna är skyldiga enligt föräldrabalken att ta hand om sina barn till det år de fyller 18 år. (En studie- och yrkesvägledare i Landskrona)

Den största orsaken tror jag är att dessa ungdomar har en miss från grunden. Några har haft taskiga hemförhållanden som gjort att de tidigt fått bli vuxna. Andra har ingen motivation. Andra ungdomar kanske ägnar sig åt brottslighet. Det behövs mer aktiva föräldrar i dagens samhälle. (En yrkes och studievägledare i Landskrona)

Socialförvaltningen har i dag fått en helt ny kategori medborgare som hamnar där emellan stolarna. För socialförvaltningen, om man ser historiskt sett, skall jobba med folk som har problem, arbetsförmedlingen skall jobba med dem som är arbetslösa. Det som har hänt hos socialförvaltningen... är att det helt plötsligt sitter ett stort gäng människor som har ett enda problem – de är arbetslösa. (Chefen för ett projekt för socialbidragstagare i Helsingborg)

En av de intervjuade studie- och yrkesvägledarna i Östersund säger att invandrare är en grupp som kommunen hittills missat. Invandrarungdomar som har det svårt i skolan eller med övergången till yrkeslivet fångas istället många gånger upp av sina familjer. Många invandrare i Östersund är egna företagare t.ex. inom restaurangbranschen där det finns möjligheter för invandrarungdomar att jobba, ibland med svart ersättning eller i någon slags gråzon berättar studie- och yrkesvägledaren.

En ansvarig för ungdomsförmedlingen i Luleå påpekar att det inte finns tydliga gäng av ungdomar med egen kulturell samhörighet som håller sig utanför. Hon har istället uppmärksammat tre olika grupper av unga utanför. De flesta tillhör gruppen som hon kallar "enkla fall". Dessa ungdomar är tillfälligt vilsna och vet inte vad de skall göra, de kanske vill ta ett sabbatsår och resa. I regel klarar dessa ungdomar sig bra. Sedan finns det en mindre grupp som har djupare sociala problem. Den tredje gruppen som hon nämner är de som "ligger hemma" och vars oroliga mammor ringer till ungdomsförmedlingen och undrar vad de skall göra med sina barn som har slutat skolan men inte kommit vidare.

En arbetsförmedlare från Helsingborg anser att det finns flera olika skäl till att unga hamnar utanför skola och arbetsmarknad. De kan ha misslyckats i skolan och på så sätt tappat tron på skolan. Ett annat skäl kan vara att de har föräldrar som är arbetslösa och att de den vägen ärver ett socialt mönster. Det kan också vara så att ungdomar hamnar på "fel bana" i livet. Ett annat skäl kan vara att invandrarungdomar inte hittar rätt i systemet.

Några tjänstemän menar att skolpersonal redan i skolan kan identifiera vilka ungdomar som löper risk för att hamna utanför. Riskgruppen kallar de "den grå massan":

Du har stökpellarna längst fram som åker ut i korridorerna och så har du dem som uppvisar goda resultat, som hela tiden räcker upp handen och svarar på lärarnas frågor. Sedan har du den här lilla grå massan längst bak som man själv ibland stöter på i stan och säger 'ja just det där går ju hon vad var det hon hette?'. Den här grå massan som är tyst men har schyssta betyg klarar inte att 'sälja sig' till ett jobb ...så som samhället har förändrats i dag med solbrända, vältränade och snabba människor ...Den grå massan hamnar utanför fastän de skulle fungera hur bra som helst på vilken arbetsplats som helst, men de kan inte sälja sig själva. (Cheferna för ett projekt för socialbidragstagare i Helsingborg)

4.3 Berättelser från unga utanför

Intervjuerna och texterna skrivna av ungdomar som inte arbetar eller går i skolan visar att orsakerna till att de hamnat utanför är många fler och komplexa än vad tjänstemännen tror. Ofta skuldbelägger ungdomarna sig själva för att de hamnat utanför. De menar att de varit skoltrötta, lata, rastlösa, uttråkade, omotiverade och inte vetat vad de velat med sina liv. En anledning till att de skuldbelägger sig själva kan vara att de påverkas av den rådande utbildningspolicyn som säger att valet av utbildning är personligt och att varje person själv ansvarar för sina utbildningsval. Att som ung direkt kunna göra "rätt" val kan för dessa ungdomar vara alltför pressande. Gör de inte rätt val misslyckas de. Misslyckande i sin tur leder till skuld då de anklagar sig själva för att de handlade på ett visst sätt under ett givet ögonblick. Efterhand som intervjuerna pågår visar det sig att det också finns andra förklaringar. I det följande tar vi upp olika förklaringar som framkommit i intervjuerna och texterna från Lunarstorm och försöker sätta dem i ett sammanhang genom att relatera berättelserna till förändringar i samhället.

4.3.1 Att leva under svåra hemförhållanden

Flera av de intervjuade berättar att deras föräldrar varit skilda och inte tagit något ordentligt ansvar för sina barn. Andra har haft föräldrar som missbrukat, bråkat, trakasserat sina barn eller helt enkelt inte brytt sig om dem. Några av ungdomarna har bott i fosterfamiljer på grund av de dåliga hemförhållandena.

En övergripande trend i samhället är att antalet splittrade familjer har ökat. I dag har minst en fjärdedel av 17-åringarna

upplevt en separation mellan föräldrarna. Det är en betydligt större andel än under 1900-talets andra och tredje årtionde då det rörde sig om knappt en procent (SCB 2003a). Många av de vi intervjuat kommer från hem med frånskilda föräldrar. Men som statistiken visar är detta relativt vanligt bland samtliga ungdomar. De beskrivningar som framkommer i intervjuerna handlar om hemförhållanden som är långt värre än att leva med frånskilda föräldrar.

Paula 24 år, kommer från Växjö och har levt på socialbidrag i sju år. Hon säger att hon inte mått tillräckligt bra för att kunna ta något arbete eller gå i skola. Paula påbörjade vårdprogrammet efter grundskolan, gick där ett halvår och valde sedan att hoppa av utbildningen trots att hon tyckte om att gå i skolan. Anledningen till att hon valde att sluta var att hon hade problem hemma med styvpappan. Styvpappan hade försökt våldta henne vilket lett till polisanmälan och rättegång. Trots att föräldrarna skiljdes fortsatte styvpappan att trakassera henne. När pappan till Paulas barn fick psykos på grund av droger och hotade Paula blev det för mycket för henne och hon slutade skolan. I dag lever hon som ensamstående mamma.

Kalle 19 år, från Helsingborg, lever i dag på socialbidrag och bor just nu i en egen lägenhet. Han har gått ut grundskolan men saknar betyg i tre ämnen. Kalle berättar att han också har gått lite i gymnasiet men slutat. Han kunde inte koncentrera sig på skolan eftersom han hade problem med sitt boende. När Kalle gick i grundskolan bodde han hemma till och från:

Jag har bott lite hos mamma, lite hos pappa. De är skilda. När den ena var trött fick man sticka till den andre. Sedan jag började högstadiet har det varit så här... Jag bodde ofta hos polare.

Kalles personliga problem gjorde att han hade svårt att koncentrera sig i skolan. Dessutom hade han läs- och skrivsvårigheter. Föräldrarna hjälpte aldrig till med skolarbetet utan tyckte att det var upp till Kalle själv att klara skolan. Kalle började så småningom använda droger och hamnade på flera olika ungdomsanstalter. Han bodde så i mer än ett år. På frågan varför han började använda droger berättar han:

Det vete fan... Jag kände mest kompisar som var pundare och det är lätt att hamna där om man inte har någon stadig familj...

Kalle säger att han hamnade på ungdomsanstalter för att han inte hade någonstans att bo:

Droger har inte varit så stor bit egentligen. Jag tror att sos förstörde upp det bara för att de skulle få in mig på LVU.

Rickard 19 år, från Östersund, har bott hos fosterföräldrar från det han var fem till han var tolv år gammal. Mamman hade alkoholproblem och pappan missbrukade amfetamin. Pappan är i dag död och Rickard bor ensam. Så här berättar Rickard om sin tid hos fosterfamiljen:

De var inte så snälla... Jag tordes inte säga någonting... Fostermamman slet mig i håret, hon slet hårtussar ur håret på mig. Hon misshandlade mig med slag.

På grund av minnen från sin uppväxttid hamnade Rickard ofta i depressioner under sin skoltid. Han hade svårt att koncentrera sig vilket ledde till att han inte klarade av gymnasiet trots att han bytte mellan flera olika program. I dag tar han antidepressiva medel och går hos en psykolog som skolkuratoren rekommenderat. Rickard har en praktikplats eftersom han ännu inte känner sig redo att arbeta på den reguljära arbetsmarknaden.

4.3.2 Att ha psykiska eller sociala problem

Bland dem vi intervjuat fanns en grupp vars psykiska eller sociala problem gjorde det väldigt svårt för dem att integreras och fungera i skola, arbetsliv och i olika sociala sammanhang. Folkhälsoinstitutet (1999) och Ungdomsstyrelsen (2003a) visar också att det skett en betydande ökning av psykiska och psykosomatiska symptom bland ungdomar.

Göran 22 år, från Luleå slutade skolan efter sjuan då han fick social fobi, han gick då inte utanför dörren till lägenheten under sex månader. Efter det hamnade han på barnpsykiatri där han låg inskriven i omgångar under resten av högstadiet. De senaste sju åren har han varit föremål för Psykiatriska barn- och ungdomsmottagningen (PBU), ungdomsförmedlingen och arbetsförmedlingen. För cirka ett år sedan gjordes en arbetsutredning inom arbetsterapi inom socialtjänsten och då kom en psykolog fram till att Göran hade ett neurologiskt problem och med anledning av detta skall han på EEG-mätning. Han ser det som en räddning om han kan få någon

typ av diagnos som kan förklara och beskriva hans symptom och även göra det enklare att förklara för eventuella arbetsgivare. Göran berättar att vissa dagar är det bara helt omöjligt att göra något. Han går då runt som en robot utan att göra något alls. Göran har provat på att praktisera men varit tvungen att sluta eftersom han misskött sin praktik på grund av att han drabbades av blackout-problem en till två gånger i månaden. I dag är han sjukskriven och går på utredning enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Göran tycker dock inte själv att han är så pass handikappad att han hör till den gruppen, utan anser att om han hade fått ett arbete som varit bättre anpassat till hans blackoutar så hade han klarat det. Göran har inga konkreta framtidsplaner, dock hoppas han att han kan hitta en arbetsplats där arbetsgivaren kan acceptera hans handikapp.

Petra är 24 år och kommer från Växjö. Hon berättar att hennes betyg sjönk från 2,1 i åttan till 1,1 i nian. Hon kände sig skoltrött, och hade börjat utveckla panikångest och social fobi:

Man var rädd för att prata inför andra och man var rädd för att göra bort sig och sådana grejer. Ångest har jag haft mycket sedan högstadiet men sökte inte hjälp för jag vågade inte.

Den sociala fobin blev värre när Petra gick ut skolan:

Jag ville gå ut men jag vågade liksom inte. Då hade jag precis flyttat hemifrån ...Jag vågade inte gå ut i trapphuset och slänga mina sopor ens en gång för jag var rädd för att stöta på andra.

Petra var sjukskriven under ett år och gick i terapi. För två år sedan var hon inne på behandlingshem eftersom hon fick ätstörningar:

Jag tyckte jag var jättetjock. Jag var uppe och vägde hundra kilo och började spy... Jag var ju inte så jättesjuk men min terapeut ville att jag skulle få den hjälpen.

Petra anser att i hennes fall skulle allting ha ordnat sig ifall skolan tidigare hade uppmärksammat hennes problem:

De tog in mig när jag hade varit borta en eller två veckor i sträck så fick jag komma till skolan. Då ville de att jag skulle praktisera typ tre dagar i veckan och gå två dagar i veckan. Jag struntade i det och de gjorde ingenting speciellt för att ta itu med det...Det tycker jag är väldigt dåligt. Man vill ju ha hjälp, någon som tjarar på en ...förmodligen hade jag gjort som de sade om de hade sett att jag hade problem, ångest, och hjälpt mig, att jag hade fått gå in till någon kurator och pratat, vad som helst... Det

enda var att min lärare tog in mig och trodde att jag hade börjat använda droger.

Enligt en arbetsterapeut inom vuxenpsykiatri i Östersund är depressioner väldigt vanligt förekommande i 17–18 års ålder eftersom alltför många ungdomar i dag saknar vägledning i hur de skall agera som vuxna:

Många av dem jag har träffat genom åren här har lyckats ta sig igenom gymnasiet, och så sen står de där, och de är på väg in i vuxenlivet. Men de vet inte vad det innebär att vara vuxen. Vart går jag för att söka jobb och hur går det till – de har liksom inte fått lära sig det. Och det här vad innebär det att bo själv och betala räkningar och hur gör man det och hur ser man till att sköta sitt vardagsliv. Det får inte riktigt till det. Lite kan det ju bero det här att båda föräldrarna jobbar ju nu mer. Man jobbar heltid. Man orkar inte riktigt med. Man uppfostrar inte barnen, eller vad jag skall säga, lär dem vad det innebär att vara vuxen.

Arbetsterapeuten berättar vidare att hon tycker att det saknas platser i samhället för dem som är på bättringsvägen och har ungefär 25 procents arbetsförmåga. För att hjälpa dessa ungdomar till ett bättre liv behövs många olika aktörer med ett gott samarbete sinsemellan. Arbetsterapeuten är väldigt kritisk till försäkringskassornas ovilja och begränsade förmåga till att arbeta rehabiliterande. Hon anser att försäkringskassorna skulle behöva ett mycket närmare samarbete med arbetsförmedlingen eftersom det är de som kan arbetsmarknaden.

4.3.3 Att ha någon sjukdom eller funktionshinder

Några av intervjupersonerna har haft sjukdomar och funktionshinder där de menar att skolans pedagogik och resurser inte räckt till för dem och att arbetslivet ställt allt för höga krav.

Vartannat år genomför AMS undersökningar om de funktionshindrades situation på arbetsmarknaden. I undersökningen från år 2002 framgår att mer än en miljon av dem mellan 12 och 64 år bedömer att de har något funktionshinder. Ungefär hälften av dem bedömer att deras arbetsförmåga är nedsatt. En av tio är i åldern 16–29 år. Mellan sex och åtta procent av eleverna i skolan har i dag stora läs- och skrivsvårigheter. 68 000 personer har psykiska funktionshinder. Hur många som har ADHD eller psykiska problem finns det inga uppgifter om. Högst andel med

enbart grundskola finns bland de funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga. 68 procent av de funktionshindrade deltar i arbetskraften, dock i en lägre sysselsättningsgrad än övriga befolkningen. Tre fjärdedelar av de sysselsatta funktionshindrade behöver upp till fyra behovsåtgärder (t.ex. anpassade arbetsuppgifter, anpassad arbetstid eller personligt anpassade hjälpmedel) för att kunna arbeta. Är man sjuk, har läs- och skrivsvårigheter eller t.ex. det neuropsykiatriska funktionshindret ADHD krävs det ofta mycket hjälp för att klara sig i skolan och i arbetslivet (SCB 2003b).

Natalie 19 år, från Helsingborg, gick ut grundskolan och därefter gick hon ett år på Ungdomscentrum och läste upp sin engelska samt praktiserade. Efter skolan flyttade Natalie från Småland ner till Skåne för att hon hade fått ett arbete. Efter ett och ett halvt år som hästskötare på en privat ridskola fick hon körtelfeber och har varit sjukskriven sedan dess. Att gå hemma har påverkat Natalie både psykiskt och fysiskt. Hon har sökt hjälp både hos läkare och på psykiatriska avdelningar. Den närmaste framtiden hoppas Natalie att hon får ett arbete. Längre fram vill hon arbeta med hästar eller utbilda sig till fotograf. För att utbilda sig till fotograf måste hon studera på högskola och då måste Natalie först ha gymnasiet avklarat.

Marita 21 år, från Luleå, har nyligen fått sjukbidrag på två år för fel på lederna och svårtolkade minnesproblem. Hon har gått två år på barn- och fritidsprogrammet på gymnasiet men har inte fullständiga betyg. Hon ser det som att hennes problem att klara av skolan och att komma ut på arbetsmarkanden till stor del beror på personliga problem (sjukdomen). I skolan tyckte hon väldigt mycket om att lära sig språk men tyckte att lärarna hade alltför höga krav på henne. De kunde inte anpassa nivån till hennes kapacitet.

Fabian 21 år, från Luleå, gick ut gymnasiets hotell- och restaurangprogram. Han har alltid gillat att laga mat men i slutet av utbildningen upptäcktes att han led av vattneksem. Kalle fick stora blåsor och utslag på händerna när han hanterade råvarorna i köket. Efter skolan fick han jobb på McDonalds. Detta fungerade ett halvår sedan fick han utslag igen. Fabian är besviken och deprimerad över att han inte kan arbeta inom sitt yrke. I dag praktiserar Fabian på en äventyrspark men skall byta till praktik på ett dataföretag eftersom det enligt honom själv finns större chanser för en framtida anställning där.

Stefan 21 år, från Helsingborg, fick sluta grundskolan redan i årskurs sju på grund av att skolan inte hade råd att anställa personal för att hjälpa dyslektiker. Enligt Stefan blev han klassad som handikappad och efterbliven av sina kamrater. Något han fortfarande minns i dag: "Man blev kallad för idiot för att man inte kunde läsa och skriva."

Eftersom skolan inte hade möjligheter erbjöd kommunen Stefan att börja om från början på en annan skola:

Så de bad mig att sluta på ena skolan och börja om från början på en ny skola, att jag fick göra om allting, från och med ettan. De tyckte jag skulle göra det i skolan i Malmö men jag bodde i Ystad och de ville inte betala pendlingen där emellan. Då valde jag att sluta och komma ut i arbetslivet. Mina föräldrar tyckte inte om det men de tyckte ändå det var det bästa för mig, jag skulle inte gå och lida och behöva komma bak i klassen.

Enligt Stefan hade han lätt att få jobb direkt. Från 13-års ålder åkte han med lastbilarna i ett transportföretag och när han sedan blev 18 och fick körkort så fick han jobb där. Han slutade där eftersom han blev lurad på lönen. Kort därpå hittade han återigen två olika arbeten. Ett blev han av med på grund av att firman gick i konkurs och det andra var bara ett korttidsvikariat. Stefan har erfarenhet av transport, lager, bilplåt och bensinmackar. Det fattades tre dagar för att han skulle vara berättigad till A-kassa och detta är anledningen till att han i dag lever på socialbidrag. Stefan berättar att han som dyslektiker har lättare för att skriva på dator än för hand. Han har varit på skriv- och läscentrum i staden men inte trivts eftersom han uppfattat det som ett vuxendagis. Han vill sitta hemma och skriva sina jobbansökningar i lugn och ro men hans dator hemma är gammal och har inte det datorprogram som är anpassat för dyslektiker. Stefan har sökt stöd från flera olika fonder för att kunna köpa en ny dator och program till denna men inte lyckats få något.

Även *Tomas* 19 år, från Växjö, berättar att han har lättare läs- och skrivsvårigheter. Anledningen till att han inte får ett arbete tror han beror på funktionshindret. I skolan erbjöds han hjälp men valde att avstå eftersom han tyckte det var lekskolehjälp han fick. När Tomas gick ut det estetiska programmet på gymnasiet fick han icke godkänt i nästan alla kärnämnen. Just nu försörjer sig Tomas som städare och ibland tar han svartarbete. Tomas tjänar ca 1 500

kronor i månaden. Förra året hade han en inkomst på sammanlagt 16 000 kronor.

Björn 24 år, från Helsingborg, är arbetslös och lever på socialbidrag. Björn gick två år på vårdprogrammet på gymnasiet och hoppade sedan av. Anledningen till att Björn hoppade av var att möjligheten att andra året kunna inrikta sig på sjukvårdsutbildning i ambulans drogs in då sjukvårdsprogrammet blev ett eget program. För att bli sjukvårdare var Björn tvungen att gå fyra istället för tre år på gymnasiet. Detta lockade inte Björn utan han valde att bege sig ut på arbetsmarknaden. Björn arbetade ett tag på ett charklager, på ett café, på en restaurang och i en blomsteraffär, men lyckades inte få en fast anställning någonstans. Han tror att det beror på att han har funktionshindret ADHD som gör att han har koncentrationssvårigheter. I framtiden skulle han vilja starta något eget. Pappersarbete och ekonomi får någon anställd personal ta hand om eftersom han inte anser sig klara av detta själv på grund av sitt funktionshinder.

En socionom från Luleå som arbetar på socialtjänstens försörjningssektion med inriktning mot dem med arbetshinder, långvarigt socialbidragstagande eller lång sjukskrivning berättar att många av dem hon arbetar med har olika typer av psykiska problem, de har t.ex. gjort självmordsförsök eller har ätstörningar. Andra tar droger för att självmedicinera. Socionomen berättar att de ungdomar som tidigt får diagnoser är de som får mest stöd. För att få en diagnos krävs enligt socionomen mycket arbete både från individen själv, någon i dess närhet och myndigheter som varit i kontakt med den unga personen. En studie- och yrkesvägledare från Luleå berättar att skolpersonal oftast undviker att ställa diagnoser för de är rädda för stämplingseffekter eftersom dessa diagnoser följer med ungdomarna ut i arbetslivet. Studie- och yrkesvägledarens erfarenhet är dock den motsatta. Hon anser att många ungdomar blir hjälpta av olika typer av diagnoser och att de själva vill ha dem. De upplever olika typer av problem och vill kunna sätta fingret på vad som är fel.

Enligt en arbetsförmedlare i Helsingborg finns det i dag fjorton olika arbetshandikappsgrupperingar som de arbetar utifrån. Dessa är följande; astma/allergi/överkänslighet, dyslexi/specifika inlärningssvårigheter, förvärvad hjärnskada, hjärt-, kärl- och/eller lungsjukdom, barndomsdövhet, hörselskada, grav synskada, synsvaghet, rörelsehinder som kräver förflyttningshjälpmedel av typ rollator eller rullstol, övriga rörelsehinder, övriga somatiskt

relaterade arbetshandikapp, psykiskt arbetshandikapp, intellektuellt arbetshandikapp och socialmedicinskt arbetshandikapp. För ungdomar som tillhör någon eller flera av dessa arbetshandikappsgrupperingar finns det öronmärkta pengar att tillgå. Vissa diagnoser har satts redan i skolan, andra sätts av läkare och några av arbetsförmedlingens specialister.

4.3.4 Att bli förälder i tonåren

Några av våra intervjupersoner har skaffat sig barn tidigt och har sedan dess haft svårt att komma tillbaka till utbildningen eller att komma ut på arbetsmarknaden. De flesta av dem lever i dag på socialbidrag. Flera är ensamstående unga mammor. SCB:s Valfärdsbulletin (1999) visar att den grupp som är mest utsatt och riskerar att hamna i långvarigt bidragsberoende är unga ensamföräldrar. Det huvudsakliga problemet bakom deras långvariga bidragsberoende är att de är unga och inte har haft ett arbete och att många av dem är lågutbildade. Att de är lågutbildade gör att de löper mångfalt högre risk för långvarigt bidragsberoende.

Caroline 18 år, från Landskrona, bor ensam med sitt barn på ett och ett halvt år och lever nu på socialbidrag. När Caroline skulle börja andra året på gymnasiet på samhällsvetenskapliga program valde hon att göra uppehåll eftersom hon var gravid. När barnet var ungefär elva månader fick hon brev från skolan att de noterat att hon inte ville fortsätta. Skolan påstod att de hade skickat en förfrågan om fortsatt skolgång till Caroline och att hon inte hade svarat. Något sådant brev minns inte Caroline att hon hade fått:

Då sade de 'då måste vi ha missuppfattat'. Kasta bort någons framtid inom skolan bara för att de missuppfattat...det är ju lite mer än fel!...Så orkade jag inte hålla på och skriva in mig.

Det negativa beskedet från skolan gjorde Caroline besviken. Även om hon visste att det skulle vara tufft att ha ett barn och gå i skolan ville hon själv fatta beslutet om det var möjligt för henne att använda sina resurser till utbildning. Tanken på att börja om skolan nu efter så lång tid är inget som lockar Caroline. Hon anser numera att det är jobbigt att i efterhand försöka komma igen. Det tycks som om den negativa självbilden skolan givit henne av att tidigt föräldraskap kan vara hämmande för utbildning och att hon tillhör en problemgrupp har etsat sig fast. Genom att Caroline väljer bort

studier och istället söker arbete har skolan omedvetet medverkat till att hon i dag har begränsat sina möjligheter att öka sin kompetens och få ökat framtida handlingsutrymme.

Anette 24 år, från Växjö gick ut grundskolan med betygssnittet 0,6. Anette fick praktik på ett café och var där i nästan ett år, sedan läste hon på Liber Hermods vuxenutbildning och när hon var 19 år blev hon gravid. Anette har även försökt att studera efter att ha fött barnet men det fungerade inte. Detta berodde på flera faktorer. Arbetstiderna fungerade inte med dagistiderna och Anette hade året innan hon födde barnet blivit utsatt för en våldtäkt vilket skakade henne djupt. Att finna ett arbete som ensamstående mamma är svårt. Om förutsättningarna att som ensamstående mamma kunna erhålla ett arbete berättar Anette:

Det är inte lätt att få arbete när man har en fyraårig gammal dotter...Senaste intervjun jag var på, där jag skulle ta en städanställning...Jag har ju goda meriter när det gäller städning, jag har arbetat tidigare med trappstädning, byggstädning, kontorsstädning, fönsterputsning...men de tog en 60-årig gammal tant bara för att jag har barn.

Jessica 19 år, från Luleå, slutade efter att ha gått ett och ett halvt år på gymnasiet. Hon levde en kort period med fadern till hennes barn men är nu ensamstående. I dag är Jessica sjukskriven halvtid på grund av ryggbesvär och läser halvtid på komvux. Nu väntar hon på att hon skall fylla 20 år så att hon kan ta studielån och läsa klart gymnasiet på heltid på komvux. Om Jessica skulle välja att gå tillbaka till det vanliga gymnasiet skulle föräldrarna bli försörjningsskyldiga. Då skulle hon bli tvungen att flytta hem med barnet. Detta lockar inte Jessica.

Roland 18 år, från Östersund, lever i dag med sin sambo (som också är 18 år) och sin dotter på sju månader. Roland har gått individuella programmet på gymnasiet, men slutade när han fick reda på att han skulle bli pappa. Istället började han arbeta på en städfirma, men tre månader innan parets barn föddes varslades han. Då vände han sig till arbetsförmedlingen för att få hjälp men ingen där förstod hans situation som ensamförsörjare:

Och då säger platsförmedlaren att jag ska ta det lugnt. Tre månader innan hon beräknas födas. Jaha, ta det lugnt. Hur fan ska man tjäna pengar då? Tre på en lön. Det håller ju inte.

I dag praktiserar Roland och får en praktiklön vilken han tycker är alldeles för låg. Dock klagat han inte eftersom han är medveten om att det är ont om arbete och att nedläggningar hela tiden sker i Norrland. Roland är inte främmande för att ta vilket arbete som helst då han just nu inte anser att han befinner sig i en position där han kan välja fritt. När praktiken på sex månader är över skall Roland vara pappaledig i ett halvår så att hans sambo kan gå i skolan. I framtiden planerar Roland att flytta söderut i Sverige där det finns fler arbeten att få. Samtidigt som Roland pratar sig varm för industriarbete, eller nio-till-fem-jobb, så har han fortfarande drömmar om att bli skådespelare. Han funderar även på att läsa färdigt gymnasiet efter pappaledigheten. Han tycker att det känns svårt att gå tillbaks till gymnasiet eftersom klasskamraterna är mycket yngre. Roland berättar att framtiden började kännas oviss när han blev förälder för då var det plötsligt meningen att man skulle vara vuxen och inte enbart tänka på sig själv.

4.3.5 Att vara utsatt för kränkningar och mobbing

Flera av våra intervjupersoner har inte kunnat koncentrera sig på skolan eller kunnat uppleva glädjen med skoltiden eftersom skolkamrater genom kränkningar och mobbing gjort det svårt för dem. Skolverkets breda attitydundersökning (2002b) om skolan som även genomfördes 1994, 1997 och 2000 bland elever i åldrarna 15 till 18 år, visar en dyster bild där kränkningar och mobbing äger rum överallt i skolan. Framför allt sker trakasserier i informella läromiljöer som på skolgården och i korridorer. Var femte elev hade under undersökningsperioden blivit utsatt för knuffar. Var tionde elev hade blivit utsatt för miner eller grimaser, var tionde elev hade varit utsatt för slag flera gånger under året och var tjugonde elev hade flera gånger blivit utfryst eller utelämnad. Elever som ansåg sig vara mobbade av andra elever hade ökat mellan höst- och vårterminerna 2001 från två till fyra procent och andelen elever som ansåg sig vara mobbade av lärare hade ökat från fyra till sex procent. Mobbingen utgjordes oftast av verbala kränkningar. Ungefär var fjärde elev hade mött en benämning som tog fasta på etnisk bakgrund eller utseende.

Peter 19 år, från Helsingborg, gick sammanlagt två och ett halvt år på gymnasiet men avslutade aldrig något program fullständigt eftersom han kände sig deprimerad efter att ha varit utsatt för

mobbing. Han kan inte riktigt peka på varför just han blev mobbad; för enligt honom själv var han en vanlig kille. Mobbingen var en av orsakerna till att Peter under gymnasiet valde att sluta skolan helt:

Det tog mig fyra timmar att komma till skolan. Under åttan och nian var jag väl kanske 10 procent av skoltiden där. Det var rätt så grov mobbing, aldrig till slag och sparkar för då gav jag igen, men däremot allt annat det är värre. Det psykiska det är mycket värre tycker jag. Slag tar ju slut så att säga ...

Marita 21 år, från Luleå, har haft problem under hela sin skoltid. Hon hade minnesproblem och blev mobbad. När hon gick ut barn och fritidsprogrammet på gymnasiet kände hon att det var dags att flytta ifrån mobbarna på sin tidigare hemort. Eva bor i dag i Luleå och lever på sjukbidrag. Bidraget fick hon eftersom hon hade fel på lederna och för att hon hade minnesproblem. Eva känner sig ofta väldigt ensam. Hennes enda kontakt är mamman.

Evas drömyrke är make-upartist men tanken på att återvända till skolan skrämmer henne på grund av hennes tidigare erfarenheter av mobbing. Eva har därför jämkat sina drömmar och kommit fram till att hon vill praktisera som bibliotekarieassistent på något bibliotek.

Andrea 23 år, (från okänd ort) skriver i sin berättelse till Lunarstorm att hon var mobbad under hela sin skoltid. Detta har lett till att hon utvecklat panikångest och fobi och inte längre kan leva ett normalt liv. Hon är sjukskriven och kan inte ta ett arbete eftersom hon inte kan vara bland människor. Att gå i skolan var för henne psykisk tortyr. För att komma till rätta med problemet anmälde Andrea klasskamraterna och läraren som mobbat henne till rektorn. Detta resulterade i att hon själv fick sitta framför hela klassen, läraren och rektorn och berätta hur hon hade blivit mobbad medan alla inblandade låtsades vara ovetande.

Andrea har inget förtroende för "vuxna" och myndigheter i samhället eftersom ingen hjälpt henne när hon behövt det. Hon berättar att när hon får barn kommer hon aldrig att låta dem gå i en vanlig skola:

I dag är det ju ännu större klasser och ännu svårare att se mobbing. INGEN människa ska behöva gå till en plats där sånt förekommer!

4.3.6 Att ha missbruksproblem

Flera av de intervjuade har tidigt varit i kontakt med droger. De berättar att de började använda droger redan i de tidiga tonåren. I de flesta västeuropeiska länder har andelen ungdomar som prövat narkotika mer än fördubblats under 1990-talet. Andelen svenska ungdomar som prövat droger har ökat från tre procent 1989 till tio procent 2001 för att sedan minska något under åren 2001–2003 (Ungdomsstyrelsen 2003a).

Lotta 24 år, från Helsingborg gick ut barn- och fritidsprogrammet på gymnasiet med underkänt i samtliga grundämnen. Hon berättar att hon började missbruka amfetamin mest på grund av trycket från äldre kompisar när hon började på gymnasiet. Sedan fortsatte missbruket med nya vänner. Till slut var alla hennes kompisar missbrukare. Nästan ingen på skolan visste att Lotta knarkade:

Såg jag för jävlig ut då kom jag inte till skolan. Klasskamraterna märkte det för jag vägde 64 och plötsligt var jag nere på 34 kilo så de såg det ju. Jag sade att jag hade ätstörningar. Man skyller på allt man blir en bra lögnare för att skydda sig själv.

Missbruket var en av orsakerna till att Lotta inte klarade av att gå färdigt skolan. Hon säger att det är ett mirakel att hon orkade gå till skolan över huvud taget. Lotta anser att det är viktigt att gå i skolan men tror inte att hon själv kommer att återvända dit. I framtiden hoppas Lotta finna ett arbete där hon trivs. Hon vill gärna hjälpa andra behövande; sådana som hon själv har varit. Familj och barn är inget hon just nu planerar eftersom hon anser att hon först behöver bli "stark i sig själv".

4.3.7 Att vara född utomlands

Att vara ung, arbetslös och invandrare kan innebära att en person i samhället marginaliseras strukturellt och individuellt samtidigt som han eller hon stigmatiseras på grund av sin etniska bakgrund. Detta är något som varannan intervjuad med invandrarbakgrund i vårt material märkt av.

Under de senaste åren har arbetsmarknadssituationen förbättrats påtagligt för invandrare. Under åren 1997–2001 minskade arbetslösheten för utomnordiska medborgare från 33 procent till knappt 13 procent och för utomnordiskt födda från 23 procent till ca 11 procent. Invandrarna har dock en betydligt lägre sysselsättningsgrad än svenskfödda, 60 procent jämfört med 80 procent (AMS 2002b).

Att diskriminera betyder att göra åtskillnad mellan människor. Etnisk diskriminering i arbetslivet handlar enligt svensk diskrimineringslagstiftning om att:

En arbetsgivare får inte missgynna en arbetssökande eller en arbetstagare genom att behandla honom eller henne sämre än arbetsgivaren behandlar, har behandlat eller skulle ha behandlat någon annan i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning (1999:130).

Etnisk diskriminering i arbetslivet brukar dock ofta vara svår att bevisa eftersom frågan är känslig och mycket av diskrimineringen är omedveten och svår att påvisa. I den senaste förändringen av diskrimineringslagen har därför även ett stycke om indirekt diskriminering skrivits in. Detta betyder att:

En arbetsgivare får inte missgynna en arbetssökande eller en arbetstagare genom att tillämpa en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt men som i praktiken särskilt missgynnar personer med en viss etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Detta gäller dock inte om bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet kan motiveras av ett berättigat mål och medlen är lämpliga och nödvändiga för att uppnå målet (SFS 2003:308).

Ramid är 23 år och kommer från Helsingborg. Han har bott 13 år i Sverige. Ramid har gått klart svets- och plåtprogrammet på gymnasiet. Ramid berättar att han som invandrare haft svårt att behålla ett arbete eftersom han inte accepterar att bli behandlad annorlunda:

Jag var ensam utlänning av alla på jobbet. Allt jobbet hamnade på mig. Det blev slagsmål. 'Du är utlänning du vet inte hur vi jobbar'.

Ramid påpekar att det enda invandrarungdomar kan göra för att hjälpa sig själva är att söka arbete och inte förvänta sig hjälp från andra. Han fortsätter:

Gå och fråga i firmor. Väntar man på arbetsförmedlingen kan det dröja typ fyra-fem år . Det vet jag. Jag har praktiserat i två år och ingen riktig lön får jag. Jag får allt från 6 000–8 000 kronor i månaden. Egentligen ska man ta ut typ 12 000 raka pengar utan skatt.

Ramid berättar att han oroar sig för hur han ska komma ut ur den så kallade "praktikfällan" där han har suttit fast i två år. Ingen lyssnar på honom eller vill hjälpa honom. Ramid berättar att han inte längre vet vem han ska vända sig till. Han vågar inte söka andra arbeten för han vet inte om han får fast anställning där heller. Därför håller han sig kvar på praktikplatsen trots att han vet att han inte kommer att få anställning där.

Ramids vän, som även han är invandrare, har efter fyra års praktik utan erbjudande om fast anställning valt att flytta utomlands där han nästan omgående fick en anställning.

Vad Ramid inte berättar under intervjun, om det beror på skamkänslor eller ovetande är osäkert, är att han av arbetsförmedlingen är registrerad med diagnosen "intellektuellt arbetshandikappad"². Denna markering kan man få om man har gått i särskola eller om arbetsförmedlingens egna utredningar påvisat sådana symptom.

Zdenko är 32 år och från Landskrona. Han är äldst bland våra intervjupersoner. Han är andragenerationens invandrare från Jugoslavien och har levt mer eller mindre utanför i 13 år. Zdenko gick klart tvåårig ekonomisk linje samt en påbyggnadskurs på gymnasiet. Efter att ha avslutat gymnasiet 1989 skrev han in sig på arbetsförmedlingen. Han fick några tillfälliga arbeten och under 1990–1991 åkte han till sitt "hemland" Jugoslavien för att göra värnplikten. När Zdenko kom tillbaka blev han återigen arbetslös. Det var under den period i början av 1990-talet då ungdomsarbetslösheten på kort tid steg till dittills oanade höjder. Zdenko bodde hemma och levde på socialbidrag fram till 1994. Sedan deltog han i olika arbetslivsutvecklingsåtgärder och levde på Alfakassa. I dag år 2003 har Zdenko en timanställning i en mataffär. Även om arbetet är stressigt och han är tvungen att arbeta kvällar och helger med låg lön och osäker framtid så trivs Zdenko bra.

² Detta berättade Ramids arbetsförmedlare för oss efter intervjun.

Zdenko säger att han aldrig riktigt känt att hans långa arbetslöshetsperiod berott på att han är invandrare men han tror ändå att hans utländska namn spelat roll för hans chanser på arbetsmarknaden:

Jag kan språket, lever som en anpassad 'svensk'... så jag känner inte direkt någon rasism. Men jag har alltid en misstanke att jag inte får arbete på grund av mitt efternamn.

Hesni 24 år kommer från Libanon och har bott tolv år i Sverige. Hon bor i Helsingborg. Hesni har inte stött på diskriminering men har liksom Zdenko märkt att det hade underlättat jobbsökandet om hon hade haft ett svenskt namn:

När man skickar en ansökan...om jag skriver ett annat namn då får jag svar. Så fort de får reda på mitt namn så är det slut. De bryr sig inte ens om att svara. Det är bättre att man kontaktar dem per telefon eller går dit...just som invandrare så räcker det inte med att skicka ett papper.

4.4 I mötet med rättsväsendet

Som vi tidigare nämnt kan strukturella, sociala eller individuella faktorer eller en kombination av dessa leda till att ungdomar hamnar i en process som leder bort från förankring i det etablerade samhället och mot en osäker tillvaro med inslag av kriminalitet och svartarbete och klotter. Brå:s kartläggning av brottsutvecklingen de senaste åren visar att ungdomsbrottsligheten har minskat relativt kraftigt under åren 1995 till 1999. Ungdomar begår fortfarande samma typer av brott; skadegörelse, snatterier och inbrott är de vanligaste ungdomsbrotten (Brå 2001). I en undersökning som Ekobrottsmyndigheten gjorde 2002 visade det sig att åtta procent av svenskarna arbetat svart det senaste året. Bland ungdomar och egenföretagare låg siffran högre; kring 20 procent (DN den 15 maj 2002).

Nils 24 år, från Luleå, har nyligen avtjänat åtta månaders fängelsestraff för grov stöld av datorer. Stölden begicks tillsammans med kamrater. Han umgicks tidigare i ett kompisgäng som begick diverse stölder, inbrott och festade en del. Många av hans kompisar är i dag fast i droger och småkriminalitet.

Nils har en känsla av att alla i dag vet vem han är och att han inte är att lita på sedan fängelsevistelsen. Han har inte lyckats få något

jobb sedan han kom ut därifrån. Meritförteckningen har ett långt tomt avsnitt på åtta månader då han satt i fängelse och han har ingen arbetslivserfarenhet att hänvisa till när han söker arbete. Nils var på väg ut ur den kriminella banan redan då han åkte fast men han tycker att fängelsetiden faktiskt har hjälpt honom bort från kriminaliteten eftersom han under denna period fick tillfälle att slutföra sin gymnasieutbildning. Nu har Nils sysselsättning genom Aktivitetsgarantin.

Niklas 19 år, från Helsingborg, gick ut nian men saknade betyg i alla ämnen. Efter nian flyttade Niklas till en fosterfamilj eftersom han började bli mer och mer kriminell. Niklas höll vid samma tid på med bilstölder och inbrott. Brotten skedde mest på kvällar och nätter för det var då Niklas var vaken. Väl tillbaka från fosterfamiljen började han använda droger men slutade då han blev intagen på psykiatrisk mottagning efter att ha försökt skjuta sin mamma. Niklas menar att han i dag inte ägnar sig åt varken kriminalitet eller droger. Han har levt på socialbidrag i ett år och känner sig maktlös. Framtiden känns oviss och som något han inte rår över. Niklas tror inte att han kommer att arbeta på ett tag eftersom han inte tror att han kommer att få något arbete. Han har inte heller sökt något eftersom han menar att han inte har hittat något arbete som passar. Niklas skulle gärna vilja jobba inom industrin.

Tjänstemännens förslag till förebyggande åtgärder

På frågan varför vissa ungdomar väljer att ägna sig åt kriminalitet och svartarbete istället för att gå i skolan eller ha ett vanligt arbete menar tjänstemännen som kommer i kontakt med dessa ungdomar att det handlar om personer som känner sig utanför trots att de från och till befinner sig i sysselsättning. Dessa ungdomar strävar efter uppmärksamhet. Kriminalitet, svartarbete och illegalt klotter ger dem omedelbara behovstillfredsställelser utan några förpliktelser. Alternativa vägar blir för dem snabba vägar till "framgång" och symbolvärden för deras identitet. Så här berättar en projektledare om den alternativa vägen illegalt klotter:

Till slut blir klottret en del av ens identitet. Man har ju en 'tag' och sedan blir man känd. Ens kompisar vet knappt vad man ens heter utan man är graffitin och det är ju det man är känd för och därför är det inte lätt att bryta upp.

Flera tjänstemän påpekar att det både är ett stort individuellt problem men också ett samhällsproblem att ungdomar hamnar i kriminalitet, svartarbete eller illegalt klottrande eftersom dessa alternativa vägar gör att ungdomar känner sig tvingade att ställa sig utanför alla försäkringssystem och normer som gäller i samhället:

Jag kan se att bland de kriminella pojkarna... jag tror att de ser lite grann att de står utanför samhället, de kanske är inne och pluggar men att de ändå känner att de inte har fått komma in... Då vill man inte vara med och bygga upp ett samhälle eller verka för de goda krafterna längre utan tvärtom. (En socialsekreterare i Landskrona)

De ungdomar som är illegala klottrare är utanför allt. De har inte kontakt med någon. De går inte i skolan, arbetar inte och lever inte ens på socialbidrag... De begår brott... De börjar kanske sno lite burkar, man begär brott för att få ihop pengar till att måla och på något vis legitimera handlingar. Det blir ett normaltillstånd att vara ute och sno mat för att man får ingenting någonstans ifrån. (En projektledare i Växjö)

Många av dessa kriminella killar bor hemma, skiter i allting och har inget mål för framtiden med jobb eller någonting. ... De vill ju ha socialbidrag samtidigt som de vill få in pengar på kriminella grejer och mycket det här starta eget... Det är också mycket svartjobb. (En polisinspektör i Landskrona)

Många ungdomar som håller på med klottrande ser till sist detta som sitt legitima arbete. "Arbetena" ger dem en "konstnärlig kick" och möjlighet till en alternativ karriär där de legala vägarna tagit slut.

Droger och illegala alternativa vägar har ett nära samband konstaterar flera av de intervjuade tjänstemännen.

De intervjuade tjänstemännen som kommer i kontakt med kriminella ungdomar och sådana som löper risk att hamna utanför har flera förslag på hur man kan hjälpa dessa ungdomar.

En polisinspektör från Växjö menar att färre ungdomsbrott hade begåtts ifall poliser hade haft råd och möjligheter att via polisiära ungdomsgrupper arbeta med ungdomarna. Idén kom upp när polisinspektören var på besök hos polisen i Örebro. Där fick han en inblick i hur poliser i olika åldrar tillsammans med åklagare arbetade civilt med "allt från snatteri till mord inom ungdomsbiten". Verksamheten visade sig vara effektiv mot ungdomsbrottslighet och samtidigt också förebyggande. Polisen i Växjö väntar i dag på att det skall finnas tillräckliga resurser för att kunna starta en polisiär ungdomsgrupp.

Projektledaren i Växjö önskar att kommunen kunde anställa fler människor i projektet så att personer som brinner för den legala graffiti kan gå ut på skolor och prata med ungdomar innan de hamnar i detta utanförskap och utvecklar en identitet som klottrare. Problemet med ungdomar som klottrar är också många gånger att de inte är mogna att gå in på arbetsmarknaden och ta ett jobb åtta timmar om dagen. De som har dömts till stora böter blir ännu mindre motiverade att arbeta.

Polisinspektören från Landskrona menar att regeringen måste uppmärksamma att invandrare och svenskar inte har samma syn på brott och straff. Att en ung invandrare t.ex. blir dömd till övervakning ses inte av hans eller hennes föräldrar som ett straff utan enbart en begäran om att den unge skall vända sig till socialtjänsten.

4.5 I mötet med skolan

I dagens samhälle ställs det höga krav på kunskap och utbildning och det är vanligt att människor i första hand bedöms utifrån formella meriter (Utbildningsdepartementet 2003). Utbildningsnivån för unga människor har generellt sett ökat under de senaste årtiondena (SCB 2000). Samtidigt finns det en stor andel ungdomar som misslyckas och inte kommer till sin rätt i skolan. Antalet ungdomar som saknar högskolebehörighet har under de senaste åren ökat från 8,6 procent år 1998 till 10,5 procent år 2000 (Skolverket 2000).

Skolverket fick i sitt regleringsbrev för år 2000 i uppdrag att genomföra en studie av orsakerna till att elever lämnar grundskolan eller gymnasieskolan utan fullständiga betyg. De skulle även belysa varför en mindre grupp elever vid det individuella programmet inte går vidare till studier på nationellt eller specialutformat program. I rapporten "Regeringsuppdrag 8 – Utan fullständiga betyg" (2001) kommer Skolverket fram till att det framför allt finns tre anledningar till att avbryta studierna utan fullständiga betyg. Den främsta orsaken är brister i processrelaterade faktorer, dvs. faktorer som skolans personal kan påverka själva. Ofta utgörs problemen av bristande relationer mellan skolans personal, elever och föräldrar. Det kan också handla om bristande anpassning av arbetssätt till elevernas förutsättningar och behov. Skolpersonalen kan även ha fel förväntningar på eleverna och det kan finnas brister i sättet att

tydliggöra skolans mål och i kompetensutvecklingen av lärare. Den andra gruppen orsaker som diskuteras i rapporten är individrelaterade faktorer som t.ex. elevers sociala situation, invandringdomars korta vistelsetid i Sverige och olika typer av funktionshinder. Systemrelaterade faktorer som t.ex. betygssystemet har däremot enligt Skolverket inte någon avgörande betydelse för att förklara varför elever slutar sina studier utan fullständiga betyg.

Skolverket menar att det i huvudsak finns tre olika ungdomsgrupper som av olika anledningar inte går över från individuella till nationella program i gymnasiet: Ungdomar med olika typer av svårigheter, de som inte vill gå över till nationella program (för att de vill arbeta eller läsa på folkhögskola) och de som inte vet vad de vill och därför har en bristande motivation.

Viktor är 22 år och kommer från Luleå. Han hoppade av efter halva åttan men vet fortfarande inte varför. Det började med att han skolkade mer och mer och till sist slutade han helt. Mamman kontaktade socialtjänsten och samtal fördes en gång i veckan utan resultat. Viktor berättar att han trivdes bra i skolan med lärare och kompisar och att det inte fanns några särskilda problem där eller i familjen som påverkade avbrottet. Däremot hade han en klasskamrat som slutade terminen innan och var hemma. De hade varit kompisar sedan tredje klass och är så fortfarande. Viktor gick hem till honom i stället för till skolan. Viktors vänner har varierande sysselsättningar. Ett par är värre än han själv enligt hans egen jämförelse; de slöar mer än honom och bor dessutom hemma. Viktor har läst in grundskolan på komvux men ser ingen vits med att lära sig oväsentliga saker som t.ex. svenska och engelska. På senare tid verkar han ha insett att just svenska och engelska är allmängiltiga och nyttiga kunskaper även inom databranschen som han är väldigt intresserad av och som han tänker sig en yrkesverksam framtid i.

Tobbe 17 år, från Helsingborg, valde att hoppa av el- och teleprogrammet efter halva utbildningen. Orsaken var inte att han hade det svårt i skolan eftersom han hade betyget väl godkänt i nästan alla ämnen. Det handlade istället om att Tobbe som är Jehovas Vittne var rädd för att klasskamraternas prat om sex och bilar skulle skada hans tro.

De som vi intervjuat och som inte kommit till sin rätt i skolan (dvs. de som inte gått ut med fullständiga betyg) eller hoppat av skolan av olika anledningar, berättar att problemen blommar upp

eller förvärras under högstadiet. Under låg- och mellanstadiet har klassläraren och olika resurspersoner större möjlighet att väga upp t.ex. olika brister som ofta härstammar från bristande hemförhållanden, berättar en handläggare på en ungdomsförmedling i Luleå. När eleverna kommer till högstadiet mister de den nära kontakten med klassläraren. Det elevfokuserade arbetsättet som anpassas till elevers förutsättningar och behov försvinner också på högstadiet och eleverna blir mer lämnade åt sig själva. Detta är något som flera tjänstemän uppmärksammat. Enligt en studie- och yrkesvägledare från Luleå läggs mest resurser på låg- och mellanstadiet och hon anser därför att det inte är konstigt att problemen syns just på högstadiet. Under högstadietiden sker flera förändringar som påverkar eleverna. De måste börja ta ett större enskilt ansvar, de har inte samma klasslärare och de får också betyg för första gången. Detta leder enligt studie- och yrkesvägledaren till att vissa elever inte klarar av skolsituationen utan misslyckas på olika sätt. Ofta hoppas skolpersonalen att de olika problemen är tillfälliga och går över av sig själva. I många fall gör de det, men inte i alla och det är de som blir kvar utanför.

Tvillingarna *Petra* och *Anette*, 24 år, från Växjö gick båda ut grundskolan med betyget 1.1. Sedan dess har de båda levt på socialbidrag. För dem har problemen i grundskolan följt med ut på arbetsmarknaden. Systrarna berättar att de upplevde det som en stor skillnad att gå från mellanstadiet över till högstadiet. De trivdes inte med skolmiljön, storleken på klasserna eller med lärarnas arbetsätt:

När man gick i sexan då hade man en lärare som hela tiden var där och hjälpte när man inte förstod något. När man kom till sjuan då var allting jättestressat och man skulle byta lärare hit och dit och klassrummen, man skulle springa från höger till vänster och man har fem minuter på sig att ta sig till nästa lektionssal... och lärarna har inte tid att förklara heller.
(Anette)

Att blandas med de andra klasserna det tyckte jag var lite jobbigt, man ville ju ha sina klasskamrater. (Petra)

Josefine 18 år, från Luleå, gick ut nian med godkänt i enbart två ämnen, gymnastik och musik. Detta är inga särskilda intressen utan det är mer av en slump att hon inte fick betyget icke godkänt även i dessa ämnen. Hon började sedan individuella programmet men slutade efter ca två månader. Josefine berättar att hon hade en normal skolgång fram till högstadiet. Då började hon tröttna,

skolkade mycket utan uttalad anledning. Det blev för mycket läxor och för höga krav. Hon vill dock inte framställa sig själv som särskilt obegåvad eller misslyckad i skolan utan mest skoltrött. Hon gick till slut enbart till skolan för att träffa kompisar. Josefine har ingen klar bild om sin egen situation eller sin framtid. Hon säger själv att hon sovit bort tre år. När hennes kamrater gått i gymnasiet på dagarna har hon istället varit uppe sent på kvällarna och tittat på TV och sovit på dagarna. I dag upplever hon att hon med sin brist på utbildning saknar tillgång till yrken inom handel eller restaurangbranschen vilket hon är intresserad av.

För några ungdomar i vårt material fungerade inte högstadiet eftersom de kände att de blev en i massan.

Katrin 16 år, från Landskrona, berättar att skolkandet blev värre när hon började på högstadiet. Hon valde då att bli en "korridorsittare" tills hon till slut slängdes ut från skolan.

Jag brukade gå till skolan, men inte på lektionerna utan var där (i korridoren) och umgicks med folk och så. Alltså om man gick och skötte sig (var på lektionerna) så var det så himla tråkigt.

Andra upplevde skolan som väldigt teoretisk. Natalie, 19 år från Helsingborg som enbart har grundskola berättar:

Jag är mer praktiskt lagd och det skulle finnas lite mer alternativ för oss kanske. På gymnasiet borde det finnas lite mer praktiska utbildningar. Bara för att man har det lite jobbigt med det teoretiska är man inte dum i huvudet för det.

Att tröttna på skolan under högstadiet kan få allvarliga konsekvenser för framtiden. Så här berättar en arbetsmarknadssekreterare från Växjö om de ungdomar hon möter:

Det är inte en så ovanlig historia att det börjar gå ned för en på högstadiet när de berättar själva. Det gick bra fram till sexan och sedan började man skolka mycket. Sedan fick man börja på gymnasieprogrammet man kom in på eller individuella programmet och sedan har man inte gått klart gymnasiet eller på individuella programmet. Man har inte heller varit där så mycket. När de fyller 18 år söker de socialbidrag.

Att ungdomar trivs sämre på högstadiet nu än vad som var fallet på sjuttioalet är något som flera forskare uppmärksammat. De ungdomar som trivs sämst är pojkar och flickor från arbetarklassen (se t.ex. Englund–Ericson 1994 eller Berggren 2001).

Några av våra intervjupersoner försökte komma igen genom att läsa vidare på det individuella programmet på gymnasiet men de

flesta hoppade av efter kort tid eftersom de inte ansåg att de hade viljan, motivationen eller förutsättningarna för att klara av utbildningen.

Hur kan skolan på ett bättre sätt hjälpa unga i riskzonen?

Niklas 19 år, från Helsingborg, menar att ungdomar med hög frånvaro kan lockas tillbaka till skolan om de får paus från skolan för att göra någonting annat när skoltröttheten infinner sig:

*Det är viktigt att de sätter igång en med någonting och inte bara skiter i...
Praktik hade nog varit bra.*

Katrin 16 år, från Landskrona, anser att dagens lärare behöver engagera sig mer för sina elever och deras arbetssätt borde vara mer individuellt anpassat än vad det är i dag:

Liksom man märker vilka som tycker om att arbeta med ungdomar och vilka som bara är där för pengarna tills de [på fritiden] får göra vad de vill vad de tycker är roligt. Jag har alltid tyckt om skolan men det är till en viss gräns... alltså det borde vara lite mindre klasser, individuellt och så. Vissa behöver mer hjälp och vissa behöver inte.

Några tjänstemän påpekar att det individuella programmet inte passar alla ungdomar och att vissa ungdomar skulle behöva ännu mer individuellt anpassade program:

Det jag upplever är att det finns en del ungdomar, av dem som jag har kontakt med, som behöver ännu mer individuellt anpassat...Det blir svårt för dessa ungdomar att ordna det och det kan ta dem flera månader att hitta rätt. (En socialsekreterare i Landskrona)

4.6 I mötet med arbetsförmedlingen

De flesta ungdomar vi mött och de som skickat texter till oss har negativa erfarenheter av arbetsförmedlingen. De anser att de inte fått någon hjälp alls därifrån. Så här säger några ungdomar:

Arbetsförmedlingen fungerar värre än mitt kylskåp. Det är helt värdelöst. De anstränger sig inte ens. När väl jobben kommer in så plockar de ut några som de tycker är värda jobben. (Tomas, 19 år från Växjö)

Nämen typ man söker efter det yrke man vill ha, som svets- och plåtslagare och efter tre fyra år och man får inte det. Sen efter det säger de 'det är inte vårt fel.' (Ramid, 23 år från Helsingborg)

De borde ha lite mer att välja på...jobb, kurser...allt möjligt sådant. (Caroline, 18 år)

Dennis 23 år, från Östersund menar att arbetsförmedlingen är dålig på att informera om t.ex. A-kassa. De jobb som utannonseras på arbetsförmedlingen är dessutom utom räckhåll för unga som Dennis. Man måste ha arbetslivserfarenhet och helst vara lika gammal som arbetskamraterna, i trettiofemårsåldern.

Under den första tiden som en ung person är inskriven vid arbetsförmedlingen är det väldigt mycket självservice, vilket är något som många av de intervjuade ungdomarna tycker är fel.

Linda 23 år, från Växjö, har varit arbetslös i ett år. Hon berättar att hon aldrig har blivit kallad till samtal med någon handläggare eller fått papper hemskickat om lämpliga arbeten hon bör söka. Hon har numera insett att när hon är inskriven på arbetsförmedlingen får hon sköta allting själv.

Att skriva in sig på arbetsförmedlingens datorer och söka arbete via datorer kan tyckas väldigt enkelt, men för ungdomar som slutat grundskolan utan dataerfarenhet eller för dem som har läs- och skrivsvårigheter kan det vara ett väldigt stort hinder. En arbetsmarknadssekreterare i Växjö säger:

Du kan tänka dig själv om man har haft det tufft och jobbigt i skolan. Man kanske har läs- och skrivsvårigheter. Jag menar det är ju ett jättesteg för dem och ett stort hinder. Sedan missar man något, man orkar inte och man vet inte hur man ska göra och det finns ingen att fråga...man skiter i att skriva in sig och så tror man ändå på något sätt att man är inskriven på arbetsförmedlingen, sedan när man går tillbaks så 'nej men du är inte inskriven här' och man blir kallad på någon träff och den går man inte på och då är man avskriven så det bara ryker om det.

När ungdomarna skrivit in sig och två månader gått kallas de till ett stormöte där de informeras om vilka regler som är viktiga att ha i åtanke som arbetslös. En arbetsförmedlare från Helsingborg berättar att hon och hennes kollegor är medvetna om att många ungdomar inte mäktar med detta stora flöde av information som ges på mötena:

Det är ju mycket att sätta sig in i för en som inte kommit i kontakt med arbetsförmedlingens regler. Man får prata om det rätt så många gånger. A-

kassans regler ställer rätt så höga krav på den arbetssökande, mycket högre krav än vad de är medvetna om faktiskt.

En platsförmedlare från Växjö berättar att stormöten skrämmer bort många ungdomar. En handläggare vid ungdomsförmedlingen i Luleå menar att ett stort problem för många av de ungdomar som kommer till dem är avsaknaden av sociala nätverk och social kompetens. Många ungdomar saknar kontakter via föräldrarna eftersom dessa ofta själva är arbetslösa eller enbart har svag förankring på arbetsmarknaden. Det är många som helt saknar referenser och arbetslivserfarenhet att hänvisa till när de söker jobb och då är det svårt att få sitt första arbete. Ibland saknar ungdomar det grundläggande som att komma i tid, eller alls dyka upp, till arbetet. Flera ungdomar har utvecklade negativa sociala nätverk påpekar handläggaren. De ingår i kompisgäng där många är arbetslösa och där arbetslöshet mer eller mindre ses som normal tillståndet. Dessa ungdomar definierar sig själva med var de hänger på dagarna eller vilka intressen de har.

Fredrik 19 år, från Borås, skriver till Lunarstorm att han deltog i ett stormöte när han hade hoppat av gymnasiet på grund av skoltrötthet. Detta stormöte gjorde att han blev ännu mer ivrig att bojkotta skolan:

Där pratade de om val i livet, hur underbar skolan är och hur viktig. Jag anser mig vara en väldigt intelligent person, och tycker att den propagandan var VÄLDIGT stötande. De behandlar oss som handikappade människor, gav övertydliga vinklar om att vi borde söka in på skolan igen, för att arbetsmarknaden är inget ställe för oss att vara på. Sånt gör mig förbannad. Vad är det för fel på Sverige? Jag är 19 år och VILL arbeta! Jag vill inte ha socialbidrag eller nått annat, jag vill jobba, jag vill göra rätt för mig. Men den chansen får jag inte. Varför, frågar jag?!

Hur kan arbetsförmedlingar på ett bättre sätt hjälpa unga utanför?

Arbetsförmedlingar arbetar utifrån sitt uppdrag och för att de skall lyckas med detta är de beroende av att kontakter och samverkan med andra myndigheter fungerar väl. Följande säger en arbetsförmedlare i Helsingborg:

Vi samverkar en del med kommunen men det kanske behöver knytas ihop ytterligare för att det inte ska uppstå något glapp mellan deras insatser och arbetsförmedlingens insatser. För det handlar ju mycket om en

bedömnings sak när man står till arbetsmarknadens förfogande och vem som ska göra vilka insatser. Och där är ju även försäkringskassan en part i det med ungdomar som har varit sjukskrivna under en period.

Andra åtgärder som föreslås är att olika myndigheters arbetsmetoder borde vara mer flexibla när det gäller ungdomar eftersom de har lätt för att försvinna på vägen:

Att man på något sätt suddade ut lite gränserna när det gäller ungdomar. Att man jobbade tillsammans och att man inte blev skickad från den ena till den andra. Det är så lätt att man då försvinner på vägen... Ibland kunde det vara bra att ha en psykolog så att man på ett smidigt sätt kunde samarbeta... och sedan det här samarbetet med skolan. När någon vill hoppa av skolan... för då frågar man alltid dem 'har du pratat med syon eller med kuratorn eller någon?'. För det ska ju vara en överenskommelse att man ska sluta. Det hade varit bra att man ringer från skolan, vilket har hänt ibland, och talar om att nu kommer det en tjej eller kille som vill skriva in sig. Då kan vi boka in en tid så att killen och tjejen först kommer till arbetsförmedlaren och slipper den här vägen med inskrivning och att man blir lämnad åt sig själv de första två månaderna till att söka jobb. (En platsförmedlare från Växjö)

En platsförmedlare från Växjö berättar att arbetsförmedlingen kunde göra flera saker för att fånga upp ungdomarna. De kunde informera på skolor om rättigheter och skyldigheter på arbetsmarknaden för att förebygga att unga hamnar utanför:

Jag har ju jobbat med ungdomar i perioder tidigare men då hade arbetsförmedlingen information ute på skolorna innan vårterminen slutade. Då hade vi järnkoll, då visste vi precis i slutet på våren hur många som gick ut.

En platsförmedlare i Växjö menar att AMS ser för snävt på arbetsförmedlingens roll:

Inom AMS har man en väldigt övertro på det här med självservice. Man tror att en stor del av de arbetssökande är självgående och man glömmar bort lite de här som inte är det... Filosofin för Arbetsmarknadsverket är ju att man lägger ut väldigt mycket ansvar på den enskilde, så vi får mer eller mindre höra att det finns ingen anledning att hålla på och jaga folk utan bara bort med dem... lite så... och lite så att man säger det är inte Arbetsmarknadsverkets uppgift. Det är väldiga gränsdragningar och det tycker jag det blir mer och mer utav. (En platsförmedlare från Växjö)

Några ungdomsförmedlare från Gävleborg skriver till utredningen att arbetsförmedlingarna behöver hjälp av andra för att kunna sköta

sina arbetsuppgifter på bästa möjliga sätt. Några av förslagen är att arbetslivet måste diskuteras mycket mer i skolan och att extraresurser läggs in tidigt i skolan:

I dag är det som två olika världar – man går ur skolan och kommer i något okänt – ska jag ta hand om mig själv!!! Detta är inget problem för det stora antalet men många är helt vilse.

Skolan är i dag alltför tuff för både elever och lärare med för stora klasser och för få lärare samt andra vuxna som finns till för eleverna, vilket leder till att elever försvinner i mängden och att lärarna inte räcker till med resultat att eleverna går igenom skolan utan att klara av att ta till sig det som lärs ut.

Andra förslag från ungdomsförmedlarna är att alla ungdomar borde få samma ersättning, att ungdomar inte skall behöva vänta till att bli 20 år för att ta del av arbetsmarknadsåtgärder och att ungdomar utan slutbetyg skall försörjas av kommunen och inte av arbetslöshetsersättningen på studerandenivå.

4.7 I mötet med de kommunala åtgärderna

Den som är mellan 16 och 17 år gammal och som inte går i skolan eller arbetar kan via kommunens arbetsmarknadsenhet eller något aktivitetscentrum få möjlighet att praktisera, gå vissa datakurser samt lära sig att söka jobb. För 18–20 åringar finns de Kommunala ungdomsprogrammen (KUP) och för 20–24 åringar finns Ungdomsgarantin (UG). I Luleå berättar en tjänsteman på kommunens ungdomsförmedling att man arbetar med ungdomar upp till 25 år. Det spelar ingen roll om ungdomar anvisas från KUP eller UG. Alla får ett individuellt bemötande där de möter en handläggare. Handläggarna skapar tillsammans med den unge en handlingsplan som kan innehålla praktik, utbildning eller andra kompetenshöjande aktiviteter som leder fram mot arbete och egen försörjning. Växjö kommun arbetar på liknande sätt men här ses KUP och UG som arbetsmarknadsenhetens uppgift. En arbetsmarknadssekreterare arbetar med motivations- och kartläggningssamtal samt håller i en söka-jobbgrupp medan ungdomskonsulenter arbetar med att få ungdomarna till åtgärderna.

I Helsingborgs kommun finns två personer som arbetar som praktikförmedlare. Dessa personer är anställda av kommunen men har sin arbetsplats förlagd till arbetsförmedlingen. I Landskrona kommun fattar arbetsförmedlingen beslut om vem som skall gå på

praktik och sedan skickas ungdomarna till Landskronas Datortek och aktivitetscentrum som tilldelar dem praktikplatser.

En praktikförmedlare från Helsingborg berättar att det i dag kommer färre och färre ungdomar under 20 år till KUP:

Ända tills för två år sedan hade vi många fler ungdomar som var 17–20 år. Då kunde vi ha upp till 200 utan vidare. Så jag vet inte vart de tar vägen uppriktigt sagt... och det har ju mattats mer och mer... just den här gruppen. De sätts upp på listor för information men de flesta dyker inte upp. Får de reda på att det är en praktikplats det gäller så är de inte intresserade utan då försöker de ta tag i det på egen hand.

Vart ungdomar som inte går på KUP tar vägen är enligt denna praktikförmedlare osäkert. Hon tror att de antingen bor hemma, försörjs av föräldrar och gör ingenting eller att de arbetar svart för att försörja sig. En studie- och yrkesvägledare från Luleå menar att de verkligen svåra eleverna behöver mycket mer stöd än vad ungdomsförmedlingar och praktikföremedlarna i dag kan ge. Dessa ungdomar dyker exempelvis inte självmant upp på praktikplatser. Det har inte så mycket med sysselsättningen att göra menar studievägledaren utan framför allt har de ett spolierat självförtroende efter mängder av misslyckanden. Psykologen har mest stött på killar i denna situation och de har mycket svårt att uttrycka vad de vill. Det har liksom gått för långt, de orkar inte ens gå upp på morgnarna.

En arbetsmarknadssekreterare från Växjö berättar att det inte går att ha föreställningar om att alla ungdomar passar för dagens åtgärder eftersom det finns ungdomar som absolut inte fungerar i någonting och som myndigheter inte har någon bra sysselsättning för:

För dem handlar det om att de inte kommer upp på morgonen, de kommer i konflikt dag två och då vill de inte gå dit mer. De är livrädda för att göra någonting nytt och det kanske skulle behövas en handledare som är med från att väckarklockan ringer och hela dagen... Den klickan med sådana finns ju också, där vi inte kan säga att här är ett missbruk eller här är det sjukdom och det kan mycket väl vara så att de gått utan sysselsättning i flera år.

En handläggare på en ungdomsförmedling i Luleå påpekar att dagens ungdomar som sedan barnsben tränats av skolan och andra att arbeta i mindre grupper aldrig riktigt får lära sig att stå på egna ben. Detta kan medföra att de klarar sig dåligt på arbetsmarknaden.

Flera tjänstemän har märkt att ungdomar efterfrågar andra åtgärder än enbart praktik:

Det finns ju ungdomar som kanske gått ett individuellt program under två år och under tiden blivit erbjuden praktik och sedan kommer de hit och ska ha sin femtielfte praktik och det är inte konstigt om de är trötta på det. (En ungdomskonsulent i Växjö)

Hur kan praktikförmedlare och andra som arbetar med praktik på ett bättre sätt hjälpa ungdomar?

Många av tjänstemännen berättar att det känns frustrerande att myndigheter i dag saknar resurser och instrument som passa alla grupper av ungdomar i samhället. De påpekar att det är en tendens att arbetsmarknadsåtgärder för ungdomar blir färre och färre och att det är förödande att fler och fler ungdomar infogas i övrig verksamhet som Aktivitetsgarantin:

Ungdomarna är i början på sitt yrkesverksamma liv och kan inte sitta med äldre som har höftproblem och är utbrända. (En ungdomskonsulent i Växjö)

Tjänstemännen påpekar också att det är fel att nonchalera ungdomars hälsotillstånd, som om alla var friska och starka att ta vilket arbete som helst:

En ungdom som varit arbetslös ett tag mår ju skitdåligt. Det är viktigt att inte se det som att det är lättjo att vara arbetslös när man är 22–23 och att man kan få ett arbete när man vill, för de har det oerhört jobbigt, bara efter en tid även om man är ung. (En arbetsmarknadssekreterare i Växjö)

Flera av de tjänstemän som arbetar med olika åtgärder efterlyser medel för att kunna ha mer tid med varje enskild person. Så här säger en arbetsmarknadssekreterare från Växjö:

Det som jag tror att många av de här ungdomarna behöver är dels tid, man kan inte tro att det löser sig på tre månader, utan det kan vara år att komma in i rutinerna och få saker att fungera. Det kan ofta handla om andra underliggande saker som de inte berättar för oss. Och sedan behöver de en kontinuitet av vuxna människor tror jag i den här sysselsättningen. Att de träffar den här personen varje dag, att kunna lösa en konflikt på en arbetsplats. Det är ju många som säger upp sig och 'jag går aldrig mer dit och de tycker inte om mig'... De är skiträdda... De vågar inte söka jobb för de vet inte var på kuvertet man ska skriva adressen, de vet inte hur datorn riktigt fungerar eftersom de hoppat av

ettan på gymnasiet. Många av de här ungdomarna i den här lilla klicken behöver mer stöd än vad vi tror för det är också väldigt genant att säga 'jag vet inte hur man gör'.

En praktikförmedlare i Helsingborg påpekar dessutom att det är viktigt att praktikförmedlare kan ta hjälp av studie- och yrkesvägledare för att göra en ordentlig analys av läget och för planering.

4.8 I mötet med socialtjänsten

Mer än var tredje av dem vi intervjuat lever på försörjningsstöd. De flesta tycker att det är bra att denna trygghet finns samtidigt som många känner skam och skuld för att de befinner sig i denna situation där de inte kan försörja sig själva.

Samtliga tjänstemän berättar att de flesta av dem som de möter inte tycker om att leva på försörjningsstöd utan hellre vill ha ett arbete:

Det finns ingen hos oss som sitter och säger 'jag har det bra, jag glider runt och jag är med polarna' utan de tycker det är jättejobbigt att inte göra någonting, att inte vara någon, att inte ha någon planering, att inte ha några pengar, att leva på socialbidrag...och många pratar också när de är 19-20 'nu är jag så gammal, nu är det för sent', det säger många. (En arbetsmarknadssekreterare i Växjö)

Kalle 19 år, från Helsingborg, anser att det är bra att försörjningsstöd finns för annars hade han varit uteliggare. Samtidigt påpekar han att det är sorgligt att unga arbetsföra människor skall tvingas till ett sådant meningslöst liv. Han säger:

Jag tycker inte det är så jävla kul. Jag lever ju mycket fattigare än alla andra... sen är det inte så kul att leva på andras pengar heller. I dag får jag 2 700 plus lägenheten. Man får klara sig men det är ju inte så att jag kan köpa nya kläder utan bara mat och andra viktiga grejer...Det känns rätt tråkigt att det är så. Det hade varit skillnad om jag varit kanske 40 och inte orkar jobba och bara vill leva på socialbidrag. Men fan jag vill ju leva och ha det bra ställt.

Kalles tillvaro har alltmer kommit att präglas av en känsla av uppgivenhet och meningslöshet.

Syskonen Petra och Anette från Växjö anser inte att det finns någonting positivt med att inte ha ett arbete och leva på socialbidrag. De säger:

Socialbidrag det ger ju inga pengar man kan inte göra någonting så man har ju skulder... Man har ju inte råd att köpa kläder och maten är ju så jäkla dyr i dag... Men det är ju bra att socialbidrag finns, annars hade ju varenda en legat på gatan. (Petra)

Pengarna räcker inte till. Det går ju inte runt... Man får inte heller ha vissa grejer som är lyx som till exempel tv och video. Likadant körkort och bil är ju praktiskt taget omöjligt. (Anette)

De flesta av dem som lever på försörjningsstöd vill helst ha ett arbete. Många har dock svårt att se lönsamheten i att kombinera socialbidraget med ett deltidsarbete:

Det svåra ligger i att motivera dem att t.ex. arbeta 30% och komplettera med socialbidrag och då säger de 'vad fan ska jag gå och jobba, en till två dagar i veckan och ändå inte få mer pengar. (En lärare i ett projekt för socialbidragstagare i Helsingborg)

Hur kan socialtjänsten på ett bättre sätt hjälpa ungdomar ?

Socialtjänstemännen, liksom övriga tjänstemän vi intervjuat tycker att det är mycket allvarligt att ungdomar hamnar utanför skola och arbetsmarknad. Det har inte framkommit så många synpunkter på hur socialtjänstens arbetssätt borde förändras. Det enda som borde åtgärdas enligt de intervjuade tjänstemännen vore att samma sorts klienter hamnar hos samma tjänstemän och att unga socialbidragstagare borde aktiveras mer än vad som är fallet i dag. Det sämsta som kan hända är att ungdomarna går hemma och bara kvitterar ut pengar:

Det sätter så stora problem i rotation när man månad efter månad går hemma och inte hittar meningsfullhet i tillvaron, inte får moroten till att gå vidare ... att inte känna sig sporrade att ta nästa steg utan att det ska komma som någon trollkonst inifrån. (En lärare i ett projekt för socialbidragstagare)

Enligt några tjänstemän borde socialtjänsten också arbeta annorlunda eftersom deras klienter ser annorlunda ut än för ett decennium sedan:

Jag tror att i och med att många människor hamnar i kläm mellan arbetsförmedlingen och socialförvaltningen så krävs det att utbildningen inte helt fokuserar på omhändertagandet och på problemlösning. Vi har en stor grupp socialbidragstagare som har det största hindret att de inte har något jobb. Man skulle kunna lägga om en del av utbildningen på socialhögskolor så att man jobbade med karriärsplaneringar eventuellt

eller annan typ av motiverande verksamhet, att det fanns med som en liten bit så att man kan ha ett alternativ till sin yrkesroll.

4.9 Samverkan kring unga utanför

Våra intervjuer ger många olika exempel på levnadsöden runt om i landet. Det finns vissa gemensamma förklaringar som vi grupperat beskrivningarna utifrån. Vi har också försökt relatera ungdomarnas berättelser till förändringar i det omgivande samhället. Ibland haltar dessa jämförelser med de generella trenderna mer än annars eftersom det är en mycket speciell grupp av unga människor vi har intervjuat. Vi tycker ändå att dessa jämförelser kastar ett visst ljus över dessa ungdomars. Vi har även försökt ta till oss, och redovisa, de olika tjänstemännens uppfattningar och idéer eftersom de som dagligdags arbetar med de unga utanför borde ha en god uppfattning om vad man kan göra åt problemet. Erfarenheterna från våra intervjuer visar dock att det finns tydliga brister i samhällets bemötande av de unga utanför och att detta återspeglas i tjänstemännens uppfattning av problemet. Tjänstemännen arbetar utifrån sina direktiv, med sina professionella kunskaper och med sitt ansvarsområde. Eftersom det inte finns någon som har ett övergripande ansvar för de unga utanför saknas personer med praktisk erfarenhet av arbete med hela den målgrupp som vi undersökt.

Vi har intervjuat dem som arbetar inom skolans individuella program, socialtjänsten och arbetsförmedlingen för att se hur de samverkar kring de unga utanför. Gymnasieskolan har ett ansvar att erbjuda alla unga upp till tjugo års ålder en gymnasieplats och med anledning av detta ansvar har Skolverket undersökt vilka rutiner gymnasieskolorna använder sig av för att hålla reda på situationen i kommunen. Skolverket menar att kommunerna har relativt god kontroll på övergångarna mellan grund- och gymnasieskolan. De har dock svårt att redovisa några samlade bilder av vilken sysselsättning ungdomar i åldern 16–20 år som inte går i gymnasieskolan har, eftersom de saknar ett fungerande informationssystem och för att ansvaret för att tillhandahålla sådan information inte finns tydligt nedtecknat i lagstiftningen. En annan kritik som Skolverket framför är att olika kommuner tolkar regelsystemet olika vilket innebär att de erbjuder utbildning på gymnasiet på olika sätt, vissa kommuner erbjuder det kontinuerligt

och upprepar erbjudandet till alla dem utanför under 20 år, andra gör så endast i samband med övergången från grundskolan eller vid avbrott i gymnasieskolan. Vissa kommuner saknar rutiner för de elever som får sin utbildning i en fristående skola, på ett behandlingshem eller avbryter studier vid skolor i andra kommuner än hemkommunen (Skolverket 2002a).

Gymnasiekommittén menade på grundval av Skolverkets undersökning att de bestämmelser om kommunalt uppföljningsansvar som tidigare fanns i skollagen, före införandet av det individuella programmet 1992, var bättre och därför borde återinföras. I de tidigare bestämmelserna angavs ett antal åtgärder som kommunen var skyldig att erbjuda de ungdomar som inte hade fast anställning eller studerade i gymnasiet och att kommunen hade en skyldighet att hålla sig underrättade om hur ungdomarna var sysselsatta (SOU 2002:120).

Tjänstemännen i de olika kommunerna vi varit i kontakt med saknar en samlad bild av vad de ungdomar som inte går i skolan eller arbetar har för sysselsättning. Uppgifterna om vad de ungdomar gör som inte går i skolan eller arbetar finns i dag istället utspridda hos olika tjänstemän inom olika myndigheter. Intagningsnämnden vet t.ex. hur många ungdomar som skulle ha sökt till gymnasiet varje år och hur många som kommit in. Assisterer till rektorer och studievägledare på skolorna vet oftast varför enskilda ungdomar inte kommit till utbildningar eller varför de hoppat av. Ibland vet de t o m vad ungdomarna gör någon tid efter att de har hoppat av skolan. Det finns ingen samlad statistik hos skolpersonalen men varje fall registreras och dokumenteras och kan vid behov räknas om till siffror. Arbetsförmedlingen, socialtjänsten och polisen har självklart också uppgifter om vilka deras klienter är. Varför finns det då ingen samlad statistik tillgänglig? Framförallt handlar det om att sammanställningen tar för lång tid att genomföra. Detta saknas det resurser till. En studie- och yrkesvägledare från Landskrona berättar att han var en av dem som samlade in siffror till Skolverket när de gjorde sin undersökning om det kommunala uppföljningsansvaret år 2001. Han säger att det tog lång tid att gå igenom olika arkiv men att det var mycket givande. Studie- och yrkesvägledaren menar också att om han hade haft mer tid skulle han ha tagit fram vilka dessa ungdomar är, t.ex. vad gäller kön, etnisk och social bakgrund. De vi intervjuat tycker även att det är svårt att avgöra vem som skulle ansvara för att en sådan statistik tas fram. Det saknas resurser för

denna uppgift. Knappt någon av de intervjuade tjänstemännen anser att detta är hans eller hennes arbetsuppgift.

På frågan "Hur skulle Ni vilja organisera ett uppföljningsansvar?" visade det sig att flera av de intervjuade tjänstemännen inte riktigt visste vad det kommunala uppföljningsansvaret innebar i sin helhet och därför hade de svårt att svara på frågan. När vi förklarade vad det innebär svarade tjänstemännen olika. En del tyckte att skolan skulle organisera det kommunala uppföljningsansvaret, andra arbetsförmedlingen och några socialtjänsten. Alla tjänstemän vi intervjuat instämmer i att ett bättre samarbete mellan olika delar av kommunen hade underlättat ett kommunalt uppföljningsansvar och att en kartläggning av ungdomar är viktig. Hur ett bra samarbete borde se ut råder det delade uppfattningar om. Dock anser de flesta att skola, socialtjänst, kommun och arbetsförmedling är de myndigheter som borde samarbeta eftersom de har kunskaper om de aktuella ungdomarna.

Några av de intervjuade tjänstemännen har utvecklat vissa rutiner för att samarbetet skall fungera bättre. En praktikförmedlare i Helsingborg vill se ett bättre samarbete med rekryteringsservicen på arbetsförmedlingen:

Det skulle vara sådana här givna kanaler. Att man samordnar allt på något sätt. Vi träffar ju ungdomar mer, vi vet lite mer om dem. På arbetsförmedlingen kommer de bort i mängden, det blir ju inte den där personliga kontakten på samma sätt.

En arbetsförmedlare i Helsingborg arbetar just nu i en ungdomsgrupp där arbetsförmedlingen och kommunen samverkar. Försäkringskassan var med i planeringsstadiet men backade då projektet inte fick EU-pengar. Arbetsförmedlaren berättar om samarbetet:

Vi har koncentrerat oss på att hjälpa ungdomar som har varit inskrivna på arbetsförmedlingen under längre tid än 12 månader oavsett var man bor i den här staden... Då träffas man på en aktivitet som varar under en och en halv dag. Här försöker man med hjälp av strukturerade övningar komma fram till hur man ska ta sig vidare, man försöker hitta sina egna resurser och tillgångar och sätter dem på pränt hur man ska kunna använda det... Sedan skall det då resultera i en handlingsplan och så ska vi då jobba utifrån den här handlingsplanen och att vi försöker bli rätt så konkreta 'vad vill man jobba med, vilka arbetsuppgifter, vilka företag kan man tänka sig' och så får man ta kontakt med de här företagen och så kan vi stötta upp med hjälp av vissa stöd.

Arbetsförmedlaren berättar vidare att arbetsförmedlingen även samarbetar en del med socialtjänsten men att detta samarbete inte riktigt fungerar på grund av socialtjänstens sekretess som i nuläget är ett hinder:

Nu försöker vi ta fram ett samtycke där man försöker häva den sekretessen just för tiden man är i projektet, att vi kan utbyta information...de klienter är ju aktuella som kunder både här och på kommunen och ibland blir det lite dubbelplaneringar.

Andra hinder i ett bättre samarbete är att olika myndigheter har olika utgångspunkter även om målet är detsamma, dvs. att alla ungdomar skall bli självförsörjande berättar arbetsförmedlaren, men också att tjänstemän har olika direktiv från sin arbetsgivare.

I Växjö samarbetar kommunen med arbetsförmedlingen. En arbetsförmedlare är utsedd som kontaktman för kommunen. På så sätt delar både arbetsförmedlingen och kommunen på uppföljningsansvaret. Detta har visat sig vara ett bra samarbete berättar en arbetsförmedlare:

Förra hösten kallade vi in alla ungdomar som slutat skolan i juni gruppvis och berättade om vad det finns för möjligheter om de inte får jobb. Och sedan är det ju ett väldigt tätt samarbete med anvisning till kommunal ungdomspraktik eller till Ungdomsgarantin...Vi pratade några ord med var och en om hur läget var och de som inte hade jobb gav vi tider så att vi träffade dem enskilt sedan och så gjorde man upp en handlingsplan då. Då brukar ungdomskonsulenterna vara med...Jag förmodar att vi gör något sådant i höst igen.

Några av de intervjuade tjänstemännen anser att det hade behövts en speciellt tillsatt person som har det samlade kommunala uppföljningsansvaret i kommunerna. På så sätt skulle den informella samverkan formaliseras. Då kunde olika myndigheter även vända sig till denna person och få råd. En socialtjänsteman i Landskrona berättar:

Möjligtvis skulle det behövas en kommunal samordnare som såg till att det fungerade. Om det skulle vara så att någon hamnade mellan stolarna så att någon kan avgöra var de skall tillhöra.

En studie- och yrkesvägledare från Luleå efterfrågar en motpart till antagningsnämnden. Hon tycker att det skulle vara bra med en central utskrivningsnämnd som håller koll på hur många som skrivs ut och vad de skrivs ut till, det vore ganska enkelt, och de skulle även informera dessa om vad de kan göra

Vem som skall ha ansvaret för att ungdomar inte skall hamna utanför råder det delade meningar om. Några tjänstemän anser att staten och kommunerna borde ha ett delat ansvar medan andra anser att detta enbart är kommunernas uppgift.

I en undersökning kring unga utanför i Eskilstuna i åldern 16–19 år som inte bedriver gymnasiestudier presenteras några förslag till organisation och rutiner för en framtida uppföljning av ungdomar (Nilsson 2003). Förslaget är att det startas en uppföljningsgrupp under avdelningen för Arbete och försörjning. Uppföljningsgruppen kan ha hand om gymnasieskolornas rapporteringar om vilka ungdomar som avbryter sina gymnasiestudier men också gymnasieintagningens rapportering om vilka ungdomar som inte påbörjar sina gymnasiestudier. Sedan gör uppföljningsgruppen utredningar om varje ungdom i samråd med denne. Uppföljningsgruppen skall hitta individuella lösningar och ansvara för att den unge personen erbjuds deltagande i passande verksamhet. Utredningen föreslår även en bättre och fördjupad samverkan mellan olika förvaltningar och arbetsförmedlingen.

5 Överväganden och förslag

Sammanfattning av förslagen

- 5.2.1 Vi föreslår att varje kommun ska ha en lagstadgad skyldighet att skapa en organisation som ansvarar för att aktivt söka upp och ge stöd till alla unga utanför under 20 års ålder. Stödet ska syfta till att ge kompetens för vidare studier och arbete. Vi föreslår att de medel som i dag används inom AMS anslag till KUP fördelas till kommunerna. Vi föreslår också att berörda myndigheter ska vara skyldiga att aktivt samverka. En statlig myndighet föreslås ansvara för uppföljning och metodutveckling samt föra nationell statistik.
- 5.2.2 Det behövs en fortsatt pedagogisk utveckling av såväl grund- som gymnasieskolan. Möjligheten till individuellt anpassad undervisning måste behållas och utvecklas vidare. Gymnasieskolan föreslås få större möjligheter att upphandla tjänster från andra aktörer såsom studieförbund och folkhögskolor. För att öka antalet lärlingsplatser föreslår vi att en särskild förhandlare utses som ska arbeta för att arbetsmarknadens parter träffar avtal även inom icke traditionella lärlingsområden. Vi föreslår även att ett portfoliosystem för validering av informellt lärande i exempelvis föreningsliv och internationellt ungdomsutbyte inrättas.
- 5.2.3 Alla myndiga personer måste kunna söka arbete med arbetsförmedlingens fulla stöd och ett personligt bemötande. Ungdomsgarantin för 20–25-åringar görs om så att alla deltagare garanteras en individuell handlingsplan inom 14 dagar, arbetsförmedlingen ges ökade möjligheter att skriva avtal med externa aktörer, medlen föreslås anvisas i egen anslagspost. Den särskilda folkhögskolesatsningen (SAGA)

för deltagare i Aktivitetsgarantin föreslår vi ska omfatta även långtidsarbetslösa unga under 25 år. Vissa arbetsmarknadsutbildningar ska kunna erbjudas 18-åringar liksom möjligheten till anställningsstöd.

- 5.2.4 Vi föreslår en snabbt genomförbar försöksverksamhet i ca tio kommuner för att utveckla arbetsmetoder och ta tillvara svenska och utländska erfarenheter i så kallade Navigatorcentra. Detta utvecklingsprojekt kan genomföras som en utvidgning av den satsning som idag görs av Ungdomsstyrelsen med medel från allmänna arvsfonden. Vi föreslår också att de erfarenheter som finns inom berörda organisationer för funktionshindrade tas till vara i försöken med Navigatorcentra.

5.1 Hur omfattande är problemet med unga utanför?

Vi har använt oss av uppgifter från inkomstregister som en indikator på antalet unga utanför. Vi har dessutom intervjuat unga som befunnit sig i denna situation samt personer inom olika myndigheter som arbetar med denna grupp unga människor. I utredningens direktiv liksom i flera tidigare arbeten, bl.a. näringsdepartementets rapport *Arbetskraftsutbudet och välfärden* (Ds 2002:30), användes intervjuundersökningen AKU för att göra preliminära beräkningar av gruppens storlek och dess förändring över tid. AKU visar att antalet unga personer som inte studerar, arbetar, aktivt söker arbete eller har någon annan känd sysselsättning vuxit markant under 1990-talet. Våra analyser kan inte bekräfta denna bild av en kraftig ökning av antalet unga utanför. Bland 16–19-åringarna kan vi tvärtom se att antalet personer utanför minskade fram till mitten av 1990-talet och först därefter kan vi se ett relativt kraftigt ökande antal 16–19-åringar utanför. Våra vidare analyser av denna grupp tyder dock på att deras problem är av mer övergående natur. Många återgår efter ett års utanförskap till studier under påföljande år. Bland 20–24-åringarna tycks problemen vara mer bestående. Många av dem som är utanför ett år är det även året därpå och en stor del av dem utanför två år fortsätter att vara utanför ett tredje år. Denna grupp, 20–24-åringar som varit utanför två år, har särskilt betydande svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Antalet 20–24-åringar som befunnit sig utanför

ett år ökade fram till mitten av 1990-talet och har sedan dess minskat men antalet är fortfarande inte nere på samma nivå som 1990.

I våra statistiska analyser har vi letat efter gemensamma drag bland dem utanför. Dessa analyser visar att vissa grupper har betydande överrisker att hamna utanför och att de har en mängd gemensamma problem. Vi har kunnat konstatera att gruppen som är utanför två år har betydligt större risker än andra jämförbara grupper att vårdas för missbruk, psykiatriska problem och självmordsförsök.

Den intervjuundersökning som genomförts inom ramen för utredningen ger en bild av hur några av de som lever utanför upplever sin situation, hur de hamnat där och om de själva ser några utvägar.

Sammantaget ger utredningens resultat en bild av samhällets misslyckande när det gäller etableringen av en relativt stor grupp människor. Vi har beräknat antalet personer utanför i åldrarna 16–24 år till ca 27 000 stycken under 2001. Vi har inte kunnat göra några mer exakta antalsskattningar av antalet personer som befunnit sig i denna grupp under hela 1990-talet men en uppskattning säger att antalet legat relativt stabilt kring 25 000–30 000 personer per år. Dessa unga människor har av en rad olika anledningar inte kunnat etablera sig inom de ordinarie system som samhället har att erbjuda. Vår uppfattning är dock inte att de huvudsakliga bristerna finns i varken de ungas eller samhällets ambitioner utan att de unga ofta fått ett omfattande stöd från samhället och att de verkligen försöker själva. De åtgärder vi föreslår har främst att göra med samhällets förmåga att se situationen utifrån dessa ungdomars synvinkel och att använda sig av ett mer långsiktigt och framåtsyftande perspektiv. Vi föreslår även en sorts kvalitets-säkringssystem för att garantera att inga unga hamnar mellan olika aktörers ansvarsområden och för att avläsa resultaten av satsningarna på lite längre sikt. Vi har också vissa förslag som utmynnar i en vidgad syn på utbildningen för dessa unga människor samt förslag om en försöksverksamhet för att bland annat stimulera kunskapsutveckling inom området.

Unga utanför utgör ett samhällsproblem som är värt att ta på allvar. Vi menar att det utöver den grupp ungdomar som har en så privilegierad situation att de kan välja mellan olika sysselsättningsalternativ, göra långa resor och som kanske får ett omfattande stöd från föräldrarna, finns en betydligt mindre grupp

unga människor som befinner sig utanför av helt andra skäl: De som vi mött i våra intervjuer beskriver sina vardagliga problem och våra statistiska analyser visar att denna grupp har tydliga överrisker för olika typer av allvarliga problem såväl på kort som på lång sikt. Det tar lång tid för dem att etablera sig i samhället. Utan att genomföra några egentliga beräkningar kan vi konstatera att dessa unga människor själva får utstå de viktigaste konsekvenserna av sitt utanförskap men att även samhället har mycket att vinna på att finna en plats för dem. Samhället har säkerligen redan lagt en avsevärd resurs för att försöka etablera dessa personer, men det har inte lyckats. Den enda lösningen som vi kan se är att lägga ännu större resurser på att etablera de unga utanför. Det kommer att kosta men det lönar sig säkert på sikt, även rent samhälls-ekonomiskt. Vad har den 30–35-åring som under stora delar av 1990-talet befunnit sig utanför för framtid? Vad har han eller hon kostat i personligt lidande och hur mycket har han eller hon kostat i enbart försörjningsstöd?

Vi påstår inte att det finns någon enkel eller billig lösning på problemet med unga utanför. Vi säger tvärtom att det här är ett komplicerat och svåråtgärdat problem men att samhället har allt att tjäna på att anstränga sig ytterligare för att försöka finna olika åtgärder för att minska antalet unga som befinner sig utanför.

5.2 Förslag

5.2.1 En uppsökande organisation med ett ungdomsperspektiv

Utredningens resultat ger stöd till en fortsatt utveckling av samhällets generella välfärdspolitik. Våra analyser visar att de sociala skillnaderna spelar in för att förklara utanförskapet bland unga människor. Resultaten ger stöd till en fortsatt utveckling av samhällets stöd till utsatta grupper. Integrationspolitik, socialpolitik, utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik riktad till ungdomar är de områden som ligger närmast till hands men även andra typer av ungdomspolitik är viktiga. Vi ser dock även att samhället saknar ett tydligt ungdomsperspektiv i bemötandet av de unga utanför. Det är väsentligt att den samlade ungdomspolitiken utvecklas så att den mer utgår från de ungas synvinkel. Många av de unga utanför som vi intervjuat känner att deras sätt att se på saker

och ting aldrig riktigt kommer fram när de hanteras av flera olika tjänstemän med olika professionell bakgrund och avgränsade ansvarsområden. Arbetsförmedlingen förmedlar arbeten till dem som är "jobbklara", socialtjänsten betalar försörjningsstöd till dem som är aktiva och skolan utbildar dem som vill och kan tillgodogöra sig utbildningen. Problemet för de unga människor som vi mött är kanske främst att de inte är jobbklara och detta kan bero på en mängd olika omständigheter, men ofta har de inte läst färdigt gymnasiet och det är väldigt svårt att motivera dem för vidare studier. Skälen till att de inte gått igenom gymnasiet varierar och detta är en viktig anledning att fortsatt utveckla den generella välfärdspolitiken. Men samtidigt ser vi att just dessa unga människor behöver ett extra stöd för att komma ur sin situation. Det behövs någon person som kan sätta sig in i den enskilde unge människans livssituation och hjälpa honom eller henne vidare till en mer etablerad position. Ett sådant stöd bör vara långsiktigt och personligt.

Vi kan inte föreslå någon enskild politisk reform som i ett slag skulle lösa problemet med unga utanför. Den politiska utmaningen är att skapa en organisation som gör att man som ung utanför får så individuellt stöd som möjligt av rätt instans med relevant kompetens och arbetsmetoder med sikte på en framtida etablering på arbetsmarknaden.

Eftersom gymnasiet inte är obligatoriskt måste alla, åtminstone vid 18 års ålder, ha rätt att med arbetsförmedlingens fulla stöd söka arbete. Det är nödvändigt med ett fortsatt arbete inom Arbetsmarknadsverket för att hitta former för ett ändamålsenligt individuellt stöd till unga som söker arbete. Arbetsmetoderna bör utvecklas i takt med arbetsmarknadens förändringar och arbetsgivarnas syn på utbildning. Det bör dock främst vara en kommunal angelägenhet att se till så att alla under 20 år kan finna en lämplig sysselsättning. Vi menar att det kommunala uppföljningsansvaret som tidigare återfanns i skollagen borde återinföras, förtydligas och utökas så att varje kommun inom ramen för detta ansvar bildar en organisation som har till uppgift att söka upp och noga utreda varje person som är yngre än 20 år och som inte studerar, arbetar eller har någon annan känd sysselsättning. Vi har i vårt utredningsarbete märkt att det råder en stor brist på denna typ av verksamhet. I vissa kommuner finns det ungdomsförmedlingar eller liknande som i huvudsak arbetar med de ungdomar som anvisas dit av arbetsförmedlingen, i andra

kommuner görs kartläggningar av dem som inte går i gymnasieskolan (se t.ex. Nilsson 2003). Vi har dock inte kommit i kontakt med någon kommun där kartläggningsarbetet och verksamheten systematiskt samordnas för att stödja de personer som man lyckats kartlägga.

Vi föreslår att kommunerna skall ha ansvar att inrätta en uppsökande organisation som aktivt söker upp och stödjer varje individ upp till 20 år som inte har någon känd sysselsättning. Organisationen skall bistå dessa individer med förslag på stöd och utvecklingsinsatser som ger kompetens för vidare studier och arbete. Organisationen skall förena ett övergripande uppföljningsansvar med det generella ansvaret att erbjuda gymnasieutbildning. Vi föreslår även att det skall finnas skyldigheter för berörda myndigheter att aktivt medverka i denna samverkan. Detta kan t.ex. ske med hjälp av tydliga uppdrag i respektive regleringsbrev.

Det stöd som denna organisation erbjuder skall vara skraddarsytt för varje individ. Det kan innehålla guidning och stöd för att i första hand reda ut vad den unge personen själv eftersträvar och hur han eller hon kan nå dit. Om detta mål, efter noggrant övervägande och med stöd av anställda inom organisationen, inte bedöms som uppnåeligt skall i andra hand alternativen för just denna person utredas. Det är viktigt att utredningen sker utifrån varje individs utgångspunkter och att man tar hänsyn till och eftersträvar en mycket seriös bedömning av just hans eller hennes situation. Erfarenheterna visar att det första steget är mycket viktigt för fortsatt framgång i arbetet med unga utanför. En individuell åtgärdsplan görs för alla personer som organisationen har kontakt med.

Vi har tidigare sagt att det finns ett stort samhällsekonomiskt intresse i att så tidigt som möjligt försöka finna en lämplig sysselsättning för de unga utanför. Samhället består dock av många aktörer och det tycks finnas behov av att stärka de centrala aktörernas mer kortsiktiga vinstmöjligheter inom detta område. Rekommendationer och placeringar måste alltid utgå från individens bästa. Det får inte vara så att det finns kortsiktiga vinster i att rekommendera en ung människa att söka sig till en praktikplats istället för att gå på ett individuellt gymnasieprogram, att föredra ett individuellt program framför ett nationellt program och så vidare.

5.2.1.1 De kommunala organisationernas arbetsformer, kompetensbehov, samarbetsformer och budget

Skolverket och Gymnasiekommittén har uppmärksammat brister i den rättsliga regleringen av det kommunala uppföljningsansvaret (Skolverket 2002a, SOU 2002:120). Gymnasiekommittén föreslår till följd av denna kritik att innehållet i det kommunala ansvaret förtydligas. Enligt deras förslag skall kommunerna bygga upp rutiner och system för att kontinuerligt hålla sig informerade om vad de ungdomar som inte påbörjat gymnasieskolan eller de som avbrutit sina studier har för sysselsättning. Kommunerna bör upprätta ett individbaserat register som hålls aktuellt och som innehåller uppgifter om dessa ungdomars situation. Gymnasiekommittén menar att huvudansvaret för en sådan organisation bör ligga på gymnasieskolan, men att frågan om hur uppföljningsansvaret organiseras bör avgöras lokalt.

Erfarenheterna från vår utredning säger oss att det finns ett mycket stort behov av en sådan lokal organisation för att söka upp och stödja de unga utanför. Vi ser dock att denna organisation bör ha ett mer arbetsmarknadsinriktat arbetssätt än vad Gymnasiekommitténs förslag innebär. Mycket arbete har redan lagts på att försöka behålla de aktuella ungdomarna i skolan, och denna ambition bör behållas och stärkas, men gymnasieskolan kommer aldrig att täcka behoven för alla unga människor. Det finns en uppenbar risk att den organisation som Gymnasiekommittén föreslår kommer att betraktas som skolans förlängda arm bland de grupper av unga människor som vi mött. Vi menar att den organisation som tar hand om det kommunala uppföljningsansvaret bör ha en mer fristående position gentemot gymnasieskolan men att skolan självfallet är en viktig samarbetspartner både när det gäller att få information om avhopp och som det centrala utbildningsalternativet. Arbetsförmedlingen är en annan viktig aktör i detta sammanhang, liksom även socialtjänsten. Självfallet är även grundskolan en viktig aktör. Arbetsuppgifterna för en sådan kommunal organisation skall vara att fungera som en vägledare och ett stöd för de unga människor som inte på egen hand lyckas ta sig från grund- till gymnasieskolan och de som hoppar av gymnasiet.

För de unga i målgruppen som behöver stöd och insatser skall sådana erbjudas aktivt. I målgruppen finns naturligtvis även unga personer som befinner sig utanför av egen vilja, som är barnlediga,

gör värnplikt, eller arbetar och som inte har något behov av direkta insatser. Dessa ungdomar måste kommunen ha kännedom om och en beredskap för att stödja.

De unga i målgruppen skall kontaktas och insatser skall erbjudas utifrån den unges behov och förutsättningar. Insatserna kan därför innebära allt från enstaka samtal för vissa individer till en verksamhet på heltid med studier, praktik etc. för andra. Kommunen skall erbjuda insatser på heltid, så att unga med behov av sådan verksamhet är garanterade detta.

I förslaget till lagtext nämns orientering, vägledning, praktik, motivationsskapande åtgärder och kompletterande grundskoleutbildning som exempel på åtgärder som kan uppfylla målen. *Orientering* avser en verksamhet som leder till ökad kännedom om hur det är att gå i gymnasieskolan. Här tänker vi oss t.ex. en ”prova-på-verksamhet” med enstaka gymnasiekurser, information och studiebesök som kan jämföras med den kommunala vuxenutbildningens orienteringskurser. *Vägledning* innebär studie- och yrkesvägledning eller allmän vägledning utifrån den unges livssituation. *Praktik* kan vara miljöpraktik, dvs. möjlighet att prova på arbetslivet på en arbetsplats under en begränsad tid. Detta motsvarar ungefär det som kommuner nu erbjuder inom ramen för KUP. *Motivationsskapande åtgärder* kan t.ex. vara samtal, information, studiebesök, mentorskap, studier i annat än gymnasiekurser och kurativ verksamhet. *Kompletterande grundskolestudier* kan erbjudas till den individ som behöver det för att komma vidare i sitt studie- eller yrkesliv. Förslaget kompletterar den möjlighet som redan finns att stanna kvar i grundskolan upp till två år efter det att skolplikten upphört. Andra väl fungerande verksamheter skall inte heller exkluderas. En individ kan behöva ett helt åtgärdspaket, andra behöver endast en av dessa åtgärder.

Organisationen bör bedriva en uppsökande verksamhet så att den verkligen når alla dem som av olika anledningar befinner sig utanför. Bland dem under 20 år rör det sig närmast om dem som inte befinner sig i gymnasieskolan, dem som inte söker till gymnasiet efter nionde klass, dem som avslutar sina studier i förtid och dem som går ut utan slutbetyg. Organisationen bör hålla en kontinuerlig kontakt med dessa personer och föreslå dem olika sysselsättningsalternativ. Organisationen bör ha löpande kontakter med samtliga gymnasieskolor, arbetsförmedling och socialtjänst. Även andra aktörer kan vara aktuella för samarbete i olika fall.

Målet för organisationen bör vara att samtliga unga under 20 år har en sysselsättning som på bästa sätt bidrar till deras personliga utveckling mot en framtida etablering på arbetsmarknaden eller ger en god grund för fortsatta studier. Det huvudsakliga sysselsättningsalternativet bör självfallet även i framtiden vara gymnasiestudier och storleken på den grupp av unga människor som våra förslag riktas mot bör snarare minska än öka. I huvudsak bör detta åstadkommas med hjälp av en fortsatt utveckling av gymnasieskolan.

Även om antalet personer som den föreslagna organisationen kommer att komma i kontakt med inte är särskilt stort så är det en problemtyngd grupp det är fråga om. Organisationen bör därför förfoga över en budget som åtminstone inte är mindre per person än kostnaden för en ordinarie gymnasieutbildning. Den budget som finns för de kommunala ungdomsprogrammen (KUP) bör för detta ändamål flyttas från Arbetsmarknadsstyrelsen till kommunerna. Den sammanlagda budgeten bör dimensioneras efter de aktuella behoven bland de ungdomar man arbetar med. I den fortsatta beredningen av detta ärende och i utformningen av mer konkreta förslag bör erfarenheterna från olika tidigare försöksverksamheter beaktas. Samverkansprojektet, FRISAM, SOCSAM, Finsam och Storstadssatsningen ger alla nyttiga kunskaper som är väl värda att ta tillvara i utformandet av de föreslagna kommunala organisationerna (Ungdomsstyrelsen 2002, Svenska kommunförbundet 2001).

Vi tror att våra olika förslag kan bidra till att gruppen unga utanför minskar i storlek och att deras möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden stärks. Vi har dock säkerligen missat vissa möjliga åtgärder, det finns naturligtvis även andra åtgärder som är möjliga att vidta på lokal nivå. En viktig uppgift för den föreslagna kommunala organisationen blir därför att analysera de lokala behoven och själv föreslå lösningar för att minska antalet unga utanför. Vi tror även att de lokala organisationerna och deras olika åtgärder skulle tjäna på att ha ett nationellt samarbete för att utveckla insatserna och sprida goda idéer sinsemellan. För att följa utvecklingen över tid och utvärdera olika åtgärder är det bra om de lokala organisationerna på ett likartat och samordnat vis samlar statistiska uppgifter som kan användas för såväl lokala som nationella analyser av situationen för alla unga utanför upp till 25 års ålder.

5.2.1.2 Kvalitetssäkring, kunskapsutveckling och statistikinsamling

Den organisation som vi föreslår skall finnas i varje kommun för att stödja ungdomars etablering i samhället har som sin viktigaste uppgift att ge aktivt stöd och hjälp till enskilda ungdomar upp till 20 års ålder som inte funnit sin plats bland samhällets ordinarie sysselsättningsalternativ. Ett viktigt syfte med detta förslag är att se till så att inte någon individ med behov av stöd hamnar i rundgång mellan olika system och myndigheters ansvar. Det är också viktigt att kunna följa utvecklingen av antalet unga utanför på såväl lokal som nationell nivå med jämna mellanrum. Vi ser det därför som viktigt att dessa kommunala organisationer har en nationellt samordnande myndighet som kan föra nationell statistik och även bidra till kunskapsutveckling inom området. Ansvaret att föra statistik bör gälla samtliga unga upp till 25 års ålder.

Den nationella myndigheten bör ansvara för kunskapsutveckling, statistikinsamling, kvalitetssäkring och metodutveckling. Det finns i dag ingen enskild myndighet som mer naturligt än någon annan skulle kunna ansvara för dessa sysslor. Skolverket har ett givet ansvar för unga inom gymnasieskolan och en gedigen organisation för att sammanställa statistik, men de har i dag inget tydligt uppdrag när det gäller dem som inte befinner sig i gymnasieutbildning. Det tycks inte heller helt enkelt att utsträcka Skolverkets statistikansvar till att gälla dem upp till 25 års ålder. Målgruppen över 20 år har oftare en anknytning till Arbetsmarknadsstyrelsens eller Socialstyrelsens verksamhetsområden. Även Ungdomsstyrelsens breda erfarenheter av utvecklingsprojekt för att stärka ungas möjligheter inom arbetsmarknaden bör tas tillvara på den nationella nivån.

5.2.2 Pedagogisk utveckling

En majoritet av de unga utanför har inte kommit igenom grund- och/eller gymnasieskolan. Detta faktum ställer stora krav på en fortsatt utveckling av skolans möjligheter att ge alla den utbildning de behöver för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. För att komma närmare målen om att alla skall få slutbetyg och godkänt i alla kurser krävs en utveckling av skolans pedagogik för att passa alla elever. De individuella programmen måste fortsätta att

utvecklas mot en ännu större individualisering. Det måste vara elevens behov som styr utbildningsinsatserna och inte utbildningsresurserna som styr elevens möjligheter till individuella lösningar. Vi ser det inte heller som en framkomlig väg, för den grupp elever som denna utredning handlar om, att eftersträva en integrering av de individuella programmen med övriga program i så kallade PRIV-lösningar¹. De unga som i dag är utanför behöver en mer kompensatoriskt inriktad utbildning som tydligare kan utgå från den enskilda individens behov.

Det är viktigt att individualiseringen av såväl grund- som gymnasieskolan fortsätter och att nya pedagogiska resurser sätts in för att skolan skall kunna inrymma fler av dem som är utanför i dag. Det gäller att ha ökad förståelse för olika inlärningsstilar och en bra balans mellan teori och praktik inom de yrkesinriktade utbildningarna. Vi tror även att en fortsatt utveckling av ungas möjligheter att påverka sin utbildning och arbetsmiljö kan leda till bättre resultat i framtiden.

Vi ser vidare ett behov av förtydligande av gymnasieskolans möjligheter att upphandla utbildningsinsatser på entreprenad av folkhögskolor, studieförbund och andra utbildningsanordnare med den önskade pedagogiska erfarenheten och med profil för elever med särskilda behov. Detta är särskilt viktigt inom de individuella programmen och syftet är att utvidga deras räckvidd så de kan inkludera fler av dem som idag befinner sig utanför.

För att möta de ungas behov bör betydligt fler elever ges möjlighet att kombinera utbildning och praktik inom ramen för de individuella programmen. I våra kommunala kontakter under utredningens gång har vi även märkt en stor efterfrågan på lärlingsplatser som inte har förhandskrav på gymnasieutbildning. Denna typ av lärlingsutbildning bör även kunna utökas till andra områden än de traditionellt hantverksinriktade. Exempelvis kunde vård och omsorg vara ett sådant möjligt utvecklingsområde. Vi föreslår därför att regeringen tillsätter en förhandlare som kan eftersträva fler sådana avtal mellan arbetsmarknadens parter.

Även om en fortsatt utveckling av skolan kan leda till att fler ryms inom den mer eller mindre traditionella utbildningens ramar så tror vi inte att denna kan passa för alla. Vi måste fråga oss om det verkligen är rimligt att alla skall behöva studera i en enda följd

¹ PRIV, eller programinriktade individuella program, kan säkert vara bra för andra med mindre uttalade problem och som till exempel enbart saknar slutbetyg i ett eller två ämnen, men för den grupp som har mer komplexa problem tror vi inte detta är en framkomlig väg.

så att de får behörighet för högskolestudier. När en stor del inte ens genomgår grundskolan och allt fler slutar gymnasiet i förtid tycks det fruktlöst att hålla fast vid en likvärdig, formell utbildning för alla. Denna ambition är bra så länge den kan lyfta den allmänna utbildningsnivån i samhället, och särskilt om detta lyckas hos de mindre studiebenägna, men vi menar att detta inte fungerar för de unga utanför. De klarar sig ofta inte i skolan och de behöver alternativa vägar att etablera sig i samhället.

Vi tror att vissa av de unga utanför skulle gynnas av ökade ekonomiska förutsättningar att satsa kvalitativt inom de internationella utbytes-, praktik- och volontärprogrammen. Vi ser även ett behov av att försöka påverka arbetsgivarna så att den informella utbildningen får ökad betydelse. En viktig funktion som gymnasieutbildningen har är att sända signaler till potentiella arbetsgivare om elevernas dokumenterade förmåga till ett strukturerat lärande. Detta är något som efterfrågas på arbetsmarknaden. Arbetsgivare efterfrågar naturligtvis såväl generella som yrkesspecifika kunskaper, men de vill även ha ett kvitto på att arbetstagaren kan lära nytt, att hon eller han kan sköta olika åtaganden som hon tilldelas. Här kan deltagande i informell utbildning vara en merit som kan ges ökad betydelse om möjligheterna till validering byggs ut på liknande vis som tidigare föreslagits av Arbetsmarknadsstyrelsen och Ungdomsstyrelsen (Ungdomsstyrelsen 2000a). Det informella lärandet i föreningsliv och genom internationellt ungdomsutbyte kan i dessa fall få betydelse. För att åstadkomma detta föreslår vi att ett portfoliosystem utvecklas där informellt lärande, olika former av dokumentation på innehavarens benägenhet att lära sig i organiserade former, deltagande i praktik och liknande, framgår.

För att ytterligare underlätta för unga utanför att delta i utbildningen ser vi ett behov av en översyn av de olika ersättningsmöjligheter som finns och att dessa kan bli mer formade utifrån de ungas synvinkel. Det borde exempelvis vara möjligt att studera på heltid med försörjningsstöd, aktivitetsersättning och andra typer av stöd inom t.ex. Ungdomsgarantin.

5.2.3 Stärk arbetsförmedlingens möjligheter att arbeta med unga

Upp till 20 års ålder bör det vara den föreslagna kommunala organisationens ansvar att finna en lämplig sysselsättning för alla individer. Huvudalternativet bör vara att så många som möjligt kan rymmas inom den ordinarie gymnasieutbildningen. Gymnasiet bör därför behålla och stärka de individuella programmen. Vi ser inga motsättningar mellan detta och den generella inriktningen att försöka integrera en större del av de elever i de så kallade programinriktade individuella program (PRIV). Det är dock inte troligt att målgruppen för denna utredning i någon större utsträckning kommer att kunna integreras i de nationella programmen. De behöver ett mer kompensatoriskt stöd och långt mer individuella lösningar än vad många av dagens individuella program erbjuder.

Arbetsförmedlingen bör vara en viktig resurs och samarbetspartner i den kommunala organisationen som stödjer alla unga upp till 20 års ålder. Samtidigt bör arbetsförmedlingens ordinarie resurser och fulla kapacitet stå öppna för alla arbetssökande över 18 års ålder. Samarbetet i den kommunala organisationen blir naturligtvis av största vikt för dem mellan 18–20 år. Det är mycket viktigt att unga i dessa åldrar som söker arbete får det individuella stöd och personliga bemötande som de behöver och inte mer eller mindre rutinmässigt lotsas vidare från arbetsförmedlingen till den kommunala organisationen. Varje myndig individ som söker ett arbete skall veta att det är till arbetsförmedlingen hon kan vända sig. Denna vetskap skall heller inte vara förgäves utan arbetsförmedlingen skall bemöta sig om att matcha den sökande mot tillgången på arbetsmarknaden. Unga mellan 18–20 år som sökt sig till arbetsförmedlingen men som inte kan matchas mot något arbete bör mycket handfast, av arbetsförmedlingen, vägledas till den kommunala organisationen.

För att unga med särskilda behov skall kunna få ett starkare fotfäste på arbetsmarknaden anser vi att möjligheterna att erbjuda arbetsmarknadsutbildning redan från 18 års ålder bör byggas ut och att i särskilda fall bör det även finnas möjligheter att använda sig av anställningsstöd i upp till sex månader.

Syftet med dessa förslag är både att uppnå ett initialt stöd för unga i dessa åldrar, så att de får möjligheter att visa att de kan lära sig nya saker och att de kan delta och ta ansvar i arbetslivet och på

detta sätt visa vad de duger till. Stödformerna bör utformas i samarbete med den sökande och dennes önskemål om arbetsplats bör vara vägledande så att ett mer långsiktigt intresse kan uppmuntras.

För att stärka arbetsförmedlingens arbete med målgruppen över 20 år föreslår vi att tremånadersregeln i den nuvarande Ungdomsgarantin görs om till en individuell rätt till en handlingsplan för utvecklande aktivitet inom 14 dagar. Detta skulle även innebära att det inte finns en given tid då kommunen tar över ansvaret för den sökande utan att det individuella behovet avgör verksamheten och därmed lämplig huvudman.

Vi föreslår att den särskilda folkhögskolesatsningen för deltagare i Aktivitetsgarantin, SAGA-projektet, även skall omfatta långtidsarbetslösa under 25 år. Folkhögskolans prioriterade grupper, nämligen de som är utbildningsmässigt, socialt eller kulturellt missgynnade, borde kunna motivera en utökad verksamhet med även yngre deltagare. Vi anser vidare att SAGA-projektet skulle gynnas av en förlängd längsta utbildningstid från 6–12 månader. De möjligheter till internat som vissa folkhögskolor har borde kunna utgöra en fördel ur ett socialpedagogiskt perspektiv för vissa av de unga utanför.

Arbetsförmedlingen bör i sitt arbete med unga arbetssökande även kunna använda sig av kompletterande organisationer som finns inom kommunen så som ideella aktörer och olika Navigatorcentra (se förslaget nedan) för vägledning, utredning, kurativa insatser och för att säkerställa bästa möjliga individuella stöd. Långsiktiga avtal bör kunna tecknas med kommun, ideell organisation eller annan lämplig aktör.

Vi ser det som viktigt att på dessa vis bevara och utveckla den kompetens som växt fram under tiden med de kommunala ungdomsprogrammen och Ungdomsgarantin. Möjligheten att ingå avtal om insatser bör kvarstå i väntan på att andra åtgärder blir verk samma.

Medlen för Ungdomsgarantin bör finnas i en särskild anslagspost hos Arbetsmarknadsstyrelsen för att öka flexibiliteten i bemötandet av de unga. Budgeten behöver dock utökas för att rymma mer av utbildningsinslag så att målgruppen närmar sig arbetsmarknadens krav. Det kan t.ex. behövas mer av social träning, praktik, hjälpmedel mot funktionshinder eller liknande.

5.2.4 Försök med Navigatorcentra

Vi har beräknat att det finns ca 25 000–30 000 unga människor mellan 16–24 år som är utanför och som är i stort behov av extra stödinsatser för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Vi tror att de förslag vi lämnar kan bidra till att minska denna grupps storlek väsentligt. Det kommer dock att ta tid innan förslagen får fullt genomslag. Vi föreslår som en mer direkt åtgärd en försöksverksamhet i ca tio kommuner som vi valt att kalla "Navigator". En sådan försöksverksamhet skulle kunna få ett snabbare genomslag och samtidigt bidra till kunskapsutveckling rörande arbetsmarknadsåtgärder och dess effekter för unga. Försöken skulle kunna hämta inspiration från andra liknande idéer och utvecklingscentra som redan finns både i Sverige och utomlands och som bedriver verksamhet bland utsatta ungdomar. Exempel på verksamheter i Sverige (Drömmarnas hus, Communicare, Pannhuset, Fryshuset, m.fl.) och utomlands (bl.a. Connexions i Storbritannien och Youthreach på Irland), finns närmare beskrivna i bilaga fyra. En sådan försöksverksamhet skulle kunna startas relativt omgående och i samarbete med arbetsförmedlingen, kommunen och det lokala näringslivet kunna utgöra en fast punkt för unga utanför. Inom denna verksamhets ramar bör deltagarna kunna komplettera de delar av grund- och gymnasieskolan som inte är kursplanestyrd och på så sätt underlätta arbetsförmedlingens jobbmatchning.

Huvudprincipen inom försöksverksamheten skall vara ungas stöd till unga, men det bör även finnas utrymme för ett mer professionellt bemötande av arbetsförmedlare, kuratorer och socialarbetare. En sådan organisation skulle kunna ha en styr eller referensgrupp från arbetsförmedlingen, försäkringskassan, kommunens arbetsmarknadsenhet, socialtjänstens enhet för försörjningsstöd och representanter från det lokala näringslivet. Eventuellt kunde även andra aktörer som Förbundet funktionshindrade med läs- och skrivsvårigheter och Attention, eller andra medverka. Målet bör vara att snabbt kunna vägleda ungdomarna till ordinarie aktiviteter och lösa regel- och ersättningsfrågor och andra problem som unga utanför kan ha. En sådan navigatorverksamhet kan med fördel läggas i anslutning till annan ungdomsverksamhet som ett Ungdomens hus eller liknande. Denna typ av försöksverksamhet har fördelen av att inte vara alltför nära knuten till kommunen vilket möjliggör användningen

av mer okonventionella metoder. På så sätt kan verksamheten utgöra ett bra komplement till arbetsförmedlingens, gymnasieskolans och socialtjänstens arbete med den aktuella ungdomsgruppen. Andra viktiga uppgifter inom denna typ av försöksverksamhet kan vara att utveckla metoder för validering av informellt kunnande och skapa nätverk för utbyte av praktikplatser sinsemellan. I våra kontakter med olika aktörer som i dag arbetar på liknande sätt har vi mött en stor efterfrågan på denna typ av samverkan. Ett Navigatorcentrum kanske kan skapa ett intressant tillfälle, inom sitt kontaktnät, för en ung person på en helt annan ort. Olika centrum kunde, på samma sätt som vid internationella utbyten, skapa ett stort mervärde om de utvecklar former för nationella utbyten för att finna lämpliga alternativ för de ungdomar som de kommer i kontakt med.

Försöken med Navigatorcentra skulle till viss del kunna finansieras genom att utöka det redan i somras startade projektet för att bryta ungdomars utanförskap på arbetsmarknaden som finansieras via medel från Allmänna arvsfonden och administreras av Ungdomsstyrelsen.

Författningskommentar

1 §

I denna lag finns föreskrifter om kommuners skyldighet att vidta åtgärder för att stärka ungas förutsättningar och kompetens för gymnasiestudier, annan utbildning och arbete.

Skyldigheten omfattar alla ungdomar i en kommun som inte fyllt 20 år men som fullgjort sin skolplikt och som inte går i gymnasieskola, gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning och som inte har gått igenom utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan eller motsvarande utbildning.

I bestämmelsens första stycke anges lagens syfte. Kommunernas uppföljning skall syfta till att förmå unga att påbörja studier i gymnasieskolan. Uppföljningen kan, för den som inte är intresserad av eller saknar förutsättningar för att börja i gymnasieskolan, även syfta till att stärka möjligheterna för den unge att få eller behålla ett arbete.

I bestämmelsens andra stycke anges den målgrupp som kommunernas uppföljningsansvar omfattar. De unga som har avbrutit studierna i grundskolan innan skolplikten upphört omfattas inte av kommunernas uppföljningsansvar. Skolplikten upphör det år den unge fyller 16 år. Ansvaret omfattar inte de som fullgjort en gymnasieutbildning men som inte fyllt 20 år.

Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.1.

2 §

Kommunerna skall kontinuerligt hålla sig informerade om hur de ungdomar som anges i 1 § är sysselsatta.

Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.1.

3 §

Kommunerna skall söka upp och återkommande erbjuda individuella insatser till de ungdomar som anges i 1 §. Insatserna skall erbjudas i enlighet med en insatsplan. Insatsplanen skall utformas efter den enskildes behov och förutsättningar och skall upprättas i samråd med den unge samt följas upp kontinuerligt. Insatserna kan bestå av orientering, vägledning, praktik, motivationsskapande åtgärder och kompletterande grundskoleutbildning. Den unge har rätt till heltidsaktiviteter.

I bestämmelsen anges de insatser som kommunerna skall erbjuda de unga. Andra verksamheter är inte uteslutna. Erbjudandet till de unga skall framgå av insatsplanen som skall tas fram i samråd med den unge. Insatsplanen skall hållas aktuell. Unga med behov av heltidsaktiviteter garanteras sådana.

Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.1.1.

4 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om skyldighet för kommunerna att lämna sådana sakuppgifter om verksamheten och sådan verksamhetsredovisning som behövs för uppföljning och utvärdering av verksamheten.

I bestämmelsen bemyndigas regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer att föreskriva hur kommuner skall uppfylla skyldigheten att rapportera om verksamheten.

Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.1.2.

Referenser

- Arbetsmarknadsstyrelsen (2002a) *Arbetslivsfakta nr 2 maj* AMS, Stockholm
- Arbetsmarknadsstyrelsen (2002b) *Arbetsmarknaden för utomnordiska medborgare i siffror* Serie Ura 2002:7, AMS Stockholm
- Arbetsmarknadsstyrelsen (2002c) *Arbetsmarknadspolitiska program* Ure 2003:2, AMS, Stockholm
- Arbetsmarknadsstyrelsen (2003) *Funktionshindrades situation på arbetsmarknaden 4:e kvartalet 2002* Information om utbildning och arbetsmarknad 2003:3 i samarbete med SCB, Stockholm
- Berggren, Inger (2001) *Identitet, kön och klass. Hur arbetarflickor formar sin identitet* Göteborgs universitet, Göteborg
- Brottsförebyggande rådet (2001) *Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000* BRÅ, Stockholm
- Calmfors, Lars, Forslund, Anders och Hemström, Maria (2002) *Vad vet vi om den svenska arbetsmarknadspolitikens sysselsättningseffekter?* IFAU 2002:8, Uppsala
- Carling, Kenneth, Larsson, Laura (2002) *Does early intervention help the unemployed youth?* IFAU 2002:10, Uppsala
- Communicare (2003) *Projektbeskrivning – Kickstarter- ett regionalt projekt med verksamheter riktade till unga med problem skapat utifrån lokala behov 2004-2006*, Stencil, Communicare, Karlstad

- Dagens Nyheter (2002) *20 procent av ungdomarna jobbar svart*
Artikel i DN 2002-03-15, Stockholm
- Ds 2002:3 *Arbetskraftsutbudet och välfärden – aktuell politik och framtida utmaningar* Näringsdepartementet
- Ekkberg, Jan (1997) *Finns det arbete till invandrarnas barn?*
Stiftelsen Invandrare och minoriteter, Norsborg
- Ekonominyheterna (2003) *Individuell handledning ny medicin mot ungdomsarbetslöshet* Sveriges radio 2003-08-12
- Englund, Kjell och Ericson, Björn (1994) *Tonåringen i välfärden. Unga människors föräldrar, hem och fritid speglad i välfärden*
Förlags AB Björnen, Borlänge
- Engstrand, Björde, Bleckert (2003) *Leonardo da Vinci- 1.12.c utbildarbyte Leeds, Storbritannien 000305-000317*
Marielundsgymnasiet Norrköping
- FMLS (2003) *Ansökan om bidrag till Skriv-Knutens verksamhet 2003 och 2004* Brev till Myndigheten för skolutveckling
- Folkbildningsrådet (2003) *SAGA - projektet 2002 - En uppföljning av folkhögskolornas utbildningar för deltagare inom aktivitetsgarantin* Folkbildningsrådet, Stockholm
- Folkhälsoinstitutet (1999) *Ett liv av vikt - fem år senare*
Folkhälsoinstitutet 1999:26, Stockholm
- Forneng, Stig (2003) *Etableringen på arbetsmarknaden*
Högskoleverket, Stockholm
- Forslund, Anders (1996) *Undanträngningseffekter på arbetsmarknaden* Rapport Riksdagens revisorer 1996/97:2
Stockholm
- Gamla Tingshusets verksamhetsberättelse, 2002, Östersund
- Halmstads arbetsmarknadsenhet (2003) *Ungdomsprogrammen - värdefulla verktyg* brev till Ungdomsstyrelsen 2003-08-13

Hammarström, Anne (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor* Studentlitteratur, Lund

Hertzberg, Fredrik (2003) *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet: hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad* Arbetsliv i omvandling, Arbetslivsinstitutet, Stockholm

<http://www.ams.dk>

http://www.bm.dk/publikationer/1998/nap/nap_6.asp

<http://www.drommarnashus.se>

<http://www.frnorrboten.nu/2001/communicare0920.html>

<http://www.frontloeberprojektet.dk/rpreskr2.htm>

<http://www.fryshuset.se/indexIE.htm>

<http://www.gamlatingshuset.z.se>

<http://www.infed.org/personaladvisers/connexions.htm>

<http://www.kommunaktuellt.se/list.asp>

<http://www.pannhuset.com>

<http://www.skolverket.se/publicerat/press/press2000/press000811.shtml>

<http://www.sollentuna.se/lokalt/journalen/2003/nr1-03/Kasam.htm>

<http://www.urkraft.se/ur/utbildning/index.html>

Integrationsverket (2003) *Rapport integration 2002*
Integrationsverket, Norrköping

Jahoda, Marie- Lazarfeld, Paul F.-Zeisel, Hans (1971) *Marienthal: the sociology of an unemployed community* Aldine Atherton, Chicago

- LO (2003) *Koen og ungdomsuddannelserne* LO-rapport, København, Danmark
- Näringsdepartementet (2002) *Ungdomars arbetslöshet och sysselsättning* PM daterad 2002-05-06
- Munksgaard, Henrik (1995) *Hver femte ung i EU er arbejdsloes* Artikel i Politiken 1995-10-12, Danmark
- Nilsson, Johanna (2003) *Ungdomar mellan 16–19 år som inte bedriver gymnasiestudier. Kartläggning, rutiner för uppföljning samt insatser.* Arbetsmarknadsförvaltningen Eskilstuna kommun, Eskilstuna
- Olofsson, Jonas (2003) *Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola arbetsliv – en jämförelse mellan olika utbildningsmodeller.* SMIF forskningsrapport 2003:3, Uppsala
- Olofsson, Jonas, Stanfors, Maria och Östh, John (2003) *20–24-åringars etableringsproblem på 1990-talets arbetsmarknad. En översikt om inaktivitet och låga inkomster delrapport 1* SMIF forskningsrapport 2003:4, Uppsala
- Pontén, Sara (1998) *Stopp! Platsar Du?* s. 2-3 i Platsjournalen, nr 16, Tema diskriminering
- Rooth, Dan-Olof och Åslund, Olof (2003) *Spelar när och var någon roll? Arbetsmarknadslägets betydelse för invandrares inkomster* IFAU, Uppsala
- SCB (1999) *Välfärdsbulletinen nummer 2* SCB, Stockholm
- SCB (2000) *Utbildningsstatistisk årsbok 2000* SCB, Stockholm
- SCB (2003a) *Demografiska rapporter del 1 och 2 - Barn och deras familjer* SCB, Stockholm
- SCB (2003b) *Funktionshindrades situation på arbetsmarknaden 4:e kvartalet 2002* Information om utbildning och arbetsmarknad 2003:3 i samarbete med AMS, Stockholm
- SFS 1985:110 *Skollagen*

- SFS 1998:973 *Förordningen om statsbidrag till folkbildning*
- Skolverket (2001) *Regeringsuppdrag 8- Utan fullständiga betyg* Dnr 2000:1838, Skolverket, Stockholm
- Skolverket (2002a) *Det kommunala uppföljningsansvaret – finns det?* Dnr 2002-11-29, Skolverkets utbildningsjuridiska avdelning, Stockholm
- Skolverket (2002b) *Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft* Skolverket, Stockholm
- Skolverket (2002c) *Efter skolan* Skolverkets rapport 223, Stockholm
- Skolverket (2003) *Svenssonliv och socialkompetens, viktigt när ungdomar får en ny chans* (s 22-29) i Tidskriften Reform i rörelse skolverket, Stockholm
- Sollentuna kommun (2003) *KASAM-projektet. Fältprojekt för unga i Tureberg* Sollentuna kommun
- Solna stad (2003) *Projekt hemmasittare BUS samarbete mellan kommun och landsting i Solna* Delrapport, Solna stad
- SOU 1996:34 *Aktiv arbetsmarknadspolitik* Betänkande av Arbetsmarknadspolitiska kommittén
- SOU 2001:79 *Välfärdsbokslut för 1990-talet* Slutbetänkade av Kommittén Välfärdsbokslut
- SOU 2002:120 *Åtta vägar till kunskap. En ny struktur för gymnasieskolan* Slutbetänkande av Gymnasiekommittén 2000
- Statskontoret (1999) *Utvecklingsgarantin för ungdomar. Det första året* Statskontoret, Stockholm
- Stojanovic, Verica (2001) *Unga arbetslösa ansikten - identitet och subjektivitet i det svenska och danska samhället* Doktorsavhandling vid Sociologiska institutionen, Lund

- Svenska kommunförbundet (2001) *Lokal samverkan i arbetsmarknadspolitiken*, Stencil daterad 2001-11-18
- Svenska Kommunförbundet (2003) *Ungdomsätgärder och särskilt anställningsstöd* PM daterad 2003-10-02
- Ungdomsstyrelsen (1999) *Tummen upp. Utvecklingsgarantin ur ungdomars perspektiv* Ungdomsstyrelsens rapporter 17, Stockholm
- Ungdomsstyrelsen (2000a) *Stigfinnare i ny skepnad. Utvecklingsgarantins tredje år* Ungdomsstyrelsens rapporter 19
- Ungdomsstyrelsen (2000b) *En på hundra. Utvecklingsgarantins tredje år* Ungdomsstyrelsens utredningar 23, Stockholm
- Ungdomsstyrelsen (2002) *Samverkansprojektet. Att hitta former för arbete kring utsatta ungdomar*, Ungdomsstyrelsens utredningar 2002:7, Stockholm
- Ungdomsstyrelsen (2003a) *Ung 2003. Fördjupad analys av den nationella ungdomspolitiken* Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:6, Stockholm
- Ungdomsstyrelsen (2003b) *Tre år med EU-programmet Ungdom. En studie kring programmets effekter åren 2000–2003* Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:7, Stockholm
- Utbildningsdepartementet (2000) *En skola för alla*
- Utbildningsdepartementet (2003) *Uppdrag om utökad försöksverksamhet med validering av vuxnas reella kompetens* Pressmeddelande
- Växjö kommun (odaterad) *Ett UNICT PROJEKT* Broschyr med informationsmaterial, Växjö Kommun
- Whittaker, D.H (2003) *Britain's revolution and youth employment support* Paper till ett symposium i Tokyo den 22 januari 2003 anordnat av the Japan Institute of Labour, Doshisha University, Kyoto, Japan

Kommittédirektiv

Samhällets insatser för att stödja ungdomar som varken studerar, arbetar eller söker arbete

**Dir.
2003:19**

Beslut vid regeringssammanträde den 6 februari 2003.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall

- kartlägga gruppen ungdomar i åldern 16–24 år som inte studerar och inte heller återfinns inom arbetskraften¹ eller har någon annan känd sysselsättning,
- analysera samhällets insatser för att stödja de ungdomar inom den kartlagda gruppen som är i behov av särskilt stöd för att utbilda sig eller etablera sig på arbetsmarknaden och vid behov lämna förslag på konkreta åtgärder,
- lämna förslag till förbättringar när det gäller statistik och annan kunskapsinsamling på området.

Bakgrund

De cirka 925 000 ungdomar i åldrarna 16–24 år som finns i Sverige i dag utgör en generation med möjligheter och goda förutsättningar. För de flesta ungdomar sker övergången till vuxenlivet utan några större problem. Andra ungdomar har svårt att planera sin framtid och finna en inriktning på sina strävanden. En mindre grupp ungdomar riskerar att hamna i en utsatt situation, som gör att de kan få svårigheter att försörja sig och att aktivt delta i samhällslivet.

Andelen elever som slutar grundskolan utan gymnasiebehörighet har de senaste åren uppgått till drygt tio procent. Det senaste året

¹ Arbetskraften omfattar de personer som arbetar och arbetslösa som är aktivt arbetsökande..

har andelen minskat något. Flickorna har i högre grad gymnasiebehörighet än pojkarna. De elever som saknar behörighet till gymnasiet börjar ofta på ett individuellt program (IV). Det finns ett samband mellan elevernas val av studieväg och resultat i gymnasieskolan å ena sidan och föräldrarnas utbildningsnivå å andra sidan. Statistik visar att ju högre utbildning föräldrarna till en elev i gymnasieskolan har, desto bättre betyg har eleven generellt sett. Våren 2001 lämnade 76 procent av de elever, som påbörjat sina gymnasiestudier på nationellt eller specialutformat program tre år tidigare, gymnasieskolan med slutbetyg. Bland eleverna med slutbetyg från gymnasieskolan har andelen med grundläggande behörighet till högskolestudier varierat mellan 80 och 85 procent under de senaste åren. Flickorna har i något högre grad behörighet för högskolestudier än pojkarna.

Andelen ungdomar som tar emot ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen var högre 2001 jämfört med 1990. År 1990 hade sju procent av ungdomar i åldern 18–24 år fått ekonomiskt bistånd någon gång under året. Motsvarande siffra för 2001 var åtta procent. De unga biståndstagarna tog också emot bistånd under längre tid 2001 jämfört med 1990. Det genomsnittliga antal månader som de unga biståndstagarna fått bistånd var 3,6 månader under 1990 jämfört med 4,9 månader under 2001. Ökningen av andelen ungdomar som i dag får bistånd under en längre period kan tyda på att det i gruppen finns andra problem än arbetslöshet.

I Statistiska centralbyråns redovisning av den huvudsakliga sysselsättningen bland befolkningen (Arbetskraftsundersökningen 2001, AKU) görs en indelning i kategorierna ”sysselsatta, arbetslösa, studier, värnpliktstjänstgöring, arbete i eget hushåll samt övrigt”. Enligt redovisningen har andelen studerande i åldern 16–24 år ökat kraftigt mellan 1990 och 2001, både när det gäller kvinnor och män. Samtidigt har kategorin övrigt, som alltså omfattar dem som varken är sysselsatta, arbetslösa, studerar, gör värnplikten eller arbetar i eget hushåll, ökat markant – från 29 000 eller tre procent av befolkningen i åldern 16–24 1990 till 84 000 eller nio procent 2001. När de ungdomar som arbetar eller vistas utomlands samt de ungdomar som är förtidspensionerade² eller sjuka utan arbete räknas bort, kvarstår 55 200 eller sex procent av ungdomarna 2001. Denna grupp är relativt jämnt fördelad mellan könen. För ungdomarna i åldern 16–19 år beror ökningen av gruppen ”övrigt” i

² Fr.o.m. 1 januari 2003 gäller att ungdomar i åldern 19–29 år får aktivitetsersättning i stället för förtidspension.

stor utsträckning på att färre är sysselsatta på sommaren (juni, juli och augusti). Bland ungdomarna i åldern 20–24 år är det däremot färre som inte är sysselsatta under sommaren. Detta innebär att den egentliga målgruppen för undersökningen 2001 utgörs av 26 700 ungdomar då sommarmånaderna exkluderas. Trenden att en större andel av ungdomarna än tidigare varken studerar eller arbetar bekräftas i departementspromemorian Arbetskraftsutbudet och välfärden (Ds 2002:30).

Att vara utan sysselsättning är en riskfaktor för den fysiska och psykiska hälsan. Att som ung befinna sig utanför skola och arbetsliv kan dock vara självvalt och kanske består den situationen endast under en begränsad tid.

I dag saknas närmare kunskap om den ungdomsgrupp som inte studerar och inte heller återfinns inom arbetskraften eller har någon annan känd sysselsättning. Därför är det inte möjligt att bedöma om de stödinsatser som i dag kan erbjudas från samhällets sida är tillräckliga för att kunna hjälpa de ungdomar i gruppen, som kan befaras riskera att ofrivilligt och långvarigt hamna utanför arbetskraften. Ytterligare kunskap behövs alltså om denna ungdomsgrupp.

Uppdraget

En särskild utredare skall göra en kartläggning av gruppen ungdomar i åldrarna 16–24 år som inte studerar och inte heller återfinns inom arbetskraften eller har någon annan känd sysselsättning. Kartläggningen skall ge svar på vad ungdomarna gör, hur de försörjer sig, vad de har för bakgrund, vilken social situation de har, hur de upplever sin fysiska och psykiska hälsa, om situationen är tillfällig, vilka regionala skillnader som finns m.m.. I de delar av kartläggningen där det är möjligt skall utredaren belysa hur lång tid invandrade ungdomar varit bosatta i Sverige. I kartläggningsarbetet skall utredaren beakta förslagen i Statens skolverks rapport "Det kommunala uppföljningsansvaret – finns det?" angående vad de ungdomar gör som tackar nej till en plats i gymnasieutbildning eller avbryter en gymnasieutbildning (dnr 2002:2046) och förslagen i Skolverkets rapport "Efter skolan" – angående vad som händer efter genomgången gymnasieutbildning (dnr 2000:3153).

Utredaren skall också analysera samhällets insatser på såväl statlig som kommunal nivå för att stödja de ungdomar inom den kartlagda

gruppen som kan anses ha behov av särskilt stöd för att kunna studera eller etablera sig på arbetsmarknaden. Utredaren skall också vid behov lämna förslag på åtgärder som kan förbättra stödet för de ungdomar i den kartlagda gruppen som inte får ett tillräckligt stöd i dag. I uppdraget ingår härvid att överväga hur statens respektive kommunernas roll och ansvar skall fördelas. De förslag som lämnas i slutbetänkandet från Gymnasiekommittén 2000, Åtta vägar till kunskap – en ny struktur för gymnasieskolan (SOU 2002:120), som syftar till ett förtydligt kommunalt uppföljningsansvar, skall särskilt beaktas.

Utredaren skall också lämna förslag till förbättringar när det gäller statistik och annan kunskapsinsamling på området. I detta arbete skall kunskapsläget inom svensk ungdomsforskning beaktas. Hur kan statistik och kunskap byggas upp i framtiden? På vilket sätt kan olika kunskapskällor komplettera varandra? Vid insamlandet av denna statistik och kunskap, är det viktigt att i den mån det är möjligt, hänsyn tas till att ungdomar inte är en homogen grupp utan en heterogen grupp, där olika social, etnisk och kulturell bakgrund medför olika förutsättningar och villkor.

Vidare skall utredaren lämna de förslag till författningsändringar och förändringar i övrigt som översynen kan ge anledning till.

Vid kunskapsinsamlingen är det viktigt att höra de berörda ungdomarna själva. Hur beskriver de sin situation? Vilka är orsakerna till eventuella problem? Vilka förväntningar har de på sin framtid? Vilket stöd behöver de för sin fortsatta utveckling? I sammanhanget är det viktigt att belysa såväl flickors/unga kvinnors som pojkars/unga mäns situation.

En utgångspunkt för utredarens arbete skall vara de ungdomspolitiska mål som riksdagen har fattat beslut om och som anger inriktningen för den nationella ungdomspolitiken (prop. 1998/99:115, bet. 1999/2000:KrU4, rskr. 1999/2000:53).

Utredaren skall i sitt arbete beakta regeringens övergripande mål om jämställdhet mellan könen, såväl i kartläggningen som i förslagen på konkreta åtgärder.

Arbetsformer

Utredaren skall bedriva arbetet i nära samarbete med de statliga myndigheter som berörs av utredarens arbete, bl.a. Arbetsmarknadsstyrelsen, Barnombudsmannen, Statens skolverk, Socialstyrel-

sen, Statens folkhälsoinstitut, Statistiska centralbyrån, Ungdomsstyrelsen, Integrationsverket och Institutet för psykosocial medicin.

Utredaren skall samråda med andra viktiga aktörer, som t.ex. Svenska kommunförbundet och företrädare för ett antal kommuner som aktivt arbetar med den kartlagda gruppen.

Utredaren skall även ge berörda ungdomar möjlighet att lämna synpunkter på utredningens innehåll.

Utredaren skall i sitt arbete beakta den diskussion som pågår inom EU och i övrigt ta tillvara internationella erfarenheter.

Om utredningen lägger förslag till nya eller förändrade åtgärder, skall dessa kostnadsberäknas och förslag till finansiering lämnas.

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall slutredovisa sitt uppdrag senast den 31 oktober 2003.

(Utbildningsdepartementet)

Utredningens arbete och metod

Utredningsarbetet

Utredningen har tagit sig an sin uppgift med hjälp av en mängd olika metoder och angreppssätt. Vi har utöver det mer traditionella utredningsarbetet med analyser av statistiska uppgifter och en intervjuundersökning bland unga utanför (som beskrivs mer utförligt i stycket efter detta) samt våra regelbundna möten med referensgruppen och experterna, bedrivit följande verksamhet:

- ett antal utredningsmöten och deltagande i konferenser och möten med ett fyrtotal kommuner där vi diskuterat med olika tjänstemän och politiker,
- studiebesök i olika kommuner bl.a. Sundbyberg, Luleå, Eskilstuna, Jönköping och mött ungdomsarbetsförmedlarna i Gävleborg,
- kontakter med näringslivet,
- informerat och bett om idéer på Svenska kommunförbundets och Ungdomsstyrelsens webbplatser. Från dessa håll har vi fått brev från 15 kommuner och arbetsförmedlare,
- löpande samråd med Svenska kommunförbundet,
- bjudit in Jonas Olofsson från Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU),
- bedrivit arbetet i nära samarbete med de statliga myndigheter som berörs av kommittégruppens arbete, bl a Arbetsmarknadsstyrelsen, Statens skolverk, Socialstyrelsens Epidemiologiska centrum (EpC), Statistiska centralbyrån, Ungdomsstyrelsen, och haft kontakt med Statens folkhälsoinstitut, Integrationsverket och Institutet för psykosocial medicin samt Barnombudsmannen,
- fört samtal med Folkbildningsrådet, Förbundet funktionshindrade med läs och skrivsvårigheter (FMLS) och

Riksförbundet Attention – Intresseorganisation för neuropsykiatriska funktionshinder.

Metod

Nedan följer en redovisning av de olika undersökningsmetoder vi valt att arbeta med för att svara på våra frågeställningar. Vi har använt oss av både kvantitativ och kvalitativ metod. Den kvantitativa analysen bygger på material från databasen LOUISE som vi bearbetat för att analysera ungas sysselsättning. Den kvalitativa delen har varit inriktad på analyser av intervjuer samt texter vi fått via webbplatsen Lunarstorm. Det finns flera anledningar till att vi avstått från att skicka ut enkäter till ungdomar och tjänstemän. Unga är överlag en svår grupp att nå och den mer marginaliserade grupp som vi varit intresserade är särskilt svår att nå. Enkäter fordrar även relativt omfattande förhandskunskaper om undersökningsgruppen för att man skall kunna ställa rätt frågor på rätt sätt. Vi har av dessa anledningar ansett att det varit bättre att vi mött ungdomarna ansikte mot ansikte så att de på ett friare sätt kunnat tala ut om deras liv. En annan anledning har varit utredningens begränsade tidsramar.

Den statistiska bearbetningen

För att finna en indikator på antalet unga utanför har vi använt oss av SCB:s longitudinella databas LOUISE. Detta register är totalräknat och innehåller individuppgifter om alla folkbokförda invånare äldre än 15 år. LOUISE täcker för närvarande tidsperioden från 1990–2001. Vi började med att göra preliminära analyser med hjälp av den version av LOUISE som EpC förfogar över. Därefter beställde vi ett antal tidsserier som beskriver utvecklingen av antalet unga utanför samt ett antal tabeller där vi kan följa deras sysselsättning det första året efter att de var utanför. Vi kan även se deras sysselsättning tre år senare, fem år senare samt vilken sysselsättning de hade under det senaste året som uppgifterna finns, 2001. Samtliga tabeller och tidsserier är uppdelade efter kön och ålder och de särredovisar även situationen för utrikes födda samt för dem som enbart bott i landet i fem år.

Uppföljningstabellerna gäller sysselsättningen för dem som varit utanför ett respektive två år.

Som utanför har vi räknat alla dem som haft inkomster under de normala inkomstnivåerna från hel- eller deltidstudier, värnplikts-tjänstgöring, sjukskrivning, pension, föräldraledighet, lönearbete eller arbetslöshetsersättning. För löneinkomster, arbetslöshetsersättning, sjukersättning och pension har gränsen för utanförskap lagts vid ett basbelopp. De som har handikappersättning eller föräldrapenning har räknats bort helt. För dem med värnpliktsersättning och studiemedel har gränsen lagts så att både hel- och deltidstuderande räknats bort och så att de med normala inkomster från värnpliktstjänstgöring inte räknats med. Inkomster från ekonomiskt bistånd i form av socialbidrag eller försörjningsstöd finns inte med i beräkningarna. Detta innebär att flera av dem vi räknat som utanför får sin försörjning tryggad från socialtjänsten. Vi har stävat efter att betrakta detta som just ett försörjningsstöd och inte låtit det inverka på om man är att betrakta som utanför eller inte. Det centrala i våra analyser är om man har en känd sysselsättning, och därmed kan betraktas som etablerad, och inte vilka inkomster man förfogar över.

Tidsserierna över antalet 16–19-åringar som befunnit sig utanför uppvisade redan i de preliminära analyserna ett anmärkningsvärt stort antal 1993. Vi antog då att det blivit något fel som möjligen SCB skulle kunna förklara. När det stora antalet utanför just detta år och i denna åldersgrupp kvarstod i de nya tidsserierna och SCB inte kunde ge någon tillfredställande förklaring av detta beslöt vi att utjämna serien med hjälp av medelvärdet från de närmast liggande årens observationer. I den ursprungliga serien var 40 963 stycken 16–19-åringar utanför 1992. 122 714 var utanför 1993 och 1994 var 18 779 i denna ålder utanför. Vi har antagit att 1993 års observation är missvisande och ersatt den med medelvärdet av 1992 och 1994 års värden, vilket blir 29 871.

Vi har följt upp de som varit utanför ett respektive två år under en längre uppföljningsperiod. De som vi kunnat följa längst är de som var utanför 1990–1991. Dem har vi följt till 2001. Vi valde även att följa dem som var utanför 1994–1995 eftersom ungdomsarbetslösheten var ovanligt hög då. Vi följde ytterligare en grupp vars erfarenheter av utanförskapet låg så nära i tiden som möjligt. Vi har i dessa uppföljningsanalyser använt oss av balanserade paneler vilket innebär att samtliga individer finns med i materialet samtliga år, detta minimerar risken för att personer som

utvandrat ur landet, utan att anmäla detta till myndigheterna, felaktigt hamnar i gruppen utanför.

Intervjuundersökningen

Vi har sammanlagt intervjuat 52 personer. Av dessa är 34 ungdomar som befinner sig utanför, 17 tjänstemän som kommer i kontakt med denna grupp ungdomar via sitt arbete samt en förälder till en ungdom utanför. Intervjuerna har varit cirka en timme långa och uppgår sammanlagt i utskrivet skick till 126 A4-sidor.

Tematiserade intervjuer med en intervjuguide har legat som grund när vi intervjuat ungdomarna samt standardiserade frågor när vi intervjuat tjänstemännen.

Anledningen till att vi valt att arbeta med tematiserade intervjuer med ungdomarna har varit att vi velat ge ungdomarna stort utrymme för funderingar, åsikter, erfarenheter, attityder och förhållningssätt till de teman vi varit intresserade av. Intervjuguiden var upplagd kring några olika teman såsom livssituation, skola, arbete och nuvarande situation, framtid samt upplevelser av stöd. Ingen intervju liknar den andra trots att de behandlar samma teman. Detta beror på att vi varit flexibla vid varje intervju för att så autentiskt som möjligt fånga aktörernas egna verklighetsuppfattningar, motiv och tankesätt.

Urval: ungdomar som varken studerar, arbetar eller söker arbete

Ungdomarna som ingår i denna utredning befinner sig både i absolut utanförskap (dvs. de varken studerar, arbetar eller kan söka arbeta) och i det grå fältet. Den som befinner sig i det grå fältet har en annan tillfällig sysselsättning, men räknas ändå som utanför. Det handlar till exempel om den som arbetar svart, försörjer sig på kriminalitet, är föräldraledig, lever på socialbidrag och har ströjobb. Det grå fältet och absolut utanförskap är svåra att skilja åt eftersom de oftast överlappar varandra.

Flera ungdomar har en kontinuerlig växling mellan utanförskap och det grå fältet (som t.ex. olika åtgärder). För dem blir

utanförskapet en genomgångsstation, dvs. något de återvänder till. Dessutom kan även ungdomar som befinner sig i det grå fältet känna sig utanför, för det är ju ändå den subjektiva uppfattningen om att vara utanför som är viktig här.

Innan vi påbörjade intervjuarbetet gjorde vi enligt kommittédirektivets krav avgränsningen att ungdomarna skulle vara i åldern 16–24 år.

Vi har också valt att problematisera könstillhörigheten (dvs. att se om unga kvinnor och män uppfattar sin situation som utanför olika) och etnisk tillhörighet. Det rör sig både om flyktingar och om andragenerationens invandrarungdomar. Med andragenerationens invandrarungdomar menar vi barn som är födda i Sverige av invandrarföräldrar.

Tillvägagångssättet då vi gjort urvalet av intervjupersonerna har varierat. Ibland har myndighetspersoner valt ut personerna och ordnat lokaler och ibland har vi själva valt ut de som under vårt besök befunnit sig på platsen. Vi har även vid några tillfällen fått namn och telefonnummer på ungdomar som vi själva tagit kontakt med och intervjuat på neutrala platser i kommunerna; t.ex. bibliotek och caféer. På detta sätt fick vi ett varierat urval.

Intervjuerna har skett helt förutsättningslöst, utan några som helst förhandsinformationer om de intervjuade ungdomarnas situation, till exempel från socialmyndighetspersoner, projektledare eller arbetsförmedlare.

Vid ett tillfälle accepterade vi att två syskon intervjuades i grupp. Detta fungerade bra eftersom intervjupersonerna var trygga med varandra. Alla andra intervjuer är enskilda.

Vilka är intervjupersonerna?

Det är en stor grupp ungdomar som vi mött som står ofrivilligt utanför och som har varierande kontakt med och stöd från samhället. Vi har totalt intervjuat 52 personer. Av dessa var 34 unga utanför och 17 tjänstemän. Nitton av de unga som vi intervjuade var män och femton kvinnor. Sex ungdomar tillhör gruppen invandrarungdomar (från Jugoslavien, Libanon, Irak, Chile och Finland).

Genomsnittsåldern för våra intervjupersoner ligger på 21 år och den genomsnittliga tiden i utanförskap på 30 månader.

Ungdomarna i vår undersökning har olika utbildningsbakgrunder. Vanligast är att de inte gått igenom gymnasiet (24 ungdomar) och ofta heller inte har avslutat grundskolan med godkända betyg (sju ungdomar). Av de tio ungdomar som gått ut gymnasiet saknar nästan hälften slutbetyg i ett eller flera basämnen. Samtliga invandrarungdomar har avslutade gymnasieprogram.

Nästan en tredjedel av ungdomarna vi intervjuat har haft problem och har fått hjälp av olika institutioner, som t.ex. fosterhem, ungdomsvårdsanstalter och Psykiatriska Barn- och Ungdomsmottagningen (PBU).

De flesta av ungdomarna i vårt material bor i egna lägenheter (25 personer). Åtta ungdomar bor hemma och en bor tillfälligt i ett rum som socialförvaltningen anordnat i väntan på egen lägenhet.

Åtta av intervjupersonerna är gifta/sambo. Sju personer har barn varav fyra mammor lever ensamstående och tre är sambos.

Ungdomarna kom oftast från familjer där föräldrarna hade arbetaryrken. Endast två stycken hade högt utbildade föräldrar.

Var tredje förälder till ungdomarna var själva utanför. Dessa föräldrar var antingen sjukpensionärer, sjukskrivna eller arbetslösa.

Tretton ungdomar i vårt intervjumaterial lever på socialbidrag, fyra ungdomar har praktiklön, tre ungdomar har Alfabassa, tre ungdomar har A-kassa, tre ungdomar är inskrivna på ungdomsförmedlingar, tre ungdomar försörjer sig på extraarbete (som brevbärare och lokalvårdare), en arbetar svart (som målare), en har sjukbidrag, en försörjs av föräldrar, en har precis fått arbete, en läser just nu halvtid på komvux och är sjukskriven resten av tiden.

Geografisk spridning bland intervjupersoner

För att få en så stor bredd som möjligt, dvs. få in så många olika fall som möjligt av ungdomar utanför och täcka så många olika kvaliteter och aspekter som möjligt av deras situation har vi valt att göra ett s.k. strategiskt urval vad gäller kommun och verksamheter där ungdomarna finns. Vi har valt att geografiskt sprida intervjuerna efter

- kommuner med olika antal ungdomar som är utanför enligt Skolverkets siffror för år 2001 då den genomsnittliga nivån för

ungdomar i utanförskap i hela landet låg på 10 personer per kommun eller 2,7 procent,

- kommuner med olika storlekar; storstäder, större städer, medelstora kommuner och orter,
- kommuner med olika arbetsmarknader,
- kommuner som vi upplever att vi har goda möjligheter att få stöd av.

De kommuner vi varit ute i är Landskrona, Helsingborg, Växjö, Östersund och Luleå.

Tabell 2.1. Kommuner där vi genomfört intervjuer

Kommun	Kommuntyp	Befolkning	Andel ungdomar utanför gymnasieskola (år 2001)
Landskrona	ort	38 000	4,9%
Helsingborg	storstad	118 000	3,8%
Växjö	större stad	74 000	1,7%
Östersund	medelstor stad	58 000	0,5%
Luleå	större stad	72 000	1,1%

Landskrona har tidigare varit en varvsindustristad. Idag är den största arbetsgivaren den offentliga sektorn; Landskrona kommun och Malmöhus Landsting, tillverkning och utvinning samt handel och kommunikation.

Den största gruppen utländska medborgare är de från forna Jugoslavien, Bosnien/Hercegovina, Danmark och Finland. Invånare som är födda utomlands utgör 20 procent av befolkningen.

I Landskrona var i år 349 ungdomar i åldern 18–24 år arbetslösa. Detta är 23 procent av samtliga arbetslösa i kommunen (AMS-statistik för vecka 37 år 2003).

I Helsingborg är de största näringsgrenarna handel och kommunikation samt tillverkning. Andelen med utländsk bakgrund år 2000 uppgick till drygt en fjärdedel. Sammanlagt är sex procent av helsingborgarna utländska medborgare vilket överensstämmer med riksgenomsnittet. Huvudparten av de med utländsk bakgrund kommer från forna Jugoslavien.

I Helsingborg var under i år 839 ungdomar i åldern 18–24 år arbetslösa. Detta är 18procent av samtliga arbetslösa i kommunen (AMS-statistik för vecka 37 år 2003).

Växjö är de största näringsgrenarna vård och omsorg, handel och kommunikation samt utbildning och forskning.

Tio procent av samtliga invånare i Växjö är födda utomlands.

I Växjö var under i år 503 ungdomar i åldern 18–24 år arbetslösa. Detta är 25 procent av samtliga arbetslösa i kommunen (AMS-statistik för vecka 37 år 2003).

I Östersund är de största näringsgrenarna vård och omsorg, handel och kommunikation, finansiell verksamhet och företags-tjänster. Två procent av samtliga invånare i Östersund är utrikesfödda. I Östersund var i år 520 ungdomar i åldern 18–24 år arbetslösa. Detta är 26 procent av samtliga arbetslösa i kommunen (AMS-statistik för vecka 37 år 2003).

I Luleå är de största näringsgrenarna offentlig verksamhet, handel och kommunikation samt tillverkningsindustrin och de största arbetsgivarna är Luleå kommun och Norrbottens landsting, Svensk Stål AB och Luleås tekniska universitet. Fjorton procent av samtliga invånare i Luleå är utrikes födda. I Luleå var under i år 604 ungdomar i åldern 18–24 år arbetslösa. Detta är 22 procent av samtliga arbetslösa i kommunen (AMS-statistik för vecka 37 år 2003).

Verksamheter

Vi har försökt hitta både typiska och atypiska verksamheter där ungdomar i utanförskap finns. Många gånger har kommunerna rekommenderat olika verksamheter och projekt där vi kunnat hitta dessa ungdomar. Vi har vänt oss till arbetsförmedlare, socialtjänstemän, arbetsmarknadspersonal, arbetsterapeuter, olika projektledare, skolpersonal, ungdomsledare, yrkesvägledare, poliser med flera i de olika kommunerna.

Dokumentationsstrategier

Vi valde att spela in intervjuerna på band. Två av intervjuerna är inte inspelade på band eftersom de genomfördes per telefon då intervjupersonerna inte hade möjlighet att närvara vid det bestämda intervjutillfället. Vi berättade för samtliga intervjupersoner att banden skulle raderas när utredningen var färdig och att deras anonymitet skulle skyddas då vi skulle använda oss av

pseudonymer istället för deras riktiga namn. Alla intervjupersoner ställde sig positiva till detta.

Lunarstorm-undersökningen

För att få stor bredd och täcka så många olika kvaliteter och aspekter som möjligt av ungdomar i utanförskap har vi även valt att gå ut med ett upprop på den populära webbplatsen Lunarstorm. Vi valde detta förfaringssätt för att nå ungdomar i utanförskap som sitter hemma vid datorerna. Uppropet låg ute ca ett dygn mellan den 27–28/5 och vände sig till arbetslösa och de som hoppat av skolan. Vi ville veta vilka de var, hur länge de varit i den aktuella situationen, vad de tyckte skulle förbättra deras liv och hur de såg på framtiden. Vi fick in 31 ”texter” skrivna av ungdomar som definierar sig själva som utanför.

Vilka är textförfattarna på nätet?

Textförfattarna som hört av sig kommer från Piteå i norr till Klippan i Skåne. De är alla 16–24 år. Nästan två tredjedelar av dem som hörde av sig uppgav sig vara unga kvinnor. Av de uppgivna namnen att döma hade ingen av textförfattarna invandrarbakgrund.

Texternas längd och form

Längden på texterna vi fått från Lunarstorm varierar allt från några lakoniska anteckningar till två sidor långa texter. Texterna uppgår totalt till 23 A4-sidor. De ungdomar som hört av sig har endast beskrivit sin egen erfarenhet inom ett begränsat område som omfattar de specificerade frågor som funnits med i uppropet.

Analys av intervjuerna och texterna

Vi har läst intervjuerna åtskilliga gånger och på så sätt lärt känna vårt material. Den första gången vi läste igenom de utskrivna intervjuerna letade vi efter observerbara fakta som kunde belysa de teman vi var intresserade av. Här försökte vi också se vilka

samband det fanns mellan de olika teman. Sedan läste vi igenom intervjuerna för att hitta individuella egenskaper; olikheter och likheter. Sist läste vi igenom intervjuerna för att se om vi kunde hitta några nyckelord. Genom att analysera materialet i olika steg kunde vi systematiskt välja bort information och förenkla materialet inför den fortsatta analysen.

Texterna från Lunarstorm fick läsas med andra "glasögon" eftersom det oftast handlade om fragmentariska texter som var skrivna i olika berättarstilar. Efter ett tag när oviktiga detaljer lästes kursivt kunde vi liksom med intervjumaterialet klassificera dem efter återkommande teman, nyckelord och begrepp.

När vi analyserade datamaterialet från intervjuerna och texterna från Lunarstorm fick vi många gånger associationer till begrepp som marginalisering, skuld, skam och stigma.

Liksom i intervjumaterialet har det skett en ytterst lätt bearbetning av språket i texterna. Vi har valt att inte redigera bort svordomar eftersom vi tyckt att de varit viktiga eftersom de visar när intervjupersonerna eller textförfattarna är upprörda och arga; vilket ungdomarna i utanförskap då och då visat att de är.

Intervjuguide

(För ungdomar 16-24 år som är utanför skola och arbetsmarknad)

Livssituation

- Social bakgrund (ålder, kön, familjebakgrund, etnisk bakgrund osv.)
- Bostadssituation
- Ekonomi
- Vardag – sysselsättning (utbildning, åtgärd, föreningar)

Skola, arbete och nuvarande situation

- Skolerfarenheter (betyg, trivsel, utanförskap, läs- och skrivsvårigheter, diagnoser, mobbing)
- Inställningar till skolan (livslångt lärande, komvux)
- Värderingar av arbete (instrumentell, solidarisk eller någon annan inställning)
- Arbetslivserfarenheter
- Inställningar till samhällets insatser (arbetsmarknad och arbetsförmedlingar)
- Nuvarande situation (tillfällig/långvarig)
- Orsaker till nuvarande situation
- Det positiva och negativa med nuvarande situation

Social situation

- Psykiska och sociala faktorer av att vara utanför systemet (psykiatrisk sjukhusvistelse, missbruk, isolering)
- Kontakt med andra (i skola, arbete eller utanför systemet)
- Identitet
- Maktlöshet
- Ideologiska tryck (från bekanta och andra)

Framtid

- Närmaste framtiden
- Framtidsutsikter
- Arbete-ekonomi-fritid
- Boende-familj-barn

Stöd för etablering

- Erfarenheter av stödinsatser som idag erbjuds från samhällets sida (arbetsförmedling, Socialförvaltning, BUP, syokonsulenter, polisen etc)
- Förslag på konkreta (särskilda) stödåtgärder som behövs för fortsatt utveckling/övergång till vuxenlivet

Intervjufrågor

(För kommunledning, kuratorer, arbetsförmedlare och socialsekreterare)

1. Får jag be Dig berätta om ditt arbete och Din bakgrund – utbildning, yrkeserfarenhet?
2. Vilka intryck har Du av hur det är att vara ungdom i Din kommun?
3. Har Du erfarenhet av eller kontakter med ungdomar som varken går i skolan eller befinner sig på arbetsmarknaden?
4. Vilka grupper på Din arbetsplats arbetar med denna grupp av ungdomar?
5. Det här med ungdomar utanför systemet - vad lägger Du i det, vad betyder det för Dig?
6. Det här med kommunalt uppföljningsansvar- vad lägger Du i det, vad betyder det för Dig?
7. Hur allvarligt tycker Du att problemet är med att ungdomar befinner sig utanför systemet?
8. På vilket sätt kartläggs ungdomar som befinner sig utanför skola och arbetsmarknad på Din arbetsplats och i Din kommun?

Speciella metoder - registerproblem

9. Hur många ungdomar (i åldern 16-24 år) är både utanför skola och arbetsmarknad i Din kommun ?
10. Skiljer sig antalet mellan olika delar i din kommun, andra kommuner/regioner?
11. Vilka är ungdomarna som är utanför skola och arbetsmarknad i Din kommun ?

Vad har de för:

- Social bakgrund
- Etnisk bakgrund
- Sysselsättning

Hur många är:

- Pojkar och flickor
- Socialbidragstagare

- Svartarbetare

I vilken utsträckning

- drabbas dessa ungdomar av psykiska sjukdomar (självordsförsök, psykiatrisk sjukhusvistelse?)
 - begår dessa ungdomar brott?
12. Vad kan ligga bakom att ungdomar hamnar utanför systemet?
 13. Hur vanligt är det att denna grupp självvalt undviker utbildning och arbetsliv?
 14. Hur vanligt är det att denna grupp (d v s ungdomar som är utanför arbetsmarknad och skola) förblir i en marginaliserad samhällsposition även senare i livet?
 15. Hur ser Du på de verksamheter och arbetssätt som finns idag, sättet att möta denna grupp ungdomar, deras behov och förhållanden?
 16. Har Du tankar om vad som kunde förbättras i de verksamheter och arbetssätt som finns för denna grupp ungdomar?
 17. Skulle bättre samverkansformer underlätta sättet att hjälpa den här gruppen av ungdomar?
 18. Hur tycker Du att statens respektive kommunernas roll och ansvar skall fördelas när det gäller denna grupp av ungdomar?
 19. Vilka förslag har Du på förändringar vad gäller samhällets insatser för dessa ungdomar?
 20. Vilka lagförändringar skulle underlätta?

Texten till Lunarstorm

”Är du arbetslös eller har du hoppat av skolan?

Regeringen vill veta hur du ser på din situation. Just nu pågår en utredning om unga i åldrarna 16-24 år som är utanför skola och arbetsmarknad. Regeringen letar efter förslag på hur de bättre kan möta era behov. Passa på att påverka!

Vem är du, hur gammal är du, var bor du? Hur länge och varför är du i denna situation? Vad skulle kunna förbättra ditt liv? Hur ser du på din framtid?

Skriv gärna några rader till anders.kassman@education.ministry.se
Du får gärna vara anonym, vi vill enbart lära av dina erfarenheter.”

Tabeller

Tabell A. Antal unga utanför 1990–2001

Ålder	Antal											
	1990		1991		1992		1993		1994		1995	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
16-19 år	23501	23118	24216	22474	21669	19294	63430	59284	9922	8857	8476	7069
20-24 år	12948	13693	16746	16176	20218	18525	24088	24234	24017	26377	23889	27039
Utrikes födda - därav med vistelsetid <5 år	8321	7973	9484	8924	10405	9926	15200	14899	12081	13328	10454	10622
	5351	5312	5978	5946	6565	6660	9125	9385	8230	9963	6657	7502

Ålder	Antal											
	1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
16-19 år	8052	6254	17263	15572	17601	15857	17685	16009	18781	16842	19841	17684
20-24 år	27726	29883	27718	30945	24930	26711	23444	23948	21327	22055	20774	20310
Utrikes födda - därav med vistelsetid <5 år	10511	10617	10806	11328	10643	11308	10259	11062	10714	11501	11133	11607
	5992	7116	5750	7116	5640	7451	5224	7121	5299	7274	5912	7506

Tabell 1.a Unga utanför 1990, totalt

Uppföljningsår	1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	372	0,86	1597	3,68	7872	18,15	23329	53,80
2 Studier	29695	68,48	26783	61,76	12567	28,98	5128	11,82
3 Arbetsmarknadsutbildning	157	0,36	1839	4,24	3092	7,13	801	1,85
4 Föräldradledighet	500	1,15	1260	2,91	2150	4,96	3564	8,22
5 Värnplikt	193	0,45	854	1,97	2858	6,59	6	0,01
6 Arbetslöshetsersättning	6	0,01	306	0,71	563	1,30	607	1,40
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	347	0,80	911	2,10	1089	2,51	2659	6,13
8 Övrigt	4009	9,24	3079	7,10	7032	16,22	3415	7,87
9 Utanför	8087	18,65	6737	15,54	6143	14,17	3857	8,89
Totalt	43366	100,00	43366	100,00	43366	100,00	43366	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	1586	7,79	2415	11,86	3847	18,90	7750	38,07
2 Studier	2521	12,38	2920	14,34	2534	12,45	1338	6,57
3 Arbetsmarknadsutbildning	769	3,78	1756	8,63	984	4,83	467	2,29
4 Föräldradledighet	1060	5,21	1786	8,77	1902	9,34	1670	8,20
5 Värnplikt	351	1,72	55	0,27	5	0,02	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	53	0,26	466	2,29	590	2,90	337	1,66
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	925	4,54	1222	6,00	1376	6,76	2363	11,61
8 Övrigt	4138	20,33	2980	14,64	3421	16,81	2340	11,49
9 Utanför	8954	43,98	6757	33,19	5698	27,99	4092	20,10
Totalt	20357	100,00	20357	100,00	20357	100,00	20357	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	207	0,94	974	4,43	4468	20,31	13619	61,91
2 Studier	14786	67,22	13175	59,89	5521	25,10	2106	9,57
3 Arbetsmarknadsutbildning	89	0,40	1033	4,70	1731	7,87	444	2,02
4 Föräldradledighet	13	0,06	37	0,17	59	0,27	248	1,13
5 Värnplikt	193	0,88	853	3,88	2851	12,96	5	0,02
6 Arbetslöshetsersättning	5	0,02	200	0,91	345	1,57	362	1,65
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	197	0,90	533	2,42	604	2,75	1287	5,85
8 Övrigt	2163	9,83	1462	6,65	3140	14,27	1834	8,34
9 Utanför	4344	19,75	3730	16,96	3278	14,90	2092	9,51
Totalt	21997	100,00	21997	100,00	21997	100,00	21997	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	805	7,89	1274	12,49	2147	21,04	4098	40,16
2 Studier	1059	10,38	1165	11,42	974	9,55	447	4,38
3 Arbetsmarknadsutbildning	444	4,35	963	9,44	536	5,25	256	2,51
4 Föräldradledighet	81	0,79	145	1,42	176	1,72	308	3,02
5 Värnplikt	349	3,42	55	0,54	4	0,04	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	37	0,36	325	3,19	403	3,95	188	1,84

Uppföljningsår	1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	521	5,11	708	6,94	785	7,69	1247	12,22
8 Övrigt	2146	21,03	1688	16,54	1987	19,47	1394	13,66
9 Utanför	4762	46,67	3881	38,03	3192	31,28	2266	22,21
Totalt	10204	100,00	10204	100,00	10204	100,00	10204	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	165	0,77	623	2,92	3404	15,93	9710	45,44
2 Studier	14909	69,77	13608	63,68	7046	32,97	3022	14,14
3 Arbetsmarknadsutbildning	68	0,32	806	3,77	1361	6,37	357	1,67
4 Föräldraledighet	487	2,28	1223	5,72	2091	9,79	3316	15,52
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,00	7	0,03	1	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,00	106	0,50	218	1,02	245	1,15
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	150	0,70	378	1,77	485	2,27	1372	6,42
8 Övrigt	1846	8,64	1617	7,57	3892	18,21	1581	7,40
9 Utanför	3743	17,52	3007	14,07	2865	13,41	1765	8,26
Totalt	21369	100,00	21369	100,00	21369	100,00	21369	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	781	7,69	1141	11,24	1700	16,74	3652	35,97
2 Studier	1462	14,40	1755	17,29	1560	15,36	891	8,78
3 Arbetsmarknadsutbildning	325	3,20	793	7,81	448	4,41	211	2,08
4 Föräldraledighet	979	9,64	1641	16,16	1726	17,00	1362	13,41
5 Värnplikt	2	0,02	0	0,00	1	0,01	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	16	0,16	141	1,39	187	1,84	149	1,47
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	404	3,98	514	5,06	591	5,82	1116	10,99
8 Övrigt	1992	19,62	1292	12,73	1434	14,12	946	9,32
9 Utanför	4192	41,29	2876	28,33	2506	24,68	1826	17,98
Totalt	10153	100,00	10153	100,00	10153	100,00	10153	100,00

Tabell 1.b Unga utanför 1990, utrikes födda

Uppföljningsår	1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	69	1,40	116	2,35	491	9,95	1858	37,66
2 Studier	2748	55,71	2680	54,33	1559	31,60	612	12,41
3 Arbetsmarknadsutbildning	61	1,24	325	6,59	353	7,16	122	2,47
4 Föräldraledighet	158	3,20	265	5,37	355	7,20	437	8,86
5 Värnplikt	9	0,18	22	0,45	112	2,27	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	28	0,57	67	1,36	105	2,13
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	20	0,41	68	1,38	103	2,09	283	5,74
8 Övrigt	372	7,54	251	5,09	659	13,36	575	11,66
9 Utanför	1496	30,33	1178	23,88	1234	25,02	941	19,08
Totalt	4933	100,00	4933	100,00	4933	100,00	4933	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	356	5,72	490	7,87	790	12,69	2090	33,57
2 Studier	1064	17,09	873	14,02	746	11,98	463	7,44
3 Arbetsmarknadsutbildning	412	6,62	762	12,24	430	6,91	203	3,26
4 Föräldraledighet	537	8,63	807	12,96	751	12,06	521	8,37
5 Värnplikt	20	0,32	9	0,14	2	0,03	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	14	0,22	183	2,94	208	3,34	133	2,14
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	73	1,17	120	1,93	170	2,73	481	7,73
8 Övrigt	888	14,27	692	11,12	998	16,03	728	11,69
9 Utanför	2861	45,96	2289	36,77	2130	34,22	1606	25,80
Totalt	6225	100,00	6225	100,00	6225	100,00	6225	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	44	1,73	70	2,76	272	10,71	1083	42,64
2 Studier	1422	55,98	1364	53,70	764	30,08	245	9,65
3 Arbetsmarknadsutbildning	36	1,42	186	7,32	201	7,91	70	2,76
4 Föräldraledighet	3	0,12	7	0,28	10	0,39	56	2,20
5 Värnplikt	9	0,35	22	0,87	112	4,41	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	17	0,67	45	1,77	61	2,40
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	12	0,47	39	1,54	56	2,20	138	5,43
8 Övrigt	192	7,56	138	5,43	371	14,61	357	14,06
9 Utanför	822	32,36	697	27,44	709	27,91	530	20,87
Totalt	2540	100,00	2540	100,00	2540	100,00	2540	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	217	6,86	288	9,11	472	14,92	1103	34,87
2 Studier	506	16,00	415	13,12	344	10,88	163	5,15
3 Arbetsmarknadsutbildning	237	7,49	437	13,82	236	7,46	113	3,57
4 Föräldraledighet	23	0,73	54	1,71	64	2,02	134	4,24
5 Värnplikt	20	0,63	9	0,28	2	0,06	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	8	0,25	141	4,46	153	4,84	77	2,43

Uppföljningsår	1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	42	1,33	71	2,24	103	3,26	255	8,06
8 Övrigt	516	16,31	412	13,03	616	19,48	449	14,20
9 Utanför	1594	50,40	1336	42,24	1173	37,09	869	27,47
Totalt	3163	100,00	3163	100,00	3163	100,00	3163	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	25	1,04	46	1,92	219	9,15	775	32,39
2 Studier	1326	55,41	1316	54,99	795	33,22	367	15,34
3 Arbetsmarknadsutbildning	25	1,04	139	5,81	152	6,35	52	2,17
4 Föräldraledighet	155	6,48	258	10,78	345	14,42	381	15,92
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	11	0,46	22	0,92	44	1,84
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	8	0,33	29	1,21	47	1,96	145	6,06
8 Övrigt	180	7,52	113	4,72	288	12,04	218	9,11
9 Utanför	674	28,17	481	20,10	525	21,94	411	17,18
Totalt	2393	100,00	2393	100,00	2393	100,00	2393	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	139	4,54	202	6,60	318	10,39	987	32,23
2 Studier	558	18,22	458	14,96	402	13,13	300	9,80
3 Arbetsmarknadsutbildning	175	5,72	325	10,61	194	6,34	90	2,94
4 Föräldraledighet	514	16,79	753	24,59	687	22,44	387	12,64
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	6	0,20	42	1,37	55	1,80	56	1,83
7 Sjukersättning, för tidspension m.m.	31	1,01	49	1,60	67	2,19	226	7,38
8 Övrigt	372	12,15	280	9,14	382	12,48	279	9,11
9 Utanför	1267	41,38	953	31,12	957	31,25	737	24,07
Totalt	3062	100,00	3062	100,00	3062	100,00	3062	100,00

Tabell 1.c. Unga utanför 1990, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

	Uppföljningsår		1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	39	1,67	66	2,83	201	8,61	795	34,05		
2 Studier	1254	53,70	1232	52,76	810	34,69	308	13,19		
3 Arbetsmarknadsutbildning	47	2,01	189	8,09	178	7,62	66	2,83		
4 Föräldraledighet	111	4,75	180	7,71	207	8,87	231	9,89		
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,04	22	0,94	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	13	0,56	36	1,54	55	2,36		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	5	0,21	11	0,47	37	1,58	96	4,11		
8 Övrigt	148	6,34	82	3,51	258	11,05	272	11,65		
9 Utanför	731	31,31	561	24,03	586	25,10	512	21,93		
Totalt	2335	100,00	2335	100,00	2335	100,00	2335	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	279	6,22	370	8,24	587	13,08	1566	34,89		
2 Studier	923	20,57	706	15,73	584	13,01	356	7,93		
3 Arbetsmarknadsutbildning	369	8,22	651	14,51	382	8,51	168	3,74		
4 Föräldraledighet	454	10,12	663	14,77	606	13,50	406	9,05		
5 Värnplikt	2	0,04	0	0,00	2	0,04	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	6	0,13	136	3,03	166	3,70	106	2,36		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	22	0,49	43	0,96	74	1,65	287	6,39		
8 Övrigt	561	12,50	453	10,09	685	15,26	505	11,25		
9 Utanför	1872	41,71	1466	32,66	1402	31,24	1094	24,38		
Totalt	4488	100,00	4488	100,00	4488	100,00	4488	100,00		
MÄN										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	25	2,12	40	3,39	112	9,50	466	39,53		
2 Studier	677	57,42	657	55,73	424	35,96	128	10,86		
3 Arbetsmarknadsutbildning	28	2,37	107	9,08	102	8,65	40	3,39		
4 Föräldraledighet	0	0,00	3	0,25	4	0,34	30	2,54		
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,08	22	1,87	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	8	0,68	26	2,21	36	3,05		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,17	7	0,59	21	1,78	51	4,33		
8 Övrigt	76	6,45	40	3,39	156	13,23	168	14,25		
9 Utanför	371	31,47	316	26,80	312	26,46	260	22,05		
Totalt	1179	100,00	1179	100,00	1179	100,00	1179	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	169	7,79	213	9,82	332	15,31	788	36,33		
2 Studier	455	20,98	338	15,58	273	12,59	125	5,76		
3 Arbetsmarknadsutbildning	207	9,54	366	16,87	204	9,41	91	4,20		
4 Föräldraledighet	13	0,60	34	1,57	42	1,94	106	4,89		
5 Värnplikt	2	0,09	0	0,00	2	0,09	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	4	0,18	106	4,89	120	5,53	60	2,77		

Uppföljningsår	1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	12	0,55	23	1,06	42	1,94	139	6,41
8 Övrigt	308	14,20	250	11,53	411	18,95	281	12,96
9 Utanför	999	46,06	839	38,68	743	34,26	579	26,69
Totalt	2169	100,00	2169	100,00	2169	100,00	2169	100,00
KVINNOR								
16-19 år	14	1,21	26	2,25	89	7,70	329	28,46
1 Kärnarbetskraft	577	49,91	575	49,74	386	33,39	180	15,57
2 Studier	19	1,64	82	7,09	76	6,57	26	2,25
3 Arbetsmarknadsutbildning	111	9,60	177	15,31	203	17,56	201	17,39
4 Föräldraledighet	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
5 Värnplikt	0	0,00	5	0,43	10	0,87	19	1,64
6 Arbetslöshetsersättning	3	0,26	4	0,35	16	1,38	45	3,89
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	72	6,23	42	3,63	102	8,82	104	9,00
8 Övrigt	360	31,14	245	21,19	274	23,70	252	21,80
9 Utanför	1156	100,00	1156	100,00	1156	100,00	1156	100,00
Totalt	14	1,21	26	2,25	89	7,70	329	28,46
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	110	4,74	157	6,77	255	11,00	778	33,55
2 Studier	468	20,18	368	15,87	311	13,41	231	9,96
3 Arbetsmarknadsutbildning	162	6,99	285	12,29	178	7,68	77	3,32
4 Föräldraledighet	441	19,02	629	27,12	564	24,32	300	12,94
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	2	0,09	30	1,29	46	1,98	46	1,98
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	10	0,43	20	0,86	32	1,38	148	6,38
8 Övrigt	253	10,91	203	8,75	274	11,82	224	9,66
9 Utanför	873	37,65	627	27,04	659	28,42	515	22,21
Totalt	2319	100,00	2319	100,00	2319	100,00	2319	100,00

Tabell 2.a Unga utanför 1994, totalt

	Uppföljningsår		1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	227	1,34	996	5,86	3116	18,35	5451	32,09		
2 Studier	8652	50,94	8424	49,60	5252	30,92	3643	21,45		
3 Arbetsmarknadsutbildning	182	1,07	191	1,12	358	2,11	325	1,91		
4 Föräldraledighet	672	3,96	903	5,32	1086	6,39	1160	6,83		
5 Värnplikt	188	1,11	281	1,65	348	2,05	15	0,09		
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,01	45	0,26	78	0,46	166	0,98		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	290	1,71	550	3,24	906	5,33	1339	7,88		
8 Övrigt	1088	6,41	1096	6,45	1896	11,16	1760	10,36		
9 Utanför	5685	33,47	4499	26,49	3945	23,23	3126	18,40		
Totalt	16985	100,00	16985	100,00	16985	100,00	16985	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	2592	5,84	7882	17,76	13379	30,14	18126	40,84		
2 Studier	6001	13,52	9316	20,99	7378	16,62	5320	11,99		
3 Arbetsmarknadsutbildning	4664	10,51	1725	3,89	1319	2,97	1023	2,30		
4 Föräldraledighet	3776	8,51	4362	9,83	4144	9,34	4129	9,30		
5 Värnplikt	517	1,16	57	0,13	2	0,00	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	305	0,69	573	1,29	777	1,75	701	1,58		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	363	0,82	753	1,70	1460	3,29	2473	5,57		
8 Övrigt	7607	17,14	6142	13,84	5955	13,42	4638	10,45		
9 Utanför	18559	41,81	13574	30,58	9970	22,46	7974	17,97		
Totalt	44384	100,00	44384	100,00	44384	100,00	44384	100,00		
MÄN										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	149	1,64	644	7,10	2045	22,54	3534	38,96		
2 Studier	4712	51,95	4457	49,13	2466	27,19	1581	17,43		
3 Arbetsmarknadsutbildning	105	1,16	120	1,32	209	2,30	193	2,13		
4 Föräldraledighet	8	0,09	31	0,34	48	0,53	88	0,97		
5 Värnplikt	188	2,07	280	3,09	338	3,73	13	0,14		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	27	0,30	57	0,63	117	1,29		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	155	1,71	313	3,45	482	5,31	680	7,50		
8 Övrigt	596	6,57	620	6,83	1098	12,10	1030	11,35		
9 Utanför	3158	34,81	2579	28,43	2328	25,66	1835	20,23		
Totalt	9071	100,00	9071	100,00	9071	100,00	9071	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	1574	7,36	4730	22,10	7741	36,18	10166	47,51		
2 Studier	2645	12,36	3957	18,49	2923	13,66	1875	8,76		
3 Arbetsmarknadsutbildning	2604	12,17	948	4,43	742	3,47	555	2,59		
4 Föräldraledighet	144	0,67	283	1,32	310	1,45	419	1,96		
5 Värnplikt	512	2,39	53	0,25	1	0,00	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	179	0,84	350	1,64	490	2,29	454	2,12		

Uppföljningsår	1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	172	0,80	384	1,79	716	3,35	1173	5,48
8 Övrigt	3722	17,39	3257	15,22	3144	14,69	2537	11,86
9 Utanför	9846	46,01	7436	34,75	5331	24,91	4219	19,72
Totalt	21398	100,00	21398	100,00	21398	100,00	21398	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	78	0,99	352	4,45	1071	13,53	1917	24,22
2 Studier	3940	49,79	3967	50,13	2786	35,20	2062	26,06
3 Arbetsmarknadsutbildning	77	0,97	71	0,90	149	1,88	132	1,67
4 Föräldraledighet	664	8,39	872	11,02	1038	13,12	1072	13,55
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,01	10	0,13	2	0,03
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,01	18	0,23	21	0,27	49	0,62
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	135	1,71	237	2,99	424	5,36	659	8,33
8 Övrigt	492	6,22	476	6,01	798	10,08	730	9,22
9 Utanför	2527	31,93	1920	24,26	1617	20,43	1291	16,31
Totalt	7914	100,00	7914	100,00	7914	100,00	7914	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	1018	4,43	3152	13,71	5638	24,53	7960	34,63
2 Studier	3356	14,60	5359	23,31	4455	19,38	3445	14,99
3 Arbetsmarknadsutbildning	2060	8,96	777	3,38	577	2,51	468	2,04
4 Föräldraledighet	3632	15,80	4079	17,75	3834	16,68	3710	16,14
5 Värnplikt	5	0,02	4	0,02	1	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	126	0,55	223	0,97	287	1,25	247	1,07
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	191	0,83	369	1,61	744	3,24	1300	5,66
8 Övrigt	3885	16,90	2885	12,55	2811	12,23	2101	9,14
9 Utanför	8713	37,91	6138	26,70	4639	20,18	3755	16,34
Totalt	22986	100,00	22986	100,00	22986	100,00	22986	100,00

Tabell 2.b Unga utanför 1994, utrikes födda

	Uppföljningsår		1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%		
TOTALT										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	28	0,56	143	2,86	642	12,85	1417	28,37		
2 Studier	2582	51,69	2739	54,83	1868	37,40	1052	21,06		
3 Arbetsmarknadsutbildning	51	1,02	40	0,80	45	0,90	68	1,36		
4 Föräldraledighet	339	6,79	420	8,41	449	8,99	432	8,65		
5 Värnplikt	7	0,14	15	0,30	48	0,96	8	0,16		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	5	0,10	19	0,38	70	1,40		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	27	0,54	75	1,50	141	2,82	221	4,42		
8 Övrigt	134	2,68	189	3,78	459	9,19	500	10,01		
9 Utanför	1827	36,58	1369	27,41	1324	26,51	1227	24,56		
Totalt	4995	100,00	4995	100,00	4995	100,00	4995	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	416	2,63	1656	10,49	3673	23,26	5653	35,80		
2 Studier	1513	9,58	3147	19,93	2573	16,29	1857	11,76		
3 Arbetsmarknadsutbildning	1599	10,13	416	2,63	374	2,37	363	2,30		
4 Föräldraledighet	2482	15,72	2338	14,81	2013	12,75	1673	10,59		
5 Värnplikt	28	0,18	17	0,11	0	0,00	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	52	0,33	144	0,91	252	1,60	263	1,67		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	58	0,37	151	0,96	288	1,82	625	3,96		
8 Övrigt	1417	8,97	1782	11,28	2102	13,31	1786	11,31		
9 Utanför	8226	52,09	6140	38,88	4516	28,60	3571	22,61		
Totalt	15791	100,00	15791	100,00	15791	100,00	15791	100,00		
MÄN										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	18	0,72	84	3,36	377	15,06	839	33,52		
2 Studier	1425	56,93	1477	59,01	949	37,91	462	18,46		
3 Arbetsmarknadsutbildning	32	1,28	27	1,08	17	0,68	37	1,48		
4 Föräldraledighet	1	0,04	12	0,48	18	0,72	32	1,28		
5 Värnplikt	7	0,28	14	0,56	48	1,92	7	0,28		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	1	0,04	11	0,44	48	1,92		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	9	0,36	38	1,52	70	2,80	116	4,63		
8 Övrigt	75	3,00	125	4,99	291	11,63	287	11,47		
9 Utanför	936	37,40	725	28,97	722	28,85	675	26,97		
Totalt	2503	100,00	2503	100,00	2503	100,00	2503	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	18	0,72	84	3,36	377	15,06	839	33,52		
2 Studier	278	3,79	1056	14,40	2200	30,00	3109	42,39		
3 Arbetsmarknadsutbildning	737	10,05	1399	19,08	992	13,53	598	8,15		
4 Föräldraledighet	928	12,65	243	3,31	223	3,04	201	2,74		
5 Värnplikt	84	1,15	121	1,65	145	1,98	201	2,74		
6 Arbetslöshetsersättning	28	0,38	17	0,23	0	0,00	0	0,00		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	35	0,48	97	1,32	167	2,28	171	2,33		

Uppföljningsår	1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	33	0,45	80	1,09	158	2,15	316	4,31
8 Övrigt	802	10,94	1085	14,79	1187	16,18	956	13,04
9 Utanför	4409	60,12	3236	44,12	2262	30,84	1782	24,30
Totalt	7334	100,00	7334	100,00	7334	100,00	7334	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	10	0,40	59	2,37	265	10,63	578	23,19
2 Studier	1157	46,43	1262	50,64	919	36,88	590	23,68
3 Arbetsmarknadsutbildning	19	0,76	13	0,52	28	1,12	31	1,24
4 Föräldraledighet	338	13,56	408	16,37	431	17,30	400	16,05
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,04	0	0,00	1	0,04
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	4	0,16	8	0,32	22	0,88
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	18	0,72	37	1,48	71	2,85	105	4,21
8 Övrigt	59	2,37	64	2,57	168	6,74	213	8,55
9 Utanför	891	35,75	644	25,84	602	24,16	552	22,15
Totalt	2492	100,00	2492	100,00	2492	100,00	2492	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	138	1,63	600	7,09	1473	17,42	2544	30,08
2 Studier	776	9,18	1748	20,67	1581	18,69	1259	14,89
3 Arbetsmarknadsutbildning	671	7,93	173	2,05	151	1,79	162	1,92
4 Föräldraledighet	2398	28,36	2217	26,21	1868	22,09	1472	17,41
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	17	0,20	47	0,56	85	1,01	92	1,09
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	25	0,30	71	0,84	130	1,54	309	3,65
8 Övrigt	615	7,27	697	8,24	915	10,82	830	9,81
9 Utanför	3817	45,13	2904	34,34	2254	26,65	1789	21,15
Totalt	8457	100,00	8457	100,00	8457	100,00	8457	100,00

Tabell 2.c Unga utanför 1994, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

	Uppföljningsår		1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	15	0,49	89	2,90	389	12,65	928	30,19		
2 Studier	1482	48,21	1642	53,42	1201	39,07	631	20,53		
3 Arbetsmarknadsutbildning	33	1,07	28	0,91	24	0,78	47	1,53		
4 Föräldraledighet	296	9,63	353	11,48	347	11,29	308	10,02		
5 Värnplikt	0	0,00	3	0,10	15	0,49	5	0,16		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	4	0,13	13	0,42	47	1,53		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	8	0,26	30	0,98	68	2,21	110	3,58		
8 Övrigt	76	2,47	103	3,35	241	7,84	265	8,62		
9 Utanför	1164	37,87	822	26,74	776	25,24	733	23,85		
Totalt	3074	100,00	3074	100,00	3074	100,00	3074	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	253	2,14	1214	10,26	2879	24,33	4493	37,97		
2 Studier	1080	9,13	2495	21,09	2029	17,15	1445	12,21		
3 Arbetsmarknadsutbildning	1253	10,59	277	2,34	273	2,31	279	2,36		
4 Föräldraledighet	2246	18,98	2038	17,22	1691	14,29	1334	11,27		
5 Värnplikt	2	0,02	3	0,03	0	0,00	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	12	0,10	81	0,68	181	1,53	199	1,68		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	25	0,21	70	0,59	155	1,31	380	3,21		
8 Övrigt	780	6,59	1192	10,07	1474	12,46	1256	10,62		
9 Utanför	6181	52,24	4462	37,71	3150	26,62	2446	20,67		
Totalt	11832	100,00	11832	100,00	11832	100,00	11832	100,00		
MÄN										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	9	0,63	51	3,55	226	15,73	532	37,02		
2 Studier	817	56,85	870	60,54	603	41,96	261	18,16		
3 Arbetsmarknadsutbildning	19	1,32	18	1,25	7	0,49	21	1,46		
4 Föräldraledighet	0	0,00	11	0,77	16	1,11	18	1,25		
5 Värnplikt	0	0,00	2	0,14	15	1,04	4	0,28		
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	6	0,42	29	2,02		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,14	17	1,18	32	2,23	58	4,04		
8 Övrigt	38	2,64	60	4,18	138	9,60	135	9,39		
9 Utanför	552	38,41	408	28,39	394	27,42	379	26,37		
Totalt	1437	100,00	1437	100,00	1437	100,00	1437	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	174	3,35	773	14,90	1723	33,20	2432	46,87		
2 Studier	530	10,21	1098	21,16	750	14,45	422	8,13		
3 Arbetsmarknadsutbildning	733	14,13	177	3,41	162	3,12	159	3,06		
4 Föräldraledighet	70	1,35	88	1,70	105	2,02	141	2,72		
5 Värnplikt	2	0,04	3	0,06	0	0,00	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	10	0,19	56	1,08	127	2,45	129	2,49		

Uppföljningsår	1995		1997		1999		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	14	0,27	37	0,71	83	1,60	186	3,58
8 Övrigt	433	8,34	741	14,28	791	15,24	614	11,83
9 Utanför	3223	62,11	2216	42,71	1448	27,91	1106	21,31
Totalt	5189	100,00	5189	100,00	5189	100,00	5189	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	6	0,37	38	2,32	163	9,96	396	24,19
2 Studier	665	40,62	772	47,16	598	36,53	370	22,60
3 Arbetsmarknadsutbildning	14	0,86	10	0,61	17	1,04	26	1,59
4 Föräldraledighet	296	18,08	342	20,89	331	20,22	290	17,72
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,06	0	0,00	1	0,06
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	4	0,24	7	0,43	18	1,10
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	6	0,37	13	0,79	36	2,20	52	3,18
8 Övrigt	38	2,32	43	2,63	103	6,29	130	7,94
9 Utanför	612	37,39	414	25,29	382	23,34	354	21,62
Totalt	1637	100,00	1637	100,00	1637	100,00	1637	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	79	1,19	441	6,64	1156	17,40	2061	31,03
2 Studier	550	8,28	1397	21,03	1279	19,25	1023	15,40
3 Arbetsmarknadsutbildning	520	7,83	100	1,51	111	1,67	120	1,81
4 Föräldraledighet	2176	32,76	1950	29,35	1586	23,87	1193	17,96
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	2	0,03	25	0,38	54	0,81	70	1,05
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	11	0,17	33	0,50	72	1,08	194	2,92
8 Övrigt	347	5,22	451	6,79	683	10,28	642	9,66
9 Utanför	2958	44,53	2246	33,81	1702	25,62	1340	20,17
Totalt	6643	100,00	6643	100,00	6643	100,00	6643	100,00

Tabell 3.a Unga utanför 2000, totalt

	Uppföljningsår 2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	308	0,87	182	0,98	126	0,76
2 Studier	26107	74,10	13519	72,68	12588	75,68
3 Arbetsmarknadsutbildning	2	0,01	2	0,01	330	1,98
4 Föräldraledighet	341	0,97	11	0,06	1	0,01
5 Värnplikt	60	0,17	59	0,32	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,00	1	0,01	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	547	1,55	334	1,80	213	1,28
8 Övrigt	1023	2,90	590	3,17	433	2,60
9 Utanför	6845	19,43	3903	20,98	2942	17,69
Totalt	35234	100,00	18601	100,00	16633	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	4161	9,91	2349	11,33	1812	8,53
2 Studier	7745	18,45	3303	15,93	4442	20,91
3 Arbetsmarknadsutbildning	378	0,90	227	1,10	151	0,71
4 Föräldraledighet	1746	4,16	137	0,66	1609	7,58
5 Värnplikt	70	0,17	66	0,32	4	0,02
6 Arbetslöshetsersättning	57	0,14	38	0,18	19	0,09
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	631	1,50	315	1,52	316	1,49
8 Övrigt	6775	16,14	3497	16,87	3278	15,43
9 Utanför	20407	48,62	10798	52,09	9609	45,24
Totalt	41970	100,00	20730	100,00	21240	100,00

Tabell 3.b Unga utanför 2000, utrikes födda

	Uppföljningsår 2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	71	0,99	32	0,86	39	1,14
2 Studier	4147	58,10	2242	60,48	1905	55,52
3 Arbetsmarknadsutbildning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
4 Föräldraledighet	186	2,61	4	0,11	182	5,30
5 Värnplikt	7	0,10	7	0,19	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	82	1,15	54	1,46	28	0,82
8 Övrigt	186	2,61	101	2,72	85	2,48
9 Utanför	2459	34,45	1267	34,18	1192	34,74
Totalt	7138	100,00	3707	100,00	3431	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	1072	7,67	587	9,04	485	6,49
2 Studier	1544	11,05	703	10,83	841	11,25
3 Arbetsmarknadsutbildning	48	0,34	30	0,46	18	0,24
4 Föräldraledighet	1127	8,07	78	1,20	1049	14,03
5 Värnplikt	7	0,05	7	0,11	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	11	0,08	7	0,11	4	0,05
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	91	0,65	46	0,71	45	0,60
8 Övrigt	1857	13,29	942	14,51	915	12,24
9 Utanför	8212	58,79	4094	63,04	4118	55,09
Totalt	13969	100,00	6494	100,00	7475	100,00

Tabell 3.c Unga utanför 2000, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

	Uppföljningsår 2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	49	1,64	20	1,42	29	1,84
2 Studier	1363	45,62	719	50,92	644	40,86
3 Arbetsmarknadsutbildning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
4 Föräldraledighet	152	5,09	2	0,14	150	9,52
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	13	0,44	12	0,85	1	0,06
8 Övrigt	111	3,71	51	3,61	60	3,81
9 Utanför	1300	43,51	608	43,06	692	43,91
Totalt	2988	100,00	1412	100,00	1576	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	631	7,24	317	9,09	314	6,01
2 Studier	658	7,55	237	6,80	421	8,06
3 Arbetsmarknadsutbildning	7	0,08	3	0,09	4	0,08
4 Föräldraledighet	939	10,78	53	1,52	886	16,95
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	2	0,02	1	0,03	1	0,02
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	26	0,30	12	0,34	14	0,27
8 Övrigt	1091	12,52	484	13,88	607	11,62
9 Utanför	5358	61,50	2379	68,24	2979	57,00
Totalt	8712	100,00	3486	100,00	5226	100,00

Tabell 4.a Unga utanför 1990 och 1991, totalt

	Uppföljningsår		1992		1994		1996		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	65	0,81	340	4,22	1007	12,51	2608	32,40		
2 Studier	1575	19,57	1740	21,61	1253	15,57	699	8,68		
3 Arbetsmarknadsutbildning	292	3,63	849	10,55	607	7,54	217	2,70		
4 Föräldraledighet	245	3,04	435	5,40	689	8,56	679	8,43		
5 Värnplikt	129	1,60	185	2,30	64	0,80	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	4	0,05	56	0,70	100	1,24	156	1,94		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	29	0,36	525	6,52	570	7,08	1117	13,88		
8 Övrigt	1103	13,70	851	10,57	1095	13,60	882	10,96		
9 Utanför	4608	57,24	3069	38,12	2665	33,11	1692	21,02		
Totalt	8050	100,00	8050	100,00	8050	100,00	8050	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	175	2,60	528	7,85	1022	15,20	2029	30,18		
2 Studier	507	7,54	696	10,35	771	11,47	438	6,51		
3 Arbetsmarknadsutbildning	472	7,02	400	5,95	221	3,29	134	1,99		
4 Föräldraledighet	262	3,90	395	5,88	522	7,76	523	7,78		
5 Värnplikt	77	1,15	8	0,12	1	0,01	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	16	0,24	60	0,89	113	1,68	96	1,43		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	65	0,97	293	4,36	344	5,12	720	10,71		
8 Övrigt	849	12,63	1017	15,13	920	13,68	793	11,80		
9 Utanför	4300	63,96	3326	49,47	2809	41,78	1990	29,60		
Totalt	6723	100,00	6723	100,00	6723	100,00	6723	100,00		
MÄN										
16-19 år										
1 Kärnarbetskraft	34	0,79	207	4,78	668	15,43	1660	38,35		
2 Studier	716	16,54	788	18,20	551	12,73	269	6,21		
3 Arbetsmarknadsutbildning	166	3,83	514	11,87	327	7,55	127	2,93		
4 Föräldraledighet	7	0,16	15	0,35	56	1,29	89	2,06		
5 Värnplikt	129	2,98	185	4,27	62	1,43	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	4	0,09	31	0,72	66	1,52	102	2,36		
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	13	0,30	309	7,14	315	7,28	576	13,31		
8 Övrigt	580	13,40	495	11,43	635	14,67	515	11,90		
9 Utanför	2680	61,91	1785	41,23	1649	38,09	991	22,89		
Totalt	4329	100,00	4329	100,00	4329	100,00	4329	100,00		
20-24 år										
1 Kärnarbetskraft	92	2,64	292	8,37	556	15,94	1081	31,00		
2 Studier	218	6,25	293	8,40	310	8,89	158	4,53		
3 Arbetsmarknadsutbildning	256	7,34	237	6,80	124	3,56	73	2,09		
4 Föräldraledighet	24	0,69	32	0,92	71	2,04	97	2,78		
5 Värnplikt	77	2,21	7	0,20	1	0,03	0	0,00		
6 Arbetslöshetsersättning	10	0,29	35	1,00	77	2,21	56	1,61		

Uppföljningsår	1992		1994		1996		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	34	0,98	180	5,16	215	6,17	422	12,10
8 Övrigt	429	12,30	618	17,72	545	15,63	510	14,63
9 Utanför	2347	67,31	1793	51,42	1588	45,54	1090	31,26
Totalt	3487	100,00	3487	100,00	3487	100,00	3487	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	31	0,83	133	3,57	339	9,11	948	25,48
2 Studier	859	23,09	952	25,58	702	18,87	430	11,56
3 Arbetsmarknadsutbildning	126	3,39	335	9,00	280	7,52	90	2,42
4 Föräldraledighet	238	6,40	420	11,29	633	17,01	590	15,86
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	2	0,05	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	25	0,67	34	0,91	54	1,45
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	16	0,43	216	5,80	255	6,85	541	14,54
8 Övrigt	523	14,06	356	9,57	460	12,36	367	9,86
9 Utanför	1928	51,81	1284	34,51	1016	27,30	701	18,84
Totalt	3721	100,00	3721	100,00	3721	100,00	3721	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	83	2,56	236	7,29	466	14,40	948	29,30
2 Studier	289	8,93	403	12,45	461	14,25	280	8,65
3 Arbetsmarknadsutbildning	216	6,67	163	5,04	97	3,00	61	1,89
4 Arbetsmarknadsutbildning	238	7,35	363	11,22	451	13,94	426	13,16
4 Föräldraledighet	0	0,00	1	0,03	0	0,00	0	0,00
5 Värnplikt	6	0,19	25	0,77	36	1,11	40	1,24
6 Arbetslöshetsersättning	31	0,96	113	3,49	129	3,99	298	9,21
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	420	12,98	399	12,33	375	11,59	283	8,75
8 Övrigt	1953	60,35	1533	47,37	1221	37,73	900	27,81
9 Utanför	3236	100,00	3236	100,00	3236	100,00	3236	100,00
Totalt	83	2,56	236	7,29	466	14,40	948	29,30

Tabell 4.b Unga utanför 1990 och 1991, utrikes födda

Uppföljningsår	1992		1994		1996		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	9	0,61	27	1,82	116	7,81	358	24,09
2 Studier	292	19,65	348	23,42	277	18,64	134	9,02
3 Arbetsmarknadsutbildning	88	5,92	134	9,02	60	4,04	34	2,29
4 Föräldraledighet	55	3,70	84	5,65	122	8,21	134	9,02
5 Värnplikt	11	0,74	10	0,67	5	0,34	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,07	10	0,67	14	0,94	30	2,02
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,13	53	3,57	74	4,98	141	9,49
8 Övrigt	138	9,29	141	9,49	188	12,65	181	12,18
9 Utanför	890	59,89	679	45,69	630	42,40	474	31,90
Totalt	1486	100,00	1486	100,00	1486	100,00	1486	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	31	1,45	116	5,44	243	11,39	564	26,43
2 Studier	139	6,51	206	9,65	224	10,50	144	6,75
3 Arbetsmarknadsutbildning	265	12,42	151	7,08	83	3,89	47	2,20
4 Föräldraledighet	108	5,06	144	6,75	192	9,00	164	7,69
5 Värnplikt	12	0,56	2	0,09	1	0,05	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	4	0,19	24	1,12	43	2,01	34	1,59
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	14	0,66	53	2,48	66	3,09	173	8,11
8 Övrigt	214	10,03	272	12,75	257	12,04	249	11,67
9 Utanför	1347	63,12	1166	54,64	1025	48,03	759	35,57
Totalt	2134	100,00	2134	100,00	2134	100,00	2134	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	5	0,61	15	1,84	68	8,33	204	25,00
2 Studier	141	17,28	163	19,98	132	16,18	56	6,86
3 Arbetsmarknadsutbildning	49	6,00	88	10,78	30	3,68	24	2,94
4 Föräldraledighet	3	0,37	4	0,49	14	1,72	27	3,31
5 Värnplikt	11	1,35	10	1,23	4	0,49	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,12	5	0,61	9	1,10	24	2,94
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,25	29	3,55	39	4,78	74	9,07
8 Övrigt	82	10,05	97	11,89	125	15,32	117	14,34
9 Utanför	522	63,97	405	49,63	395	48,41	290	35,54
Totalt	816	100,00	816	100,00	816	100,00	816	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	17	1,45	62	5,29	136	11,61	317	27,07
2 Studier	76	6,49	115	9,82	104	8,88	51	4,36
3 Arbetsmarknadsutbildning	145	12,38	96	8,20	47	4,01	30	2,56
4 Föräldraledighet	6	0,51	8	0,68	26	2,22	41	3,50
5 Värnplikt	12	1,02	2	0,17	1	0,09	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	3	0,26	14	1,20	34	2,90	21	1,79

	1992		1994		1996		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	9	0,77	35	2,99	40	3,42	106	9,05
8 Övrigt	124	10,59	182	15,54	178	15,20	178	15,20
9 Utanför	779	66,52	657	56,11	605	51,67	427	36,46
Totalt	1171	100,00	1171	100,00	1171	100,00	1171	100,00
KVINNOR								
16-19 år	4	0,60	12	1,79	48	7,16	154	22,99
1 Kärnarbetskraft	151	22,54	185	27,61	145	21,64	78	11,64
2 Studier	39	5,82	46	6,87	30	4,48	10	1,49
3 Arbetsmarknadsutbildning	52	7,76	80	11,94	108	16,12	107	15,97
4 Föräldradledighet	0	0,00	0	0,00	1	0,15	0	0,00
5 Värnplikt	0	0,00	5	0,75	5	0,75	6	0,90
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	24	3,58	35	5,22	67	10,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	56	8,36	44	6,57	63	9,40	64	9,55
8 Övrigt	368	54,93	274	40,90	235	35,07	184	27,46
9 Utanför	670	100,00	670	100,00	670	100,00	670	100,00
Totalt	4	0,60	12	1,79	48	7,16	154	22,99
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	14	1,45	54	5,61	107	11,11	247	25,65
2 Studier	63	6,54	91	9,45	120	12,46	93	9,66
3 Arbetsmarknadsutbildning	120	12,46	55	5,71	36	3,74	17	1,77
4 Föräldradledighet	102	10,59	136	14,12	166	17,24	123	12,77
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,10	10	1,04	9	0,93	13	1,35
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	5	0,52	18	1,87	26	2,70	67	6,96
8 Övrigt	90	9,35	90	9,35	79	8,20	71	7,37
9 Utanför	568	58,98	509	52,86	420	43,61	332	34,48
Totalt	963	100,00	963	100,00	963	100,00	963	100,00

Tabell 4.c Unga utanför 1990 och 1991, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

	Uppföljningsår 1991		1993		1995		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	9	1,23	14	1,92	56	7,68	172	23,59
2 Studier	159	21,81	183	25,10	140	19,20	62	8,50
3 Arbetsmarknadsutbildning	60	8,23	57	7,82	29	3,98	22	3,02
4 Föräldraledighet	35	4,80	43	5,90	64	8,78	74	10,15
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,14	3	0,41	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	7	0,96	9	1,23	18	2,47
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	0	0,00	16	2,19	30	4,12	47	6,45
8 Övrigt	47	6,45	64	8,78	79	10,84	85	11,66
9 Utanför	419	57,48	344	47,19	319	43,76	249	34,16
Totalt	729	100,00	729	100,00	729	100,00	729	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	16	1,13	83	5,89	181	12,84	401	28,44
2 Studier	110	7,80	156	11,06	161	11,42	100	7,09
3 Arbetsmarknadsutbildning	225	15,96	123	8,72	62	4,40	33	2,34
4 Föräldraledighet	85	6,03	113	8,01	146	10,35	126	8,94
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	1	0,07	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,07	16	1,13	30	2,13	20	1,42
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	7	0,50	21	1,49	32	2,27	95	6,74
8 Övrigt	132	9,36	185	13,12	163	11,56	153	10,85
9 Utanför	834	59,15	713	50,57	634	44,96	482	34,18
Totalt	1410	100,00	1410	100,00	1410	100,00	1410	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	5	1,35	6	1,62	31	8,36	87	23,45
2 Studier	82	22,10	92	24,80	65	17,52	25	6,74
3 Arbetsmarknadsutbildning	34	9,16	33	8,89	13	3,50	14	3,77
4 Föräldraledighet	2	0,54	2	0,54	8	2,16	14	3,77
5 Värnplikt	0	0,00	1	0,27	3	0,81	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	3	0,81	7	1,89	15	4,04
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	0	0,00	9	2,43	17	4,58	27	7,28
8 Övrigt	28	7,55	45	12,13	52	14,02	53	14,29
9 Utanför	220	59,30	180	48,52	175	47,17	136	36,66
Totalt	371	100,00	371	100,00	371	100,00	371	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	7	0,97	38	5,25	94	12,98	208	28,73
2 Studier	58	8,01	77	10,64	70	9,67	32	4,42
3 Arbetsmarknadsutbildning	122	16,85	73	10,08	33	4,56	21	2,90
4 Föräldraledighet	2	0,28	4	0,55	16	2,21	29	4,01
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	1	0,14	0	0,00

Uppföljningsår	1992		1994		1996		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,14	11	1,52	23	3,18	12	1,66
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	5	0,69	12	1,66	18	2,49	53	7,32
8 Övrigt	74	10,22	123	16,99	109	15,06	100	13,81
9 Utanför	455	62,85	386	53,31	360	49,72	269	37,15
Totalt	724	100,00	724	100,00	724	100,00	724	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	4	1,12	8	2,23	25	6,98	85	23,74
2 Studier	77	21,51	91	25,42	75	20,95	37	10,34
3 Arbetsmarknadsutbildning	26	7,26	24	6,70	16	4,47	8	2,23
4 Föräldraledighet	33	9,22	41	11,45	56	15,64	60	16,76
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	4	1,12	2	0,56	3	0,84
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	0	0,00	7	1,96	13	3,63	20	5,59
8 Övrigt	19	5,31	19	5,31	27	7,54	32	8,94
9 Utanför	199	55,59	164	45,81	144	40,22	113	31,56
Totalt	358	100,00	358	100,00	358	100,00	358	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	9	1,31	45	6,56	87	12,68	193	28,13
2 Studier	52	7,58	79	11,52	91	13,27	68	9,91
3 Arbetsmarknadsutbildning	103	15,01	50	7,29	29	4,23	12	1,75
4 Föräldraledighet	83	12,10	109	15,89	130	18,95	97	14,14
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	5	0,73	7	1,02	8	1,17
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,29	9	1,31	14	2,04	42	6,12
8 Övrigt	58	8,45	62	9,04	54	7,87	53	7,73
9 Utanför	379	55,25	327	47,67	274	39,94	213	31,05
Totalt	686	100,00	686	100,00	686	100,00	686	100,00

Tabell 5.a Unga utanför 1994 och 1995, totalt

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	71	1,25	482	8,50	1142	20,14	1451	25,60
2 Studier	910	16,05	1147	20,23	825	14,55	708	12,49
3 Arbetsmarknadsutbildning	93	1,64	118	2,08	188	3,32	136	2,40
4 Föräldraledighet	230	4,06	379	6,69	431	7,60	392	6,91
5 Värnplikt	78	1,38	40	0,71	6	0,11	1	0,02
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	14	0,25	34	0,60	60	1,06
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	115	2,03	359	6,33	552	9,74	635	11,20
8 Övrigt	380	6,70	647	11,41	676	11,92	599	10,57
9 Utanför	3792	66,89	2483	43,80	1815	32,02	1687	29,76
Totalt	5669	100,00	5669	100,00	5669	100,00	5669	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	435	2,99	2023	13,92	3863	26,58	4492	30,90
2 Studier	1941	13,35	2579	17,74	1908	13,13	1647	11,33
3 Arbetsmarknadsutbildning	525	3,61	219	1,51	172	1,18	251	1,73
4 Föräldraledighet	834	5,74	1192	8,20	1165	8,02	1178	8,10
5 Värnplikt	35	0,24	6	0,04	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	20	0,14	95	0,65	189	1,30	209	1,44
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	150	1,03	379	2,61	712	4,90	892	6,14
8 Övrigt	1576	10,84	2033	13,99	1950	13,42	1650	11,35
9 Utanför	9019	62,05	6009	41,34	4576	31,48	4216	29,01
Totalt	14535	100,00	14535	100,00	14535	100,00	14535	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	46	1,46	334	10,59	789	25,02	969	30,72
2 Studier	466	14,77	556	17,63	366	11,60	303	9,61
3 Arbetsmarknadsutbildning	60	1,90	77	2,44	113	3,58	77	2,44
4 Föräldraledighet	9	0,29	20	0,63	37	1,17	40	1,27
5 Värnplikt	78	2,47	37	1,17	6	0,19	1	0,03
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	8	0,25	26	0,82	42	1,33
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	71	2,25	204	6,47	313	9,92	340	10,78
8 Övrigt	202	6,40	437	13,86	430	13,63	375	11,89
9 Utanför	2222	70,45	1481	46,96	1074	34,05	1007	31,93
Totalt	3154	100,00	3154	100,00	3154	100,00	3154	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	251	3,29	1260	16,50	2348	30,75	2649	34,69
2 Studier	892	11,68	1135	14,86	764	10,00	637	8,34
3 Arbetsmarknadsutbildning	295	3,86	126	1,65	104	1,36	164	2,15
4 Föräldraledighet	76	1,00	107	1,40	132	1,73	162	2,12
5 Värnplikt	34	0,45	5	0,07	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	12	0,16	61	0,80	124	1,62	143	1,87

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	88	1,15	216	2,83	381	4,99	476	6,23
8 Övrigt	891	11,67	1190	15,58	1169	15,31	983	12,87
9 Utanför	5098	66,75	3537	46,31	2615	34,24	2423	31,73
Totalt	7637	100,00	7637	100,00	7637	100,00	7637	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	25	0,99	148	5,88	353	14,04	482	19,17
2 Studier	444	17,65	591	23,50	459	18,25	405	16,10
3 Arbetsmarknadsutbildning	33	1,31	41	1,63	75	2,98	59	2,35
4 Föräldraledighet	221	8,79	359	14,27	394	15,67	352	14,00
5 Värnplikt	0	0,00	3	0,12	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	6	0,24	8	0,32	18	0,72
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	44	1,75	155	6,16	239	9,50	295	11,73
8 Övrigt	178	7,08	210	8,35	246	9,78	224	8,91
9 Utanför	1570	62,43	1002	39,84	741	29,46	680	27,04
Totalt	2515	100,00	2515	100,00	2515	100,00	2515	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	184	2,67	763	11,06	1515	21,96	1843	26,72
2 Studier	1049	15,21	1444	20,93	1144	16,58	1010	14,64
3 Arbetsmarknadsutbildning	230	3,33	93	1,35	68	0,99	87	1,26
4 Föräldraledighet	758	10,99	1085	15,73	1033	14,98	1016	14,73
5 Värnplikt	1	0,01	1	0,01	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	8	0,12	34	0,49	65	0,94	66	0,96
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	62	0,90	163	2,36	331	4,80	416	6,03
8 Övrigt	685	9,93	843	12,22	781	11,32	667	9,67
9 Utanför	3921	56,84	2472	35,84	1961	28,43	1793	25,99
Totalt	6898	100,00	6898	100,00	6898	100,00	6898	100,00

Tabell 5.b Unga utanför 1994 och 1995, utrikes födda

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	11	0,60	94	5,16	301	16,54	399	21,92
2 Studier	368	20,22	477	26,21	332	18,24	254	13,96
3 Arbetsmarknadsutbildning	40	2,20	11	0,60	25	1,37	26	1,43
4 Föräldraledighet	128	7,03	186	10,22	160	8,79	164	9,01
5 Värnplikt	1	0,05	1	0,05	1	0,05	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	2	0,11	7	0,38	32	1,76
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	18	0,99	50	2,75	89	4,89	98	5,38
8 Övrigt	99	5,44	162	8,90	184	10,11	161	8,85
9 Utanför	1155	63,46	837	45,99	721	39,62	686	37,69
Totalt	1820	100,00	1820	100,00	1820	100,00	1820	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	115	1,85	749	12,04	1693	27,21	1977	31,77
2 Studier	789	12,68	1113	17,89	730	11,73	634	10,19
3 Arbetsmarknadsutbildning	243	3,90	62	1,00	74	1,19	108	1,74
4 Föräldraledighet	521	8,37	682	10,96	619	9,95	599	9,63
5 Värnplikt	8	0,13	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	3	0,05	34	0,55	81	1,30	100	1,61
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	16	0,26	62	1,00	157	2,52	225	3,62
8 Övrigt	501	8,05	804	12,92	809	13,00	673	10,81
9 Utanför	4027	64,71	2717	43,66	2060	33,10	1907	30,64
Totalt	6223	100,00	6223	100,00	6223	100,00	6223	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	6	0,64	63	6,73	191	20,41	229	24,47
2 Studier	203	21,69	248	26,50	152	16,24	102	10,90
3 Arbetsmarknadsutbildning	26	2,78	7	0,75	15	1,60	16	1,71
4 Föräldraledighet	4	0,43	7	0,75	10	1,07	15	1,60
5 Värnplikt	1	0,11	1	0,11	1	0,11	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	1	0,11	6	0,64	22	2,35
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	10	1,07	24	2,56	50	5,34	55	5,88
8 Övrigt	60	6,41	110	11,75	114	12,18	107	11,43
9 Utanför	626	66,88	475	50,75	397	42,41	390	41,67
Totalt	936	100,00	936	100,00	936	100,00	936	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	76	2,30	506	15,29	1075	32,49	1215	36,72
2 Studier	411	12,42	531	16,05	292	8,82	235	7,10
3 Arbetsmarknadsutbildning	145	4,38	43	1,30	48	1,45	77	2,33
4 Föräldraledighet	45	1,36	51	1,54	60	1,81	89	2,69
5 Värnplikt	8	0,24	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	3	0,09	24	0,73	56	1,69	71	2,15

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	9	0,27	40	1,21	97	2,93	141	4,26
8 Övrigt	316	9,55	517	15,62	528	15,96	404	12,21
9 Utanför	2296	69,39	1597	48,26	1153	34,84	1077	32,55
Totalt	3309	100,00	3309	100,00	3309	100,00	3309	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	5	0,57	31	3,51	110	12,44	170	19,23
2 Studier	165	18,67	229	25,90	180	20,36	152	17,19
3 Arbetsmarknadsutbildning	14	1,58	4	0,45	10	1,13	10	1,13
4 Föräldraledighet	124	14,03	179	20,25	150	16,97	149	16,86
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	1	0,11	1	0,11	10	1,13
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	8	0,90	26	2,94	39	4,41	43	4,86
8 Övrigt	39	4,41	52	5,88	70	7,92	54	6,11
9 Utanför	529	59,84	362	40,95	324	36,65	296	33,48
Totalt	884	100,00	884	100,00	884	100,00	884	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	39	1,34	243	8,34	618	21,21	762	26,15
2 Studier	378	12,97	582	19,97	438	15,03	399	13,69
3 Arbetsmarknadsutbildning	98	3,36	19	0,65	26	0,89	31	1,06
4 Föräldraledighet	476	16,33	631	21,65	559	19,18	510	17,50
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	10	0,34	25	0,86	29	1,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	7	0,24	22	0,75	60	2,06	84	2,88
8 Övrigt	185	6,35	287	9,85	281	9,64	269	9,23
9 Utanför	1731	59,40	1120	38,44	907	31,13	830	28,48
Totalt	2914	100,00	2914	100,00	2914	100,00	2914	100,00

Tabell 5.c Unga utanför 1994 och 1995, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
TOTALT								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	9	0,78	67	5,78	214	18,45	288	24,83
2 Studier	258	22,24	333	28,71	223	19,22	161	13,88
3 Arbetsmarknadsutbildning	39	3,36	6	0,52	12	1,03	18	1,55
4 Föräldraledighet	107	9,22	151	13,02	132	11,38	126	10,86
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	1	0,09	6	0,52	20	1,72
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	6	0,52	22	1,90	41	3,53	48	4,14
8 Övrigt	56	4,83	95	8,19	105	9,05	92	7,93
9 Utanför	685	59,05	485	41,81	427	36,81	407	35,09
Totalt	1160	100,00	1160	100,00	1160	100,00	1160	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	84	1,79	603	12,87	1407	30,04	1634	34,88
2 Studier	635	13,56	898	19,17	572	12,21	493	10,53
3 Arbetsmarknadsutbildning	214	4,57	41	0,88	54	1,15	87	1,86
4 Föräldraledighet	456	9,74	588	12,55	501	10,70	483	10,31
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	29	0,62	63	1,35	78	1,67
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	4	0,09	32	0,68	88	1,88	138	2,95
8 Övrigt	336	7,17	581	12,40	606	12,94	489	10,44
9 Utanför	2955	63,09	1912	40,82	1393	29,74	1282	27,37
Totalt	4684	100,00	4684	100,00	4684	100,00	4684	100,00
MÄN								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	5	0,91	44	7,97	130	23,55	158	28,62
2 Studier	134	24,28	168	30,43	98	17,75	56	10,14
3 Arbetsmarknadsutbildning	25	4,53	4	0,72	6	1,09	9	1,63
4 Föräldraledighet	3	0,54	5	0,91	9	1,63	9	1,63
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	6	1,09	14	2,54
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,36	7	1,27	18	3,26	23	4,17
8 Övrigt	31	5,62	63	11,41	60	10,87	57	10,33
9 Utanför	352	63,77	261	47,28	225	40,76	226	40,94
Totalt	552	100,00	552	100,00	552	100,00	552	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	56	2,34	415	17,34	897	37,47	1005	41,98
2 Studier	332	13,87	425	17,75	216	9,02	164	6,85
3 Arbetsmarknadsutbildning	126	5,26	30	1,25	36	1,50	64	2,67
4 Föräldraledighet	35	1,46	41	1,71	33	1,38	65	2,72
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Uppföljningsår	1996		1998		2000		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	21	0,88	44	1,84	58	2,42
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,08	23	0,96	53	2,21	83	3,47
8 Övrigt	209	8,73	373	15,58	384	16,04	280	11,70
9 Utanför	1634	68,25	1066	44,53	731	30,53	675	28,20
Totalt	2394	100,00	2394	100,00	2394	100,00	2394	100,00
KVINNOR								
16-19 år								
1 Kärnarbetskraft	4	0,66	23	3,78	84	13,82	130	21,38
2 Studier	124	20,39	165	27,14	125	20,56	105	17,27
3 Arbetsmarknadsutbildning	14	2,30	2	0,33	6	0,99	9	1,48
4 Föräldraledighet	104	17,11	146	24,01	123	20,23	117	19,24
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	1	0,16	0	0,00	6	0,99
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	4	0,66	15	2,47	23	3,78	25	4,11
8 Övrigt	25	4,11	32	5,26	45	7,40	35	5,76
9 Utanför	333	54,77	224	36,84	202	33,22	181	29,77
Totalt	608	100,00	608	100,00	608	100,00	608	100,00
20-24 år								
1 Kärnarbetskraft	28	1,22	188	8,21	510	22,27	629	27,47
2 Studier	303	13,23	473	20,66	356	15,55	329	14,37
3 Arbetsmarknadsutbildning	88	3,84	11	0,48	18	0,79	23	1,00
4 Föräldraledighet	421	18,38	547	23,89	468	20,44	418	18,25
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	8	0,35	19	0,83	20	0,87
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	2	0,09	9	0,39	35	1,53	55	2,40
8 Övrigt	127	5,55	208	9,08	222	9,69	209	9,13
9 Utanför	1321	57,69	846	36,94	662	28,91	607	26,51
Totalt	2290	100,00	2290	100,00	2290	100,00	2290	100,00

Tabell 6.a Unga utanför 1999 och 2000, totalt

Uppföljningsår	2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	142	2,35	96	2,81	46	1,75
2 Studier	916	15,15	482	14,13	434	16,46
3 Arbetsmarknadsutbildning	21	0,35	12	0,35	9	0,34
4 Föräldraledighet	166	2,75	11	0,32	155	5,88
5 Värnplikt	15	0,25	15	0,44	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	1	0,02	1	0,03	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	234	3,87	136	3,99	98	3,72
8 Övrigt	506	8,37	309	9,06	197	7,47
9 Utanför	4046	66,91	2349	68,87	1697	64,38
Totalt	6047	100,00	3411	100,00	2636	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	1186	7,46	713	8,59	473	6,22
2 Studier	2085	13,11	941	11,34	1144	15,05
3 Arbetsmarknadsutbildning	104	0,65	63	0,76	41	0,54
4 Föräldraledighet	557	3,50	75	0,90	482	6,34
5 Värnplikt	2	0,01	2	0,02	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	4	0,03	4	0,05	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	312	1,96	159	1,92	153	2,01
8 Övrigt	2202	13,85	1218	14,68	984	12,94
9 Utanför	9448	59,42	5122	61,73	4326	56,90
Totalt	15900	100,00	8297	100,00	7603	100,00

Tabell 6.b Unga utanför 1999 och 2000, utrikes födda

	Uppföljningsår 2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%		
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	33	1,61	18	1,72	15	1,50
2 Studier	369	18,05	204	19,50	165	16,53
3 Arbetsmarknadsutbildning	1	0,05	1	0,10	0	0,00
4 Föräldraledighet	85	4,16	5	0,48	80	8,02
5 Värnplikt	1	0,05	1	0,10	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	33	1,61	22	2,10	11	1,10
8 Övrigt	121	5,92	64	6,12	57	5,71
9 Utanför	1401	68,54	731	69,89	670	67,13
Totalt	2044	100,00	1046	100,00	998	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kärnarbetskraft	348	6,21	185	6,89	163	5,59
2 Studier	600	10,71	255	9,49	345	11,83
3 Arbetsmarknadsutbildning	10	0,18	6	0,22	4	0,14
4 Föräldraledighet	339	6,05	42	1,56	297	10,19
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	41	0,73	24	0,89	17	0,58
8 Övrigt	670	11,96	349	12,99	321	11,01
9 Utanför	3595	64,16	1826	67,96	1769	60,67
Totalt	5603	100,00	2687	100,00	2916	100,00

Tabell 6.c Unga utanför 1999 och 2000, utrikes födda med vistelsetid < 5 år

	Uppföljningsår 2001		2001		2001	
	Antal	%	Antal	%		
16-19 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kämarbetskraft	23	2,03	11	2,10	12	1,96
2 Studier	192	16,92	94	17,94	98	16,04
3 Arbetsmarknadsutbildning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
4 Föräldraledighet	70	6,17	2	0,38	68	11,13
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	8	0,70	8	1,53	0	0,00
8 Övrigt	76	6,70	36	6,87	40	6,55
9 Utanför	766	67,49	373	71,18	393	64,32
Totalt	1135	100,00	524	100,00	611	100,00
20-24 år	TOTALT		MÄN		KVINNOR	
1 Kämarbetskraft	223	6,23	113	7,62	110	5,24
2 Studier	384	10,73	128	8,64	256	12,20
3 Arbetsmarknadsutbildning	4	0,11	2	0,13	2	0,10
4 Föräldraledighet	279	7,79	33	2,23	246	11,73
5 Värnplikt	0	0,00	0	0,00	0	0,00
6 Arbetslöshetsersättning	0	0,00	0	0,00	0	0,00
7 Sjukersättning, förtidspension m.m.	9	0,25	5	0,34	4	0,19
8 Övrigt	421	11,76	185	12,48	236	11,25
9 Utanför	2260	63,13	1016	68,56	1244	59,29
Totalt	3580	100,00	1482	100,00	2098	100,00

Genomsnittligt antal deltagare i Kommunala ungdomsprogram och Ungdomsgarantin 1995–2002

	KUP, under 20 år	UG, 20–24 år
1995	1 799	–
1996	12 589	–
1997	14 185	–
1998	12 176	2 846
1999	7 309	5 555
2000	4 582	4 685
2001	3 726	4 279
2002	3 623	4 954

<i>Basbelopp</i>	1990: 29 700 kr
	1991: 32 200 kr
	1992: 33 700 kr
	1993: 34 400 kr
	1994: 35 200 kr
	1995: 35 700 kr
	1996: 36 200 kr
	1997: 36 300 kr
	1998: 36 400 kr
	1999: 36 400 kr
	2000: 36 600 kr
	2001: 36 900 kr

Goda exempel

1.1 Projekt och verksamheter i Sverige som arbetar för att öppna nya vägar för ungdomar

Projekten som redovisas här är främst de som hört av sig till vårt utrop via kommunförbundets hemsida men också olika projekt som vi kommit i kontakt då vi gjort vårt fältarbete. Exempel på andra projekt finns i Ungdomsstyrelsens rapport "Stigfinnare i ny skepnad" (2000a).

FAS projektet i Nybro

I Nybro beslöt sig Försäkringskassan, arbetsförmedlingen och socialtjänsten (FAS) 1996 att starta ett samverkansprojekt. Målgruppen var arbetslösa, sjukskrivna och/eller socialbidragsberoende. Projektet blev en permanent verksamhet 1999. Under åren 1998–2002 har FAS hjälpt 149 personer till ökad egenförsörjning. I projektet arbetar ungdomar och projektpersonal efter olika rehabiliteringssteg. Projektpersonalen arbetar på ett lösningsinriktat arbetssätt de anpassar insatserna utifrån individernas önskemål och förutsättningar och ser på ärendena gemensamt oavsett problem och varifrån pengarna tas.

Genom att dessa tre myndigheter samverkar har personalen minskat dubbelarbete och rundgång. Antalet lösningar i samförstånd har ökat, personalen har utvecklat en gemensam kompetens (skriftlig uppgift från FAS).

Liljeholmsprojektet i Stockholm

Stockholms stad har försökt att hålla ungdomsarbetslösheten nere genom att intensifiera handledningen på arbetsförmedlingarna. Idag finns ungdomscoacher som var och en stöttar ett tjugotal ungdomar under deras jobbsökande. Coacherna är unga människor som själva varit arbetslösa. Det coacherna hjälper till med är jobbsökande. De visar ungdomar hur de skall skriva ansökningsbrev, meritförteckningar och gör kartläggningar av eventuella hinder. Liljeholmsprojektet har pågått sedan 2002 och anses vara ett lyckat projekt. Cirka 40 procent av deltagarna fick under år 2003 ett arbete, 40 procent hade börjat studera och 20 procent är fortfarande arbetslösa (Ekonominyheterna 2003-08-12).

Projektet Skarven i Karlskrona

Karlskrona kommun bedriver sedan år 2000 ett projekt kallat Skarven. Projektet har fått detta namn eftersom det ligger mellan utbildnings-, och barn- och ungdomsförvaltningen. I detta projekt arbetar projektledarna tillsammans med skolpersonal med att identifiera elever som på grund av motivationssvårigheter befinner sig i riskzonen för att inte få godkänt i kärnämnen. Dessa elever får särskild undervisning där lärarna arbetar mer ämnesövergripande. Elever motiveras i studierna genom en bra relation mellan lärare och elev men också genom att föräldrar aktiveras till att bli mer deltagande och engagerade i skolan (<http://www.kommun-aktuellt.se/list.asp>).

Projekt Hemmasittare i Solna

Sedan flera år tillbaka arbetar skolan, socialförvaltningen och barn- och ungdomspsykiatri (BUN) i Solna med att hjälpa skolpliktiga elever att fullgöra sin skolgång. Projektet är en samverkansåtgärd mellan kommun och landsting. Med hemmasittare menar projektledarna elever som utan acceptabel orsak är hemma från skolan i mer än tre veckor. Målet med projektet är att kartlägga de hemmasittare som finns och att hitta metoder och åtgärder för att hjälpa dem tillbaka till grundskolan och/eller till en bra övergång till gymnasiet (Solna stad 2003).

Projektet Vågbrytaren och Språngbrädan i Sandviken

Socialtjänsten i Sandviken har idag två projekt för gruppen ungdomar i utanförskap. Vågbrytaren är ett EU mål 3 projekt som startades i november 2002. De som deltar i projektet är socialtjänstens ekonomienhet och arbetsförmedlingen som också medfinansierar projektet. Projektets syfte är att utifrån ett individuellt perspektiv handleda/coacha bland annat unga (främst invandrare och långtidsarbetslösa) upp till 25 år. Coachning skall ses som varaktiga insatser som leder bort från ett socialbidragstagande. Det andra projektet Språngbrädan startades redan 1999 och är en alternativ orienteringskurs som skall få elever att finna, få och behålla ett arbete. Projektet drivs i samverkan med Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) och socialtjänsten (skriftlig uppgift från Sandviken).

Projektet Dexter i Eskilstuna

Projektet Dexter som är en del av Integrationsavdelningen /Arbetsmarknadsförvaltningen i Eskilstuna inriktar sig på att hjälpa unga kortutbildade invandrarkillar. Alla invandrarungdomar över 16 år hänvisas direkt efter ankomsten till Sverige till IVIK som är ett förberedande program på gymnasienivå. För många invandrarungdomar blir denna omställning stor. De kanske har väldigt kort eller total avsaknad av utbildning i hemlandet. En del unga killar lockas av den svenska friheten. De föredrar smidigare vägar och hamnar i vissa fall i grov kriminalitet. Projektet Dexter vill ge eleverna bra förutsättningar för att kunna söka och genomföra en praktisk yrkesutbildning eller skapa möjligheter till arbete och egen försörjning. Projektledarna, lärarna och coacherna arbetar utifrån individuella handlingsplaner och ett nära samarbete med näringslivet. Utbildningen på Dexter är individuellt utformad med tonvikt på svenska, matematik och grundläggande kunskaper och färdigheter för fortsatt yrkesutbildning. Eleverna tränas också i social kompetens och demokrati (skriftligt material från Dexter).

Projektet Färdas väl i Karlstad

Under 2001 påbörjade Karlstad kommun ett ettårigt projekt kallat Färdas väl där projektledarnas syfte var att undersöka hur kommunens resurser används för att unga skulle färdas väl genom livet. Sex tjänstemän från Arbetsmarknadsförvaltningen, socialtjänsten, barn- och ungdomsförvaltningen, gymnasieförvaltningen, fritidsförvaltningen och kulturförvaltningen bildade en arbetsgrupp som genomförde kartläggningar i de olika förvaltningarna samt gjorde djupintervjuer med ungdomar. På så sätt fann de olika förbättringsområden (skriftlig uppgift från Karlstad).

Särskilda ungdomshandläggare i Halmstad

I Halmstads kommun arbetar arbetsmarknadsenheten med ungdomsprogram. Basen för denna verksamhet är särskilda ungdomshandläggare för ungdomar i åldern 18-24 år. Även socialsekreterare och assistenter från socialtjänstens ungdomsgrupp finns på enheten för att hjälpa till med handläggningen. Arbetsmarknadsenheten, socialtjänsten och arbetsförmedlingen håller kontinuerliga avstämningsmöten vilket har medfört att de nu har fått ett helhetsgrepp kring ungdomarnas situation. Då ungdomar med problematik eller behov av särskilt stöd inte är aktuella på socialtjänsten och arbetsförmedlingen inte har nödvändiga resurser för att identifiera och hjälpa dessa ungdomar är ungdomshandläggarnas viktigaste uppgift att fånga upp och stödja dem. Detta görs bland annat genom att ungdomshandläggarna genom daglig kontakt har lättare att upptäcka eventuella problem. Arbetsmarknadsenheten arbetar med ungdomar vars enda anledning att uppbära försörjningsstöd är arbetslöshet. Många av dessa ungdomar saknar slutbetyg från gymnasiet i ett eller flera kärnämnen.

De verktyg ungdomshandläggarna arbetar med är vägledande insatser i kombination med praktik eller projektarbete samt individuella handlingsplaner.

För att stärka ungdomarnas självförtroende, motivation och trygghet arbetar enheten också med olika verksamheter/projekt som riktar sig till ungdomar. KickOff projektet är en arbets- och studieförberedande insats som pågår i sex veckor. Här deltar

ungdomar i grupp- och processövningar, arbetar med motivationen, gör framtidsplaneringar samt lär sig "jobbsökeri". Ungdomar med psykiska eller sociala problem kan hjälpa till på Aleskogens hunddagens upp till sex månader för att i en lugn och trygg miljö kunna förbereda sig för en praktikplats, ett arbete eller studier. Projekt 91:an är ett annat projekt som köpts in från Försvarsmaktens Halmstadsskolor. Projektet riktar sig till ungdomar som riskerar att hamna "på glid". Med hjälp av befäl från Halmstad Garnison lär sig ungdomar beteende som kommer att underlätta deras inträde i arbetslivet, t.ex. att passa tider, sätta upp och respektera regler.

Visionen hos arbetsmarknadsenheten är att inga ungdomar under 25 år skall uppbära försörjningsstöd och att ungdomar med behov av stöd skall uppmärksammas mer (Halmstads arbetsmarknadsenhet 2003).

Projekt i Gamla Tingshuset i Östersund

Föreningen Gamla Tingshuset består av följande föreningar: Mediaverkstan, Musikforum, Rockhuset, Folkets Bio Regina och Mångfaldsföreningen i Östersund.

Aktiviteterna i Gamla Tingshuset drivs av Östersunds kommun, Arbetsmarknadsenheten och Arbetsförmedlingen i samverkan med föreningarna i Gamla Tingshuset (<http://www.gamlatingshuset.z.se>). Föreningen ansvarar enligt avtal med Arbetsförmedlingen och kommunen för sysselsättningsåtgärder främst för arbetslösa ungdomar mellan 18 och 20 år som saknar gymnasieutbildning, men även ungdomar mellan 20 och 24 år kan få en praktikplats i eller genom projektet. Aktiviteterna i Gamla Tingshuset drivs av vägledare och gruppleddare, men aktiviteterna utgår alltid från deltagarnas intressen och utformas utifrån deras förutsättningar. I Gamla tingshuset har ungdomar under 2002 kunnat ingå i tre grupper; media, verkstan och filialen. Mediagruppen arbetar med utformning av webbplatser, uppsättningar av musikband och konserter, inspelningar av filmer, teateruppsättningar, utformning av affischer, inspelningar av radioprogram osv. Verkstadsgruppen anordnar olika arrangemang bland annat mot rasism, musikkonserter på TV, temadagar om sex och samlevnad samt ungdomskonferenser. Filialgruppen sköter driften av skatelokalen, reparationer och byggnationer,

tjejverksamheter osv. På Tingshuset finns även en ungdomsredaktion som publicerar en webbtidning (Gamla Tingshusets verksamhetsberättelse 2002).

Visionscenter, Möjligheternas Hus och EN3 i Helsingborg

Helsingborgs kommun erbjuder sina socialbidragstagare Visionscenter och Möjligheternas Hus. På Visionscenter går socialbidragstagare som står närmare arbetsmarknaden och på Möjligheternas Hus de som står längre bort på grund av olika typer av problem och hinder (t. ex. alkohol och drogproblem, psykiska problem, sociala problem, kriminalitet eller bostadslöshet). På Möjligheternas hus finns således den tyngre gruppen medan klienterna på Visionscenter har arbetslösheten som enda problem. Möjligheternas hus och Visionscenter köper ibland utbildningar av privata företag som t.ex. EN3. EN3, som startades 1993, är idag en etablerad del i Helsingborg när det gäller sysselsättning och utbildning av arbetslösa. EN3 består av två privata företag; MPC och RÅKAS. Bägge företagen har skapats med syftet att ungdomar med dåligt självförtroende behöver motiveras. MPC har en mer praktisk inriktning. Där finns snickeriverkstad, montering och städutbildningar men deltagarna får även lära sig att skriva meritförteckningar och CV. RÅKAS är en praktiskt teoretisk linje som är individuell då ungdomar har många olika bakgrunder när det gäller tidigare skolformer. Här finns t.ex. program som Soft, Entre och Fokus. Soft-programmet är för den som är intresserad av att arbeta inom service och försäljning. Soft är uppdelat i tre delar; praktisk/teoretisk baskunskap, en individuell inriktning och en praktisk utbildning på ett företag. Sammanlagt pågår Soft i 23 veckor. Entreprogrammet består av tre steg. På det första steget, som är på sex veckor, analyserar EN3-personalen ifall den unge är lämplig att skickas ut på arbetsmarknaden. Ungdomar skall då inte ha några allvarliga problem med droger, kriminalitet eller liknande och vara närvarande på utbildningen. På det andra steget, som är på sju veckor, arbetar personalen mycket med kontakten med arbetslivet och här ges eleverna möjlighet att prova på olika branscher eller yrken. Under det sista steget på 10 veckor praktiserar eleverna. På Fokusprogrammet är utbildningen helt inriktad på elevernas framtida arbetssituation. Här arbetar eleverna

mycket med individuellt utvecklande moment (muntlig information från EN3).

Föreningen Pannhuset i Göteborg

Föreningen Pannhuset är ett kultur- och idécentrum för unga i Göteborg där man försöker tillvarata ungdomars inneboende resurser. Målsättningen med föreningen är att öka unga människors delaktighet i samhället, att skapa motivation hos deltagarna för vidare utbildning och att öka deltagarnas förmåga till ansvarstagande och tilltro till sina resurser att kunna skapa en framtid. Handledarna i föreningen som ger vägledning har en pedagogisk hållning som bygger på ett existentiellt synsätt, vilket innebär att varje deltagare förutsätts ta ansvar för de val och handlingar som han eller hon utför. Pannhuset erbjuder möjligheter för deltagare att vara aktiva i utbildningar och olika verkstäder (tidningsredaktion, TV-program och i aktiviteter med bild och form). Det finns också olika verkstäder som har sin egen specificerade projektplanering (t. ex möbel- och textilverkstäder). Målsättningen med verkstäderna är att initiera en lokal utvecklingsprocess, där "verkstäderna" blir självgenererande och sprider verksamhetsidéer till allt större grupper (<http://www.pannhuset.com>).

Organisationen Communicare i Karlstad

Communicare är en ideell organisation med ett ungdomligt perspektiv på entreprenörskap och kreativitet. Organisationen verkar både regionalt och lokalt med 15 lokalkontor i Värmland. Communicare drivs med pengar från Sparbankstiftelsen Alfa, från kommuner i Värmland, från lokala företag och med hjälp av projekt pengar från EU (<http://www.frnorrbottnen.nu/2001/communicare0920.html>). Vid Communicare försöker man samla det privata och offentliga kring nya sätt att tänka och man arbetar mycket med frågor om ungt entreprenörskap bland annat genom att försöka skapa utbildningsprogram som genomsyras av entreprenörskap. När unga kommer till Communicare får de en handledare som hjälper och stödjer dem att våga satsa på sina egen idéer. Visionen inom Communicare är att Värmland skall bli

Europas mest spännande entreprenörsregion och att bidra till att tiotusen nya verksamheter startas av unga inom fem år (Ungdomsstyrelsen 2000a). Under åren 2004-2006 planerar Communicare att arbeta mycket med ungdomar i åldern 18-25 år som står utanför arbetsmarknaden. Det handlar om ungdomar som har sociala problem och/eller psykisk hälsa som kan vara hinder för en sysselsättning. Det handlar också om ungdomar som t. ex har dålig motivation, har sociala problem i miljön omkring sig, är åtgärdströtta, har olika former (både dolda och direkt synliga) av funktionshinder, är lokalt bundna och känner sig låsta, är missbrukare eller har byggt upp ett alternativt leverne. Enligt Communicare (2003) har många av dessa ungdomar aldrig haft vare sig ett sommarjobb eller ett heljobb och är därför otränade i arbetslivets villkor. Genom deltagande i Communicares projekt hoppas projektledarna att få dessa ungdomar att bli job-ready, d. v. s. att bli mentalt och praktiskt redo att kunna ta ett arbete eller motsvarande aktivitet. Att lära deltagarna att förbereda sig inför ett framtida yrke genom "att passa tider, få normal dygnsrytm, träna socialt samspel och generellt ta större vuxenansvar" ses som en viktig uppgift eftersom detta är något ungdomarna saknar (ibid, s. 3). Projektet kommer att vara individuellt anpassat och beräknas vara tidskrävande eftersom denna målgrupp ofta har en mer komplex problembild än andra ungdomar. I projektet kommer unga coacher dagligen skapa förtroende och samhörighet med deltagarna. Metoden projektledarna kommer att arbeta med kallas ungt resultatfokuserat arbetssätt och är en framåtblickande metod. Så här beskriver Communicare metoden: "att först veta vad man vill, sätta igång och göra proaktiva aktiviteter som tar sig mot målet, få feedback och utifrån den feedback och det lärande som man upplever, ändra sin strategi och sina handlingar tills man når sitt resultat" (ibid, s. 4). Deltagarna kommer också att erbjudas mentorskap av t. ex äldre personer på arbetsmarknaden som har lust och engagemang att stödja dem. Interpraktik och praktik utomlands kommer också att finnas liksom en lokal supportverksamhet när deltagarna praktiserar. De som t. ex har läs- och skrivsvårigheter eller psykiska problem kommer att erbjudas expertstöd. Communicare planerar också att under hösten 2003 starta operativa verksamheten "Kickstarter" som delvis kommer att vara ett EU finansierat projekt. Detta projekt kommer att drivas tillsammans med Länsarbetsnämnden i Värmland, arbetsförmedlingen i fem kommuner samt kommunerna (antingen

socialtjänsten eller arbetsmarkandsenheterna). Kickstarter kommer att arbeta för att bryta ungas utanförskap på arbetsmarknaden. Här vill Communicare arbeta med att hitta nya utbildningsformer och metoder för att unga människor individuellt skall kunna utveckla sin egen kompetens så att anställningsmöjligheterna förbättras.

Drömmarnas Hus i Malmö

Drömmarnas Hus i miljonprogramområdet Rosengård i Malmö har funnits i mer än 10 år. Det är en projektbaserad förening som har som mål att hjälpa barn och ungdomar i förorter att utveckla sig själva. Det verktyg projektledarna i Drömmarnas Hus använder sig av i föreningen är kulturella aktiviteter (t.ex. teater, skulptur och akrobatik) och hela tiden påbörjas nya projekt. Ett av projekten är miljöhuset "Orangeriet" där deltagarna försöker skapa en mängd miljöidéer. Här finns det möjligheter till odling, laborationer, exkursioner mm. Möjligheternas hus bedriver också idag en Parkskötarutbildning där deltagare lär sig ta hand om utomhusmiljöer på ett miljövänligt sätt. Eftersom de flesta deltagarna är invandrare eller flyktingar innehåller kursen även en introduktion till det svenska samhället där undervisningen är inriktad på språklära, kultur, traditioner, socialkunskap och samhällsorientering.

BOU är en kulturorganisation för barn och ungdomar (upp till 16 år) från hela Malmö. Det pågår idag 45 kurser, bland annat i drama, musik, bild, breakdance och afrikanska trummor.

Drömmarnas Hus anordnar även kulturstafetter mellan förorter i Sverige för att stärka den lokala identiteten, stoltheten, gemenskapen och demokratin. I projektet Utmaningen som fanns under 2002 till augusti 2003 försökte projektledarna att få unga, 19–25-åriga, bidragsberoende människor att utveckla sina liv. Undervisningen bestod av arbetsträning och individuell rådgivning. Här arbetade projektledare med ungdomar som står långt utanför gängse arbetsmarknaden. Deltagarna var unga män som handlade med droger och vapen, jobbade på svartklubbar eller gjorde inbrott. Det fanns också unga kvinnor i projektet, främst unga mödrar som hade ett eller flera barn, unga kvinnor som hade misshandlats av sina män eller i något fall utnyttjats i prostitution. Några ungdomar saknade fast bostad och hade på grund av hemlösheten tvingats

flytta runt eller bo i trappuppgångar (<http://www.drommarnas-hus.se>).

Föreningen Urkraft i Skellefteå

Föreningen Urkraft i Skellefteå har i uppdrag att bl.a. utveckla olika modeller där internationaliseringen är tillväxtmotorn. Föreningen arbetar med konkreta arbetsredskap, där teori och praktik förenas och skapar utvecklingsmöjligheter för både individen och organisationen. Bland annat erbjuds Framtidsutbildningar som är en blandning av yrkesutbildningar, internationell praktik och arbetsplatsförlagd utbildning. Framtidsutbildningarna fokuserar tydligt på framtiden. Urkraft anordnar även inspirationsdagar dit olika föreläsare bjuds in. Inspirationsdagarna kan handla om vitt skilda ämnen t.ex. ”roterande produktutveckling” och ”mod till civillkurage” (<http://www.urkraft.se/ur/utbildning/index.html>).

Stiftelsen Fryshuset i Stockholm

Stiftelsen Fryshuset i Stockholm startade 1984. Det var engagerade människor och föreningen KFUM Söder i Stockholm som startade stiftelsen. I Fryshuset är det ungdomarna själva som formar aktiviteter. Det pågår i dag ca 30 projekt i form av utbildningar och sociala projekt. På utbildningarna är det alltid elevens behov, intressen och krav som är utgångspunkten för allt lärande. Det finns bland annat följande utbildningar; Fryshusets Kunskapscentrum, Högstadiet, Rockmusikerlinjen och Kulturskolan. Fryshusets kunskapscentrum är Fryshusets gymnasieskola där profilen är problembaserat lärande, ämnesintegrering och passionerade intressen. Här kan eleverna välja mellan naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och estetiska program. Programmen kombineras med passionerade intressen som t. ex skate, musik, dans, basket, hockey, teater, cirkus eller fotboll. Utbildningen Högstadiet riktar sig till elever som tidigare haft en trasslig skolgång. Målet med denna utbildning är att få dessa ungdomar att känna sig välkomna, uppskattade, bekräftade och känna att de har en plats i samhället. Rockmusikerlinjen är en folkhögskoleutbildning för musikintresserade tjejer och killar. Det

är en utbildning i samarbete mellan Fryshuset, ABF och Birkagårdens Folkhögskola. Kulturskolan är en högstadieskola för ungdomar som på grund av olika orsaker inte kan gå kvar i sina "hemskolor". Skolan drivs som ett mellanvårdsalternativ för ungdomar i riskzonen för kriminalitet och droger. Fryshusets mål är att vända ungdomarnas destruktiva beteende till ett positivt engagemang inom områdena musik, teater, video och bild. De sociala projekten är av skilda karaktärer men har det gemensamma syftet att ge deltagarna insikt och ökat självförtroende. Det finns nätverk och fritidsverksamheter som Brobyggarna och United Sisters med aktiviteter som utgår ifrån den enskilda gruppen men också verksamheter som Exit och Lugna Gatan där man försöker lyfta ungdomar ur en destruktiv omgivning och/eller socialt utanförskap (<http://www.fryshuset.se/indexIE.htm>).

Ungdomslotsen och UniC i Växjö

I Växjö finns en grupp som kallas Ungdomslotsen som arbetar med ungdomsfrågor i en sektorsövergripande grupp tillsammans med representanter från kommunala förvaltningar och kommittéer. Inom ramen för Ungdomslotsen bedrivs projektet UniC som står för Ungdom i centrum och har arbetats fram i samverkan mellan kommunen och Svenska kyrkan. UniC är en permanent verksamhet organiserad under Växjö kommuns arbetsmarknadsenhet som prövar modeller för att utveckla tvärssektoriellt ungdomsarbete genom så kallade samverkansprojekt. På UniC arbetar de anställda med att hitta nya samverkansmodeller för att arbeta med 16-20 åringar i centrum, d. v. s. ungdom i riskzon. Man skapar mötesplatser (t.ex. Internetcaféer) för ungdomar i centrum, försöker öka de vuxnas närvaro i ungdomars liv (bland annat genom olika fältverksamheter som t.ex. Citygruppen mot våld) samt öka ungdomarnas delaktighet och möjlighet till inflytande över ungdomsverksamheten bland annat genom olika forum (Växjö kommuns informationsmaterial).

Projektet Second Chance i Norrköping

SecondChance skolor är ett EU-projekt . Projektet började i elva länder och målet var att hjälpa ungdomar så att de inte skulle tappa fotfästet. I Sverige bedrivs sedan 1999 projektet på Marielundsgymnasiet i Norrköping. Målet på Marielundsgymnasiet var att genom Second Chance-projektet få ungdomar med svårigheter av skilda slag redo för arbetsliv och egen försörjning. Det är främst tre grupper av ungdomar som skolan satsar på; elever med allvarliga sociala problem, elever med invandrarbakgrund och elever med dyslexi, damp eller inlärningssvårigheter vilka ligger nära särskolan. Genom att skolan har nära samarbete med en rad företag liknar utbildningen den gamla lärlingsutbildningen. På schemat finns också ämnen som social kompetens och livskunskap. Second Chance eleverna i Norrköping är mellan 16-20 år och därför är projektet knutet till gymnasieskolans individuella program (Reform i Rörelse 2003).

KASAM-projektet i Sollentuna

KASAM-projektet är ett fältprojekt inom socialtjänsten som sedan förra året arbetar för att främja goda uppväxtförhållanden för barn och unga i samverkan med föräldrar, skola, fritid, föreningsliv m fl. Projektets mål är att förebygga utanförskap i form av arbetslöshet, kriminalitet och missbruk. De verktyg KASAM arbetar med är t. ex att utveckla nätverk för samverkan med olika skolor, uppsökande arbete och aktiviteter för ungdomar, samarbete med föreningar för att skapa förutsättningar för ökad föreningsaktivitet bland barn och ungdomar samt att tillsammans med skolan arrangera cafékvällar med olika teman för föräldrar. Projektledarna har även planer på att starta föräldragrupper (Sollentuna kommun 2003). KASAM står för "Känsla av sammanhang" och projektet strävar efter att ungdomar skall uppnå meningsfull tillvaro och delaktighet för att minska risken att hamna utanför.

Projektet består av en projektledare och fyra fältarbetare som arbetar i två team. Det ena teamet arbetar för ungdomar i åldrarna 11-18 år och det andra för unga vuxna i åldrarna 18-25 år. I båda grupperna arbetar man mycket på individnivå - är tillsammans med ungdomarna på deras fritid, försöker ge dem goda råd om skola och arbete, gör resor - allt för att ungdomar skall ändra attityd och bli

positiva till sin tillvaro och sina möjligheter i framtiden. Personalen samarbetar även med Lugna Gatan, närpolisen, Andreamottagningen, ungdomsmottagningen och föreningslivet. Personalen vill inte arbeta med myndighetsutövning och för därför inga journaler. De vill istället öka förtroendet för socialtjänsten och ses som en resurs i samhället (<http://www.sollentuna.se/lokalt/journalen/2003/nr103/Kasam.htm>).

Ungdomsförmedlarna i Kalmar

Arbetsförmedlingen i Kalmar och kommunens arbetsmarknadsenhet arbetar aktivt med olika projekt för att halvera långtidsarbetslösheten för ungdom. Tre ungdomshandläggare är anställda på arbetsförmedlingen och två på kommunen. Arbetsförmedlingen och kommunens arbetsmarknadsenhet erbjuder olika projekt för att stödja ungdomar som har svårigheter. Ungdomsprojektet "Öppet spår" som tidigare var ett EU projekt är idag ett projekt som drivs av arbetsförmedlingen, socialtjänsten och arbetsmarknadsenheten. Projektet vänder sig till 15 ungdomar i åldern 18-25 år och två projektledare är anställda. Ungdomarna som går på projektet har komplexa problembilder. Projektet bedrivs på en folkhögskola under två terminer där ungdomar kan läsa olika kurser vilket innebär att en del ungdomar läser upp sina betyg. Den viktigaste aktiviteten är dock dialogen mellan ungdomar och personal som sker dagligen. Här samtalar deltagarna om t.ex. vardagsekonomi, etik, moral och liknande. Efter tiden i projektet "Öppet spår" går ungdomarna vidare med att ta ett arbete eller fortsätta studier på folkhögskolor eller Komvux. Ett annat projekt heter "Tät uppföljning för ungdomar" (TUFU) där arbetsmarknadsenheten är huvudman. Här hjälps personalen på arbetsförmedlingen, socialtjänsten och kommunens arbetsmarknadsenhet åt med att fånga ungdomar som behöver extra stöd och stöttning för att komma ut i arbetslivet. Dessa ungdomar ligger snäppet över ungdomarna som går på projektet "Öppet spår" och bedöms av arbetsförmedlingen som beredda att gå ut på arbetsmarknaden. Projekttiden är på nio månader och insatserna sköts av en anställd projektledare. Projektledaren har en tät dialog och uppföljning med ungdomarna under hela projekttiden. När någon kommer ut i arbete/studier fylls projektet kontinuerligt på med nya ungdomar. I TUFU-projektet får ungdomar bland annat

delta i jobbsökaraktiviteter, studiebesök, göra hälsoprofil och praktik. Målet är att de med hjälp av dessa aktiviteter ska kunna utröna vad de vill i framtiden och att 50 procent av ungdomarna efter deltagande i TUFU - projektet skall ut i jobb. Ungdomarna på arbetsförmedlingen i Kalmar erbjuds även åtgärder som förberedande utbildning och arbetspraktik. Arbetsförmedlingen i Kalmar har också ett väldigt bra samarbete med kommunen om KUP och UG. Här försöker handläggarna se till att ungdomar inte hamnar i en inlåsningsseffekt där de går från KUP till UG utan att all form av praktik blir en fruktbar arbetsträning. Innan ungdomarna går ut i praktik får de gå en tvådagars kurs där de deltar i jobbsökaraktiviteter. Ungdomar som slutat årskurs ett på gymnasieskolan erbjuds att praktisera på sommarlovet. Denna åtgärd heter "Pröva På Praktik" (PPP). Praktiken kan vara inom kommun och föreningar. År 2003 erbjöds ca 860 ungdomar PPP och 442 tackade ja. Praktiken är på halvtid och varar i tre veckor. De ungdomar som accepterar att gå på praktik får en ersättning på 950 kr/vecka) (muntlig information från två handläggare, en från arbetsmarknadsenheten och en från arbetsförmedlingen i Kalmar).

Skriv-Knuten i Stockholm

Skriv-Knuten drivs av Förbundet Funktionshindrade med Läs- och Skrivsvårigheter (FMLS) sedan 1986. Sedan 1989 har FMLS ett speciellt stöd från Utbildningsdepartementet/Skolverket. Stödet har under de senaste åren legat på 1,5 miljoner kronor per år. Stödet upphör nu och finansiering inför framtiden är oklar. Skriv-Knuten som är en informations- och rådgivningsverksamhet om läs- och skrivsvårigheter (dyslexi) erbjuder hjälp till barn, ungdomar, föräldrar, lärare och myndigheter. På Skriv-knuten erbjuds allmänhet och hela samhället individuell och grupporienterad rådgivning. Det kan handla om telefonrådgivning och personliga besök. I lokalerna i Stockholm finns facklitteratur, exempel på diagnoser och åtgärdsprogram, talböcker, läromedel, olika typer av kompensatoriska hjälpmedel, aktuella dataprogram m.m. FMLS verksamhet Skriv-Knuten bedriver också en informationsverksamhet där deltagarna får personliga utskick av trycksaker och publikationer, gör studiebesök samt kan delta på olika föreläsningar. Den allmänna utåtriktade informationsverksamheten koncentrerar sig kring t. ex medverkan i mässor och

konferenser, information på Internet, medverkan i tidningen "Läs & Skriv" och Öppet hus kvällar. Teman på Öppet hus under 2002 var t.ex. "Skolans skyldighet mot elever i behov av särskilt stöd" och "Invandrare och dyslexi". FMLS verksamhet Skriv-Knuten satsar också på utveckling, fortbildning och kontaktskapande genom att de kontinuerligt bevakar och följer upp samtliga intressenter på området, att de kontinuerligt har egen utbildning på området, att de samverkar och har samråd med andra aktörer på området samt att de bygger kontaktnät med professionella, myndigheter och organisationer. Under år 2003 besökte 7 000 personer Skriv-knuten, 6 000 personer hade telefon kontakt och många tiotusentals personer besökte Skriv-Knutens mässor och konferenser. Under hösten 2000 startade ett treårigt projekt kallat LÄSK-projektet är ett samarbete mellan Skriv-Knuten, FMLS, Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn (FDB) och Svenska Dyslexiföreningen. I detta projekt som främst inriktar sig på föräldrar har de olika föreningarna tagit fram speciellt studiematerial som de använder i studiecirkelar. Studiecirkelarna anordnas av ABF och Studieförbundet Vuxenskolan. Ett annat projekt är Skoldatatek. Detta projekt startade år 2002 och är ett samarbete mellan Hjälpmedelsinstitutet, FMLS, RBU och Attention. Projektet riktar sig främst mot elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och ADHD/DAMP (skriftligt material från FMLS).

1.2 Exempel på program, verksamheter och projekt i några länder utanför Sverige

Här beskriver vi hur några länder vars arbetsmarknadspolitik liknar den svenska försöker hjälpa unga utanför genom olika program, verksamheter och projekt.

Danmark

Danmark har i över 20 år haft hög arbetslöshet. Många danska ungdomar har växt upp med en hög arbetslöshet där ofta någon av deras föräldrar är eller har varit arbetslös.

Det var i samband med arbetsmarknadsreformen som trädde i kraft den första januari 1994 som Danmark fick en aktivare

arbetsmarknadspolitik. Arbetsmarknadsreformen hade som syfte att skapa ett flexiblere aktiveringssystem¹ där arbetslösa kunde erbjudas mer individuell, målinriktad och behovsorienterad insats. Detta gjordes bland annat med införandet av så kallade individuella handlingsplaner.

Utbildning² kom också under denna period att bli en viktig åtgärd eftersom den tidigare utbildnings- och arbetsmarknadspolitik inte hade fungerat bra då knappt en tredjedel av varje ungdomskull inte hade erhållit kompetensgivande yrkesutbildning (http://www.bm.dk/publikationer/1998/nap/nap_6.asp). 1995 beslöt därför den danska regeringen att införa skolplikt för alla arbetslösa under 25 år. De skulle erbjudas en utbildningsplats på minst 18 månader. Ungdomarna kunde välja mellan "ordinaere" utbildningar, yrkesutbildningar (Erhvervskole), kurser på AMU-center eller andra utbildningar som arbetsförmedlingen godkänner.

Sedan 1998 satsar arbetsmarknadspolitikerna också på integration genom aktivering, högre kvalificering och kompetensutveckling av arbetslösa.

¹ Tiden som arbetslös i Danmark är idag begränsad till högst fyra år och är fördelad mellan en A-kasse period och en aktivperiod. Under A-kasse perioden har de arbetslösa rätt till att få en handlingsplan utarbetad samt kräva att de får gå någon utbildning i sex veckor. Under aktivperioden har den arbetslöse plikt att delta i åtgärder hela tiden. Han/hon har förutom rätt till att få en handlingsplan utarbetad också rätt att få erbjudande om aktiviteter på heltid eller arbetsträning. Ungdomar under 25 år utan utbildning har rätt till utbildning i 18 månader. Utbildningen kvalificerar dem för A-kassa (<http://www.ams.dk>). Längden på perioderna är annorlunda än för de unga än för de vuxna. A-kasseperioden för både unga och vuxna är på fyra år men ungdomar aktiveras redan efter ett halvår och vuxna efter ett år. Aktiveringsplikten efter sex månader gäller idag även ungdomar som har en kompetensgivande utbildning. Ungdomar som saknar kompetensgivande utbildning har liksom tidigare rätt och plikt till ett erbjudande under hela perioden. Aktivitetsperioden startar alltid med en utbildning på sammanlagt 18 månaders heltid (<http://www.ams.dk>). Efter tre månaders arbetslöshet kan unga som vuxna bli erbjudna att ta ett arbete. Från och med 1998 berättigar inte tiden i aktivering till nya A-kassedagar utan målet är att ungdomar från aktivering skall gå ut i ett arbete (http://www.bm.dk/publikationer/1998/nap/nap_6.asp).

² Generellt har utbildningsnivån i Danmark stigit under de tio sista åren. Många fler ungdomar i åldern 20-29 år studerar nu än för tio år sedan. Andelen ungdomar i åldern 20-24 år som studerar har stigit från 31,2 procent 1991 till 44,1 procent år 2000. En ökning med 12,9 procent. Vidare har andelen 25-29 åringar i studier stigit från 13,2 procent 1991 till 21,9 procent år 2000. En ökning med 9,6 procent.

Samtidigt har andelen yngre ungdomar som fullgör någon ungdomsutbildning (ungdomsuddannelse2) (t. ex gymnasium2, folkhögskola på gymnasienivå, yrkeskurser, handelsskole, teknisk skole, social- og sundhedsuddannelse) efter grundskolan (folkeskole) den sista tiden fallit från 6,7 % från 72 315 elever 1991 till 67 492 elever 2001. 13 procent av ungdomarna i Danmark saknar idag studie- eller yrkeskompetens. Mest handlar det om pojkar eftersom de i högre utsträckning "löber panden mod en mur i det ordinaere uddannelsesystem" (L.O, 2003, s. 27).

”Ret- och pligt” aktivering

Fram till mitten på 90-talet var endast 18-19-åriga danskar tvungna att aktivera sig. I mitten på 90-talet började denna regel gälla även ungdomar upp till 25 år. 1998 skulle alla ungdomar upp till 30 år ha rätt till ett eller flera aktiveringstilbud (http://www.bm.dk/publikationer/1998/nap/nap_6.asp). Anledningen till att man i Danmark i mitten på 90-talet blev angelägen om att få ut ungdomarna så tidigt som möjligt i olika sysselsättningar var att man var rädd för att de ”halvgamla” ungdomarna, som omedelbart efter sin skoltid hamnar i arbetslöshet lätt skulle återkomma till arbetslöshet. Arbetsvångslinjen där man krävde motprestationer av både arbetslösa och de som levde på socialbidrag infördes för att man var orolig för att tappa en generation ungdomar (Munksgaard 1995). Arbetsmarknadsåtgärder (aktiveringstilbud) som idag finns för att underlätta ungdomars inträde på arbetsmarknaden är, förutom utbildningar (på ungdomsskolor, folkhögskolor (daghögskolor), AMU etc), följande: vejlednings- och introduktionsprogrammer, beskaeftigelseprojekt, ungdomspraktik, laeringspraktik, jobtraening och jobrotation. Beskaeftigelseprojekt skall fungera som ordinarie arbete och får konkurrera med ordinarieuppgifter. En produktionsskole är en plats där ungdomar under 25 år som inte har gymnasium kan gå. Skolan användes tidigare som en arbetsmarknadsåtgärd för unga arbetslösa och kan även idag vara en möjlighet i förbindelse till aktivering. Det finns dock väldigt få aktiverade på produktionsskolorna. På produktionsskolan medverkar ungdomarna i både praktiskt arbete, produktion och teoretisk undervisning. Eleverna erbjuds kurser inom trä, metall, textil, kök, natur och andra specialämnen. Målet är att genom dessa insatser styrka deltagarnas personliga utveckling och förbereda deras möjligheter i utbildningssystemet och på arbetsmarkanden.

Produktionsskolor finansieras övervägande av staten och en plats för en årselev kostar 74 300 danska kronor. Produktionsskolor erbjuder bland annat EGU (erhvervsgrunduddannelsen).

Jobrotation är en annan åtgärd och innebär att företag och arbetsförmedlingen avtalar om en jobrotationsordning där företagets anställda går på vidareutbildning så att arbetslösa kan gå in som ersättningskraft i företaget. Arbetslösa ungdomar i Danmark kan också delta i ”frivillige og uloennede aktiviteter” som hade samhällsnytta, t. ex i föreningar. I Danmark finns också

privata arbetsförmedlingar, ideella arbetsförmedlingar och vikariebyråer (http://www.bm.dk/publikationer/1998/nap/nap_6.asp).

Försöksverksamheter

Försöksverksamheter med anställningar av "etniska konsulenter" på arbetsförmedlingarna startades. Dessa skulle sätta igång regionala försöksprojekt, vara samarbetspartner till arbetsförmedlingarna samt handlägga ärenden. Den danska regeringen har också försöksverksamheter i fem regioner med särskilda arbetsförmedlingar för invandrare. Arbetsförmedlarna försöker där att bygga upp en särskild databas över arbetslösa etniska grupper som är redo att arbeta infördes en lag om isbrytning (isbryderordning) som skulle underlätta för arbetslösa utbildade etniska minoriteter att få arbete. Målgruppen var invandrare som hade kvalifikationer och uppnådde kravet på danska till ett konkret arbete. Denna lag vänder sig till verksamheter, som bedöms ha goda anställningsmöjligheter och som tidigare inte haft erfarenhet att anställa etniska minoriteter.

I Danmark finns också många Frontløber projekt av skilda slag. Dessa sysselsättningsprojekt är i vissa fall EU finansierade och i andra fall finansieras de av kommuner. Samtliga Fronløberprojekt vill genom olika insatser och en rad olika nya metoder få ner arbetslösheten och socialbidragstagandet i Danmark. Frontløber projektens motto är att människor själva skall ta ansvar för sin situation. Frontløberprojektet i Rougsø og Greve kommuner på Jylland går efter Danmarksrekord i aktivering. Sysselsättningsprojektet här skiljer sig från andra projekt. De långtidsarbetslösa delas in i två grupper - en grupp med de omotiverade och en grupp med motiverade. För de motiverade gör man en insats för att skaffa dem ett arbete. Frontløberna i Rougsø og Greve kommuner arbetar utifrån två arbetssätt. Den ena är "hjælp-til-selvhjælp" där bidragsmottagare får ett erbjudande om hjälp att nå ett mål som tar dem vidare. Den andra metoden går ut på att på ett realistiskt sätt utveckla deltagarnas arbetsförmåga (<http://www.frontloeber-projektet.dk/rpreskr2.htm>).

Storbritannien

I East Leeds bedrivs (liksom i Norrköping i Sverige) ett Second Chance projekt. Eleverna inhämtas dels från East Leeds Family Learning Center³ och dels via tidningsannonser och radioreklam. Second Chance projektet i England skiljer sig på fyra punkter från det svenska projektet. Ungdomarna är äldre (18-24 år) och har slutat skolan. Projektet har också en tydligare koppling till arbetsmarknaden än i Sverige eftersom det ständigt pågår arbete med att knyta olika företag till projektet. För det tredje finns rullande program vilket betyder att elever kan börja när som helst under terminen. Undervisningen i Second Chance projektet i Storbritannien är mycket individuellt inriktat med t. ex lästräning, praktisk matematik och projektarbeten. Kärnan i undervisningsplanen är att ungdomarna skall inhämta kunskaper för att klara ett arbete. Målet med projektet är att det skall leda till att ungdomar lär sig samarbeta, bli socialt kompetenta och kunna vara redo att ta initiativ, d. v. s behärska några av de egenskaper som efterfrågas på arbetsmarknaden (Reform i Rörelse 2003).

Second Chance skolan i t. ex Leeds erbjuder :

- yrkesinriktade kurser (t. ex frisör, datakunskap, skönhetsvård, konst och design)
- valbara studieinriktade kurser (t. ex matematik, engelska, biologi, bokföreläsning och juridisk)
- olika fritidsaktiviteter
- temaarbete utifrån olika projekt
- individuella utvecklings- och planeringssamtal (Tutorial Programme)
- möjligheter att uppnå nationella studie- och yrkesinriktade betyg
- integration av nyckelfärdigheter (Key Skills⁴) (i t. ex matematik, datakunskap, kommunikation (läsa, skriva, använda bildmaterial, diskussionsfärdigheter m.m), studieteknik, problemlösningstekniker, samarbete och personliga färdigheter) för att öka anställningsbarheten

³ East Leeds *Family Learning Center* är ingen skola eller någon träningsverksamhet för arbetslösa. Här arbetar man istället med att få människor i alla åldrar att lära sig hur man lär. Kurser hålls om datorer, brevskrivning, problemlösning o. s. v och all undervisning är gratis (Reform i Rörelse, 2003).

⁴Det finns fem betygsnivåer inom Keys skills och inom varje nivå kan ungdomar ta National Vocational Qualification (NVQ) vilket är ett nationellt betyg inom yrkesutbildningar i Storbritannien (Engstrand-Björde-Bleckert, 2003).

- samt en flexibel undervisningsplan

I Second Chance projektet har varje elev en individuell utbildningsplan som de följer och eleverna möter sin handläggare (tutor) en gång i veckan.

Eleverna får också hjälp av Student Support Unit som bl. a gör intervjuer med dem, hjälper dem med vägledning, att skriva meritförteckningar och förbereder dem inför en anställningsintervju. Med hjälp av det databaserade vägledningsprogrammet Job Connect kan ungdomar få hjälp med att identifiera sina kunskaper och färdigheter för att se vilka yrkesområden de lämpar sig för.

Projektet New Deal och Connexions Service är exempel på projekt som regeringen startat. New Deal är den brittiska regeringens program för att lösa arbetslösheten. Till detta program hänvisas ungdomar i åldern 18-24 år som haft arbetslöshetsunderstöd i sex månader. Målet med programmet är att hjälpa ungdomar att få långsiktig anställning. Efter en vägledningsperiod på fyra månader får ungdomar välja mellan fyra alternativ; att ta ett betalt arbete, att praktisera/arbota inom kommun eller i någon välgörenhetsorganisation, att praktisera/arbota inom miljösektorn t. ex "gröna jobb" samt att påbörja heltidsstudier (teoretiskt eller yrkesinriktade). Ungdomar får ekonomiskt stöd så länge de befinner sig i alternativet 2-4. Utvärderingar som gjorts av programmet har visat att många har fått arbete direkt, att det blivit bättre uppföljning av ungdomarna samt att samarbetet med olika skolor förbättrats. Svagheter med New Deal är att många ungdomar hoppar av sitt val och mister det ekonomiska stödet, att etniska minoriteter är svåra att nå samt att intresset från företag när det gäller utsatta personer är svagt. Deltagare i New Deal kan vända sig till Student support Unit (se ovan), One Stop Shop och Gateway Center. One Stop shop är en form av kommunalt upplysningskontor för närsamhället. Här kan man få information om utbildningar, arbeten, olika former av ekonomiskt bidrag m.m.

Gateway Center är en integrerad del i One Stop Shop där ungdomar kan få hjälp med att testa sina kunskaper i matematik och engelska, att skriva meritförteckningar och jobbsökningar innan de går in i New Deal programmet (Engstrand-Björde-Bleckert 2003).

Connexions Service som funnits i sju år är en del av regeringens strategi att reducera social exkludering bland unga människor. I

Storbritannien finns en betydelsefull minoritet mellan 15 och 25 procent som är vad regeringen brukar kalla NEET, d. v. s. ”not in employment, education or training”. Många ungdomar inom denna grupp har multipla handikapp som hindrar dem att delta på arbetsmarknaden. Ungdomarna som går på Connexion Service kan även ha familjeproblem, problem med att finna bostad och vara lågutbildade (Whittaker 2003). Målet med Connexion Service är att via samordnade insatser säkerställa att alla ungdomar i åldern 13-18 år (som både är under utbildning och utanför utbildning och arbetsliv) ges möjlighet att skaffa sig den kompetens de behöver för ett framgångsrikt vuxenliv. Tonvikten i Connexions verksamheten ligger på utbildning. Connexion Service är en stödåtgärd som tillhandahåller ungdomar rådgivning, vägledning och ger möjlighet till personlig utveckling. Individperspektivet står i fokus och personliga rådgivare (personal adviser) på Connexions hjälper ungdomar att finna passande utbildning och/eller arbete. Personliga rådgivare från Connexion Service informerar även på gymnasieskolor, collages, One stop shops, Community centers och arbetar med uppsökande verksamhet. De personliga rådgivarna ger förutom ”vanlig” support även ”fördjupad” support (för ungdomar som inte fungerar effektivt i utbildning och praktik) och en ”integrerad specialist support” (för ungdomar med multipla problem) (<http://www.infed.org/personaladvisers/connexions.htm>).

Irland

På Irland tar man idag aktivt tag i ungdomar som hoppar av gymnasieskolan. Detta görs bland annat genom olika projekt. FAS-projektet som skall pågå i tre år ingår i Youthreach-programmet som regeringen lagstiftade om 1998. FAS inriktar sig på tidiga skolavhoppare (Early School Leavers) under 20 år som är arbetslösa och saknar betyg. FAS samarbetar med Utbildningsdepartementet, Den Irländska föreningen för kommunbaserad praktik (Association of Community Based Training Organisations-IACTO) och kommunala praktikverkstäder (Community Training Workshops – CTW:s) (http://www.fas.ie/annual_report/annual_report00/jobseekers02.html). Varje februari och oktober samlar FAS in namn och adresser från samtliga elever som sex månader tidigare lämnat grundskolan. Sedan kontaktar FAS arbetsförmedling varje ung

person och erbjuder dem vägledning. Under vägledningen uppmuntras ungdomar att antingen gå tillbaka till skolan eller att delta i ett Youthreach-program. Ungdomar som väljer Youthreach-program får först vända sig till kommunala träningsverksstäder (Training Workshops). Det finns också speciella verkstäder för riskgrupper av ungdomar. FAS verkstäder erbjuder bland annat yrkesutbildningar och IT utbildningar där deltagarna kan få erkända examen. Ungdomar kan också praktisera under en sexmånaders period på företag. Gateway är FAS deltidsprogram. Här erbjuds ungdomar som nyligen slutat skolan deltidspraktik för att de lättare skall kunna besluta sig om en framtidskarriär. Idag deltar ca 3 200 ungdomar i FAS verkstäder eller i praktik (skriftlig uppgift från Irländska Institutet för arbetsmarknadsfrågor).

FAS arbetar också med teknisk support till så kallade Job Clubs där arbetslösa ungdomar⁵ och ungdomar med försörjningsstöd tränas i att hur de skall söka arbete. Inläringen sker under ledning av en lärare på Job Club. Här lär ungdomar sig att t. ex att identifiera sina kunskaper, att matcha sina kunskaper till arbetsgivarnas efterfrågan, att planera, att leta i "platsjournaler", att fylla i ansökningar, att skriva CV:s och att förbereda sig för anställningsintervjuer (<http://www.dundalkles.com/jobclub.htm>). Job Clubs motto är att bra ansökningar ökar ungdomars självförtroende. Ungdomar i Job Club lär sig även att bredda sin arbetshorisont och potential men också att våga omsätta sina handlingar till verklighet. När ungdomar blir medlemmar i Job Club kan de välja mellan olika utbildningar som t. ex intervjuteknik, karriärplanering, CV, ansökningskrivande osv. Job Club är en resurs för personer som är redo att påbörja ett arbete men saknar erfarenheter av att söka arbete (http://www.fas.ie/annualreport/annualreport99/placement_guidance.html).

Community Training är en åtgärd som riktar sig till nyligen friställda, nykomlingar på arbetsmarknaden, personer som har skaffat sig basal utbildning på arbetsförmedlingarna och de som hoppat av skolan men varit i praktik genom FAS. Community Training är en arbetsplatsinriktad åtgärd där deltagare erbjuds praktik i kommuner som antingen håller på att utvecklar infra- eller servicestrukturer eller har brist på olika yrken. Åtgärden har fyra syften; att förbättra den sociala och ekonomiska profilen i ett lokalt

⁵ Job Clubs riktar sig till alla i åldern 16-64 år.

område, att förbättra yrkesnivån och utsikten för anställning för deltagarna, att utveckla framgångsrika modeller som kan appliceras på andra underutvecklade områden och att förbättra utvecklings möjligheterna för socialt exkluderade personer. Under 2003 fanns 1 700 deltagare i Community Training (skriftlig uppgift från Irländska Institutet för arbetsmarknadsfrågor).

FAS årsredovisning för året 2002 visar att FAS haft framgång i att öka antalet kvinnliga deltagare i nästan alla deras praktikerbjudande och arbetsmarknadsprogram de senaste åren (http://www.fas.ie/annual_report/annual_report00/jobseekers02.html).

Drömmarnas hus. Av Helena Lindb

I en vit herrgårdsbyggnad, den som ursprungligen utgjorde Rosengård, huserar Drömmarnas hus. Alldeles i närheten tornar de upp sig, de grå höghusen som utgör det moderna Rosengård. Det är främst för barn och ungdomar från dessa hus som Drömmarnas hus erbjuder kulturverksamhet. Det är också härifrån de ungdomar kommer som står långt från den gängse arbetsmarknaden och som har deltagit i Drömmarnas hus projekt *Utmaningen*⁶.

- Den här gruppen av unga står väldigt långt utanför samhället och arbetsmarknaden och behöver mycket stöd och kunskaper innan de skulle kunna klara ett jobb, säger Lotta Lundgren, vd och verksamhetsledare.

När Lotta pratar om unga utanför talar hon i många fall om killar som handlar med droger och vapen, som jobbar på svartklubbar eller gör inbrott, om unga tjejer som redan är mödrar till ett eller flera barn, om tjejer som misshandlas av sina män eller i något fall utnyttjas i prostitution. En del av ungdomarna saknar en fast bostad och flyttar runt eller bor i trappuppgångar.

- Det går egentligen inte att prata om den här gruppen som en homogen grupp. Alla har så olika historier bakom sig. Det de har gemensamt är att de är väldigt utsatta, att de inte tror på att de kan något och ofta inte heller vill vara en del av det här samhället.

På Drömmarnas hus har man varje år jobbat med en grupp om tolv ungdomar. Ungdomarna har kommit hit genom socialtjänsten. Ibland har någon själv knackat på dörren och blivit hänvisad först till socialtjänsten för att sedan få möjlighet att vara med på Drömmarnas hus.

- De får behålla sitt socialbidrag oavsett de väljer att vara här eller bara gå och dra. Det är ett val de gör själva, att vara här och förändra sina liv, säger Lotta.

På Drömmarnas hus används kulturen som metod. Genom till exempel teater, dans och musik som uttrycksmedel har ungdomarna fått möjlighet att göra sina röster hörda, att prova på en annan roll än den de vanligen har och att stärka sitt självförtroende.

- Kulturen är en metod, men inte ett mål för vår verksamhet, säger Lotta.

⁶ Sedan augusti i år har inte socialtjänsten möjligheter att finansiera ungdomarnas deltagande i verksamheten vid Drömmarnas hus, vilket gör att verksamheten som bedrivits i projektet *Utmaningen* för tillfället är indragen.

Ofta har man arbetat utifrån ett gemensamt tema, som till exempel ”min framtid”. Var och en har arbetat individuellt, men man har gjort gemensamma studiebesök vid de kringliggande folkhögskolorna, konsthallen eller djurparken. Det brukar också komma besök från till exempel fackförbunden, polisen, försäkringsbolag och kvinnojouren för att berätta om sina verksamheter.

- Det handlar om att vidga vyerna och ge möjlighet att skapa nya kontakter för de här ungdomarna.

Fysisk träning varje vecka och minst ”ett skratt om dagen” har varit viktiga inslag i verksamheten. I övrigt har Drömmarnas hus anpassat verksamheten efter de olika individernas behov. Man har också plockat in kompetens utifrån när det har behövts i arbetet med gruppen. Ibland har det handlat om något så grundläggande som att lära sig simma, vilket en tjej fick hjälp med och senare fortsatte med, ibland om yrkesförberedande insatser.

- En kille som var här visade sig ha väldigt bra ledaregenskaper. Detta såg vi och tog till vara på. I dag är han arbetsledare på MacDonaldis, berättar Lotta.

- En annan kille var duktig i köket, men saknade skola och utbildning. Han kom fram till ett beslut att han behövde lämna sin närmiljö i Malmö och flyttade till släktingar i Danmark. Där utbildade han sig sen inom kök och gjorde sin praktik i Frankrike. I dag är han tillbaka i Malmö och jobbar som kock.

Många av ungdomarna har dock inte kommit in i jobb, utan Drömmarnas hus verkar mer förberedande och ger dem en chans att bestämma sig för vad de vill göra med sina liv.

Personalen som jobbat med ungdomarna håller kontakt, träffas och pratar under ett år efter det att ungdomarna lämnat verksamheten i Drömmarnas hus. En del av de unga går vidare till exempelvis köksutbildningen på Drömmarnas hus, andra börjar läsa på folkhögskola och någon enstaka har gått vidare till högskolestudier.

- Jag tror att det måste finnas olika inlärningssystem. Här är vi väldigt otraditionella och flexibla. De flesta ungdomar som är här har inte klarat sig genom skolan. Däremot har de inga problem att lära sig långa repliker när vi spelar teater. Det är viktigt att det finns en helhet i det de gör, att de vet varför de gör det de gör.

- Det är också viktigt att ha ett kvitto, ett intyg på kunskaperna. I skolan mäter man kunskaper på ett visst sätt. Man måste hitta

andra mätsystem för organisationer som har andra inlärningssystem än skolan, säger Lotta.

Urkraft. *Av Helena Lindh*

Längst ner i huset finns caféet. En stor lokal fylld av träbord och stolar, i ena hörnet en liten scen och i andra sidan av rummet cafédisken med nybryggt kaffe och muffins. Här bakom finns också restaurangköket, där åtskilliga Skellefteåungdomar har påbörjat sin restaurangbana. Ett par av dem driver numera en egen restaurang vägg i vägg med Urkrafts lokaler. Ett par våningar upp ligger ekonomiavdelningen, dataavdelningen och ytterligare längre upp en mediaavdelning med bland annat tv-studio, redigeringsrum och sminkloge. Här finns också "sinnenas gym", ett rum för varje sinne. I snäckbädden kan t ex hörselskadade känna musik, genom att sängen rör sig samtidigt som ljusslingor skiftar ljus i takt med musiken.

Här brukar som mest ett par hundra människor, mestadels unga, men även exempelvis långtidssjukskrivna, röra sig. För tillfället finns enbart ett tiotal personer i huset.

Stig-Arne Bäckman, vd för Urkraft, beskriver gärna den gängse vägen i samhället i form av en stega.

- För de som är på den övre halvan av stegen, är trappstegen väldigt små. De klättrar lätt uppåt, går högskola, får jobb och flyttar härifrån. Men här nere, säger Stig-Arne och pekar på den nedre delen av stegen, är steget väldigt stort för att ens komma upp på stegen. Det är här vi behöver bygga nya steg så att man kommer upp på stegen.

Att gruppen ungdomar som står utanför, som inte ens kommer upp på stegen, har blivit större är Stig-Arne och kollegan Jörgen Bergwall överens om.

- Det första trappsteget har flyttats upp. Bilden är att numera behöver man ju högskoleutbildning för att få ett jobb överhuvudtaget, säger Jörgen.

Stig-Arne pratar ofta om gruppen i form av killar med bakåtvända kepsar, men i själva verket är gruppen mer mångfacetterad än så. En del gemensamma nämnare finns ändå.

- Det är fler killar än tjejer och det är fler som saknar gymnasiebetyg än de som har det. Men det är ändå en ganska stor grupp som har avgångsbetyg från gymnasiet berättar Jörgen.

Gemensamt är att alla har dåligt självförtroende och en svag självbild när de kommer hit och att de saknar erfarenhet av att ta ansvar.

- Vår inställning är att folk kan mer än man någonsin anar. Alla vill vara med, de vet bara inte om det! Det är ganska enkelt. I respektfulla sammanhang, där kan det växa energi, säger Stig-Arne.

På Urkraft får de tjejer och killar som kommer gå ett utbildningsprogram som är förankrat i verkligheten. Väljer man att gå restaurangprogrammet får man från första dagen laga mat och servera i det egna caféet, ta upp bokningar och förbereda förtäring inför exempelvis studiebesök. Väljer man medieinriktningen gör man från första början egna radio- och tv-program och lär sig allt från journalistik till kamera, redigering och klippning. Flera av de som tidigare gått Urkrafts utbildning har i dag jobb på SVT eller TV4.

- När jag tittar på TV är det nästan mer intressant att se eftertexterna och känna igen namn på ungdomar som har varit hos oss, säger Jörgen.

Att ungdomar går till arbete eller vidareutbildning är det högst prioriterade målet med Urkrafts utbildningar. Men inte enbart.

- Vissa vågar inte ens säga hej, inte till någon, när de kommer hit. En tjej avslutade sin sejour här med att hålla en morgonsamling där hon gjorde en power point -presentation över sin egen utveckling. Hon hade aldrig vågat prata med mer än två personer samtidigt. Nu pratade hon inför två hundra, berättar Jörgen.

Både Jörgen och Stig-Arne är starkt kritiska till Arbetsmarknadsverkets verksamhetsmål, som skapar problem i sig, menar de.

Verksamhetsmålen syftar ju inte till sysselsättning. Även om man når samtliga verksamhetsmål, så behöver det inte innebära ökad sysselsättning. Den kan lika gärna ha gått ner, säger Jörgen. Om arbetsmarknadspolitikens övergripande mål om full sysselsättning vore mer än läpparnas bekännelse så skulle inte verksamhetsmålen se ut som de gör. Om det övergripande målet genomsyrade verksamheten fullt ut så skulle de instrument som redan idag finns användas på ett sätt så att inlåsning aldrig skulle kunna uppkomma, fortsätter han.

- Vi kan inte ha en arbetsmarknadspolitik som åker berg- och dalbana, man måste tänka mer långsiktigt, säger Stig-Arne.

Arbetsmarknadsstyrelsen, AMS, behövs i egenskap av nationell aktör som står för uppföljning, kontakter och sammanhållna ramar,

men det faktiska ansvaret för sysselsättning bör delegeras till lokala och regionala aktörer, menar Stig-Arne och Jörgen.

De offentliga systemen måste utvecklas och förändras för att kunna möta framtidens krav på snabbhet och kontinuitet, och inte minst för att erövra respekt hos folkflertalet, säger Stig-Arne Bäckman.

Communicare. *Av Helena Lindb*

Communicare i Värmland är en ideell förening som arbetar för att unga människor i Värmland ska kunna göra det de drömmer om oavsett det är att ge ut en diktsamling eller arbeta som frisör. Communicare fungerar som en projektorganisation, där man mestadels har drivit olika strukturfondsprojekt. Föreningen arbetar med ungt entreprenörskap och har 27 anställda, fördelade på ett huvudkontor i Karlstad och elva lokalkontor runt om i Värmland.

- Vi är annorlunda. Här är vi unga som leder unga, vi har tid att sitta ner och lyssna, vi bryr oss och vi har ett bra bemötande, säger Stefan Olsson, som arbetar vid Communicares lokalkontor i Arvika.

Det är vid lokalkontoren som man tar emot unga i Värmland, lyssnar, bollar idéer och ställer frågor kring de idéer som finns. Det kan handla om att starta ett eget företag, åka utomlands på praktik eller att man är osäker på vad man egentligen vill göra.

Det är så olika behov, så vi jobbar väldigt individanpassat. Lokalkontoren är öppna för alla och kan också fungera som mötesplatser där man knyter nya kontakter, säger Anna Halldén som jobbar vid huvudkontoret i Karlstad.

Vid Communicare arbetar man med fokus på resultatet och på att hitta lösningar och vägar att nå resultatet för de unga människor man möter. Lösningarna ser förstås väldigt olika ut för olika individer.

Många tror inte att det är möjligt att förändra något. De har fastnat i sitt tänkande. De tror att om man har gått arbetslös i ett par år så blir det så i fortsättningen också, säger Stefan Olsson.

Ja, många unga sitter och väntar på att något ska hända. Det är en stor vändpunkt för dem när det ändras, när de inser att det går att påverka sin situation med egna initiativ, säger Anna.

Många unga värmlänningar har passerat Communicare under de tio år som föreningen funnits.

Med stöd från Communicare har unga människor bland annat startat modellagenturer och marknadsundersökningsföretag, åkt utomlands eller gjort dokumentärfilm.

För ett par år sedan kom det in ett par långhåriga hårdrockskillar och frågade efter bidrag för att göra en skiva. De hade varit hos kommunen flera gånger och fått avslag varje gång. De hade fullständigt låst sig vid att deras idé hängde på att få stöd från kommunen. Vi tog deras idé på allvar och det ledde så småningom till att de sökte pengar från annat håll och startade ett skivbolag, berättar Stefan.

Efter något år kom de in igen och den här gången ville de starta en skivaffär i Arvika. Jag tänkte att det kanske finns ett skäl till att Arvika inte har någon skivaffär, att det inte bär sig i Arvika, men som tur var sa jag det inte, fortsätter Stefan. De var så övertygade om att det var det här de skulle göra och fortsatte att jobba efter den idén. Nu driver de sin egen skivaffär mitt i Arvika.

Idéerna skiljer sig åt en del beroende på om det är tjejer eller killar. Till viss del är det könsstereotypa val som görs.

Det är flest killar som vill starta företag och när tjejer startar företag har det ofta med friskvård att göra. Däremot vill fler tjejer än killar åka utomlands, berättar Stefan.

Communicare arbetar mycket med förebilder, ofta unga som tidigare varit i kontakt med föreningen. Ett sätt som används för att peppa fler unga kvinnor att vilja starta företag är att lyfta fram unga kvinnliga förebilder.

Det är viktigt att välja förebilder som ligger nära unga, så att unga kan identifiera sig och känna att varför skulle inte jag också kunna klara det, säger Anna.

De unga som tar kontakt med Communicare har ofta en egen drivkraft som gör att de överhuvudtaget besöker ett lokalkontor. De unga som på något sätt står utanför samhället, som inte deltar i utbildning eller arbetsmarknadsåtgärder har föreningen inte nått i samma utsträckning som andra unga. Communicare har haft ett projekt, Navigator, för långtidsarbetslösa unga människor och föreningen arbetar även med långtidssjukskrivna ungdomar.

Vi har ett lösningsfokuserat arbetssätt. Vi fokuserar på lösningarna och inte på problemen, säger Anna.

Inom den närmaste framtiden finns planer på ett projekt som syftar till att nå just den grupp av unga som står helt utanför såväl arbetsmarknad som utbildning.